

a.

DANIELIS NETTELBLADT

OBSERVATIONES
I VRIS
ECCLESIASTICI.



HALAE SALICAE
IN OFFICINA LIBRARIA RENGHERIANA
MDCCLXXXIII.

DANIELS NETTBLADT
OBSERVATIONES
1715
ECCESTASTICI

HALLA SALLCUE
IN OFFICINA L. A. KENDRICKIANA
MCCCLXXIII

LECTORI BENEVOLO

SALVTEM

Licet videatur hunc breuem libellum non indigere praefamine: nonnulla tamen sunt, quae monenda habeo. Enatae sunt hae observationes iuris ecclesiastici, occasione praelectionum mearum in iurisprudentiam ecclesiasticam, et non nisi in vsum eorum conscriptae sunt, qui me duce vtuntur, in hac nobilissima iurisprudentiae parte. Vnde praesertim tales doctrinas iurisprudentiae ecclesiasticae concernunt, in quibus, vel ab aliis, saltem plerisque, dissentio; vel quas distincte magis, ac plerumque fieri solet, explicari et repraesentari posse, et in vsum tyronum debere, censeo. Superfunt quidem variae aliae doctrinae huius generis, in quibus enucleandis et magis euoluendis operam et industriam meam lubenter collocassem: ast aliae occupationes id fieri non permiserunt. Observationes ipsas quod attinet, septima inter eas continet dissertationem a. 1745 sub meo praesidio defensam, reliquae sunt nouae, omniumque series est haec:

Observ. I. *Membrorum ecclesiae Romano-catholicae repraesentatio pag. 1 — 22.*

Observ. II. *Membrorum ecclesiae evangelicae repraesentatio pag. 23 — 32.*

Observ. III. *De variis iuris sacrorum dirigendorum speciebus, tam in genere, quam in specie in germania pag. 33 — 58.*

Observ. IV. *Membrorum Imperii Rom. Germ. et reliquorum Germanorum, secundum status eorum qui sacra concernunt, repraesentatio pag. 59 — 74.*

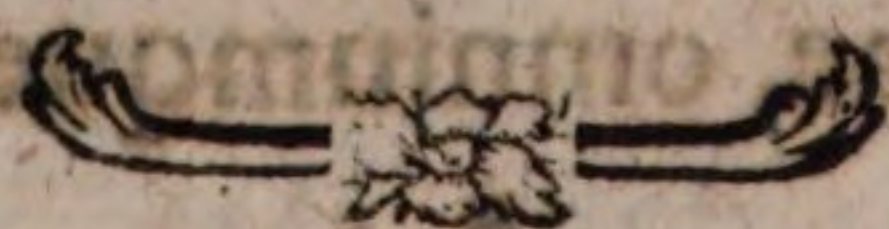
Observ. V. *Analysis §. ius dioecesanum Art. V. §. 48. Instr. Pac. Osnabr. pag. 75 — 104.*

Observ. VI. *De tribus systematibus doctrinae de iure sacrorum dirigendorum domini territorialis evangelici quoad ecclesias evangelicas sui territorii pag. 105 — 168.*

Observ. VII. *De genuina notione sponsalium de praesenti et de futuro pag. 169 — 198.*

Observ. VIII. *Schema doctrinae de gradibus prohibitis secundum ius diuinum, romanum et canonicum pag. 199 — 212.*

Ita vale Lector Beneuole. Scribebam Halae
d. VII. Maii MDCCLXXXIII.



I.

MEMBRORVM ECCLESIAE
ROMANO-CATHOLICAE
REPRÆSENTATIO.

MEMBER OF THE ECCLESIASTICAL

ROMAN CATHOLIC

SEPARATE



MEMBRA ECCLESIAE ROMANO-CATHOLICAE

SICQVE

CHRISTIANI

QVI HABENT STATVM ECCLESIASTICVM

IN HAC ECCLESIA

ET PERSONAE ECCLESIASTICAE IN SENSU

GENERALI DICVNTVR

SUNT

I. **M***embra non vulgaria*, quae per specialem qualitatem ecclesiam concernentem a reliquis membris se distinguunt, qualia membra sunt

I. REGVLARES (scilicet personae ecclesiasticae), quibus opponuntur SECVLARES, & sub priorum nomine veniunt ea membra huius ecclesiae quae ad opera pietatis ^{a)} specialia ^{b)}, secundum

A 2

dum

a) Sunt mihi opera pietatis species actuum religiosorum. Actus religiosus vero appello omnes actiones hominum externas quae sacra quomodocunque concernunt, & sunt vel opera pietatis (Werke der Frömmigkeit), si sunt actus religiosi per quos fideles exercent suam pietatem, vel functiones ecclesiasticae (kirchliche Verrichtungen), de quibus vid. pag. 8. nota 1.

b) Opera pietatis specialia sunt ea ad quae non nisi hic vel ille

dum religiosam viuendi regulam ^{c)} determinata, solenniter sunt obstricta. Sunt qua tales quoad sexum

A. *masculinum*, in relatione ad

a. *vitam communem* seu *in communi agendam* ^{d)}

℥. EREMITAE, si ad vitam communem non sunt obstricti.

℥. COENOBITAE, si ad vitam communem obstricti sunt.

b. *votum monasticum* ^{e)}

℥. RELIGIOSI, quales sunt regulares praestito voto monastico ad vitam regularem obstricti.

℥. QVASI REGULARES, quales sunt regulares voto monastico non praestito ad vitam regularem obstricti.

c. *ipsa opera pietatis specialia*

℥. MO-

ille fidelis speciali modo obstrictus est. Opponuntur iis *communia*, ad quae quilibet fidelis qua talis obstrictus est.

(c) Regula viuendi dicitur *religiosa*, si talis est cui actiones nostrae quoad opera pietatis specialia accommodandae sunt.

d) *Vita in communi agenda* est vita plurium in vna domo sub communione bonorum negatiua agenda.

e) *Votum monasticum* est id votum quo quis paupertatem, castitatem & obedientiam vouet. Hinc votum monasticum triplex est, id per quod quis renunciat dominio, quod *votum paupertatis*; id per quod quis renunciat matrimonio, quod *votum castitatis*; id per quod quis renunciat proprio arbitrio in determinandis actionibus suis per regulam religiosam cui addictus est, & reliquas voti monastici partes, non determinatis, quod *votum obedientiae*, dicitur.

II. MONACHI, qui sunt regulares, praestito voto monastico ad vitam secundum regulam monasticam ^{f)} agendam obstricti. Sunt secundum

a. *ordines monachorum* ^{g)}

α. CISTERCIENSES

β. FRANCISCANI

γ. DOMINICANI etc. etc.

b. *politiam ordinum monachorum*

α. PATRES si ad chori officia & congregationes capitulares constituti sunt.

β. FRATRES si non.

III. *Reliqui regulares*, nimirum

a. CANONICI, qui sunt regulares collegium certae ecclesiae addictum formantes, praesertim ad strictam horarum canonicarum ^{h)} observantiam obstricti, suntque in relatione ad

α. *ecclesiam cui inserviunt*

N. CANONICI ECCLESIAE CATHEDRALIVM, si ecclesiae in qua cathedra episcopi est inserviunt.

A 3

2. CA-

f) A voto monastico differt *regula monastica*, quae talis regula religiosa est, per quam opera pietatis specialia voto monastico obstrictorum ulterius, quam per votum monasticum factum, determinantur.

g) *Ordo monachorum* est complexus omnium monachorum ad observantiam unius eiusdemque regulae monasticae obstrictorum.

h) *Horae canonicae* sunt officium divinum in choro ecclesiae recitandum & peragendum. Sub *officii divini* nomine vero venit id quod in precibus ex norma praescripta stato tempore recitandis Deo exhibetur.

I. REPRAESENTATIO

2. CANONICI STRICTE SIC DICTI, si aliae ecclesiae inseruiunt.

β. *ipsum collegium quod formant*

α. MAIORES (sc. canonici), quique in collegio ecclesiarum cathedralium *Capitulares* dicuntur, & sunt canonici qui habent vocem in capituloⁱ⁾ & stallum in choro.

2. MINORES (sc. canonici), quique in capitulis ecclesiarum cathedralium *Domicellarii* dicuntur, si tales non sunt.

γ. *vitam communem*

α. CANONICI REGVLARES, qui ad vitam in communi agendam obstricti sunt.

2. CANONICI SECVLARES, qui tales non sunt.

β. EQVITES SACRI, qui sunt regulares, vel ad militiam sacram^{k)}, vel ad curam pauperum aegrotorumque, vel ad vtrumque simul, obstricti. Sunt pro diuersitate

α. *ipsorum operum pietatis specialium*

α. MILITARES TANTVM, si tantum ad militiam sacram obstricti sunt.

β. HOSPI.

i) Sub *capituli canoniorum* nomine venit, vel ipsum illud collegium quod canonici constituunt, vel etiam conuentus huius collegii ad discussionem negotiorum, quae eius iura concernunt, destinati.

k) *Militia sacra* dicitur ea militia cuius finis est defensio religionis armis facienda.

b. HOSPITALARII TANTVM, si tantum ad curam pauperum aegrotorumque obstricti sunt.

c. HOSPITALARII ET MILITARES SIMVL, si ad opera pietatis specialia vtriusque generis obstricti sunt

B. politiae ordinis

a. COMMENDATORES, si bonis ordinis particularibus fruuntur.

b. EQVITES RELIQVI, si non.

C. ipsorum ordinum equestrium relig.

a. IOHANNITICI seu *Melitenses*, qui sunt membra eius ordinis equitum sacrorum, qui in hospitali Hierosolymitano S. Ioanni dicato constitutus est.

b. TEVTONICI, qui sunt membra eius ordinis equitum sacrorum, qui in Xenodochio B. Mariae in vrbe Hierosolymi, in gratiam potissimum aegrotorum germanorum, dicato, constitutus est.

B. foemininum

a. MONIALES seu *Monachae*, *Nonnae* quae sunt regulares, praestito voto monastico ad vitam secundum regulam quandam monasticam agendam, obstrictae. Differunt, vt Monachi, secundum diuersitatem ordinum monialium & secundum politiam ordinum, ex quo vltimo fundamento sunt

a. CHORISTAE, si ad chori officia & congregationis capitulares admittuntur.

β. SORORES LAICAE si tales non sunt.

b. CANONISSAE, quae sunt regulares voto monastico non obstrictae, aut tamen ad regulam quandam religiosam viuentes.

α. REGVLARES (sc. canonissae), si ad regulam secundum quam viuunt, vsque ad obitum viuendi sunt obstrictae.

β. SECVLARES (sc. canonissae) si non.

2. CLERICI, quibus opponuntur LAICI, & priores sunt membra ecclesiae non vulgaria ad obeundas functiones ecclesiasticas ¹⁾, quae sunt actus ministeriales ^{m)}, destinata. Sunt ratione modi quo destinati sunt ad has functiones ⁿ⁾.

A. *Tonsu-*

1) *Functiones ecclesiasticae* quae contradistinguuntur operis pietatis specialibus (vid. pag. 3. not. a) sunt mihi omnes actus per quos in gratiam aliorum expediuntur talia, quae faciunt ad finem ecclesiae obtinendum.

m) *Functiones ecclesiasticae* diuidi possunt in tales quae sunt *actus ministeriales*, & in tales quae *actus ministeriales non sunt*. Priores tales sunt quae pertinent ad ministerium verbi diuini (vid. *Ius Naturae* §. 865.) & personae ecclesiasticae ad earum expeditionem constitutae *Verbi diuini ministri* seu *Pastores in sensu latissimo*, appellantur.

n) Quoad functiones ministeriales a se inuicem distingui debent *facultas agendi quoad has functiones* & *actuale earum exercitium*. Est vero dicta facultas species facultatis agendi non moralis quae physica non est, (vid. *Ius Nat.* §. 41.) quaeque dici solet facultas agendi spiritualis. Hinc patet quid sint 1) *ordo ecclesiasticus*, quippe qui est facultas spiritualis peragendi functiones ecclesiasticas quae sunt functiones ministeriales; 2) *ordinatio*, quippe quae est functio ministe-

A. TONSVRATI CLERICI, qui tantum per tonsuram ^{o)} iis datam, ad obeundas ministeriales functiones destinati sunt.

B. ORDINATI CLERICI qui, praeter tonsuram, per actu factam ordinationem ad obeundas ministeriales functiones destinati sunt. Hi sunt

1. *qua tales, sicque abstrahendo a qualitatibus clericatui superadditis,*

a. MINORVM ORDINVM CLERICI, qui nec ad sacrificium ^{p)} ipsum in altari peragendum, nec ad adfistendum sacrificium peragentibus, ordinati sunt: quales sunt

α. OSTIARIJ, ad inspectionem in templa ordinati clerici.

β. LECTORES, ad lectionem e suggestu ordinati clerici.

A 5

γ. EXOR-

ministerialis, per quam fit ordinis collatio. Vnde ordinatio non nisi capacitatem dat ad exercitium eorum quae sunt ordinis, sicque ad functiones ministeriales, & efficit eas cum effectū, id est, *valide* exerceri posse: at, ut etiam *licite* exerceri possint, accedere debet officii seu beneficii ecclesiastici concessio.

o) *Tonsura* est actus solennis per quem persona ecclesiastica, mediante nonnullorum crinium capitis in forma coronae facta resectione, praeparatur ad ordinationem.

p) Inter actus ministeriales, qui sunt potissimum hi 1) *Benedictio*; 2) *Vnctio*; 3) *Sacrificium eucharisticum*; 4) *Sacramentorum administratio*; 5) *Tonsura*; 6) *Verbi diuini annuntiatio*, praecipuus est *sacrificium eucharisticum* quod est actus ministerialis, quo panis & vini transubstantiatio in corpus & sanguinem Christi, & vtriusque ad expianda peccata oblatio Deo fit. Inter sacramenta vero praecipua sunt sacramentum *ordinis* & *confirmationis*.

γ. EXORCISTAE, ad peragendum exorcismum ordinati clerici

δ. ACOLYTHI, ad praeparationem certarum rerum ordinati clerici.

β. MAIORVM ORDINVM CLERICI, qui ad vnam alteramue harum functionum ministerialium ordinati sunt: quales sunt

α. IN SACERDOTIO CONSTITVTI CLERICI seu SACERDOTES, qui ad ipsum sacrificium in altari peragendum ordinati clerici sunt, nimirum

N. EPISCOPI CONSECRATI ^{q)} qui sunt sacerdotes in sacerdotio altiori ^{r)} constituti.

2. PRESBYTERI, qui sunt sacerdotes in inferiori sacerdotio constituti.

β. IN MINISTERIO CONSTITVTI CLERICI, qui ad assistendum tantum sacerdoti sacrificium peragenti ordinati clerici sunt, nimirum

N. DIA-

q) Episcopus in genere est vel *consecratus* episcopus tantum, vel *non*, qui est vel episcopus *dioecesanus tantum*, vel *dioecesanus & consecratus*.

r) Sacerdotium *altius* ab *inferiori* in eo se distinguit, quod prius det capacitatem ad maioris momenti actus ministeriales, quam posterius. Sunt vero actus ministeriales maioris momenti, 1) *ordinatio*; 2) *confirmatio baptizatorum*; 3) *capacitas chrismi* (quod est oleum benedictum balsamo mixtum) *conficiendi*; 4) *consecratio* quae est unctio cum chrismate facta.

N. **DIACONI**, si ad immediate ei ad-
sistendum ordinati clerici sunt.

2. **SVBDIACONI** si ad mediate tantum
per diaconum ei adsisitendum ordi-
nati clerici sunt.

B. *secundum qualitates clericatui superaddi-
tas*, quoad

a. *opera pietatis specialia*

α. **CLERICI REGVLARES**, si sunt per-
sonae ecclesiasticae regulares.

β. **CLERICI SECVLARES**, si tales non
sunt

b. *ipsas functiones ecclesiasticas ad quas ob-
eundas constituti sunt*, varii generis se-
cundum diuersitatem personarum ec-
clesiasticarum in specie sic dictarum, de
qua nunc agendum.

3. **PERSONAE ECCLESIASTICAE IN SPECIE
SIC DICTAE** sub quo nomine veniunt mem-
bra ecclesiae non vulgaria in officio ecclesiae
constituta^s), taliaque ecclesiae membra sunt

A. *Publicae personae ecclesiasticae in specie sic di-
ctae*, si officium in ecclesia ad quod constitutae
sunt est officium ecclesiae publicum^t), & sunt
a. *Prin-*

s) *Officium in ecclesia* est complexus determinatarum functio-
num ecclesiasticarum (vid. pag. 8. nota 1), ad quas ob-
eundas certae personae in ecclesia constituuntur.

t) Officia in ecclesia vel annexam habent iurisdictionem in
ecclesia, vel non. In priori casu dicuntur *publica* & in po-
steriori *privata*. Iurisdictio in ecclesia vero in vario signifi-
catu sumitur. In sensu *latissimo* est complexus omnium
iurium

a. *Principales publicae personae ecclesiasticae in specie sic dictae*, si officium eorum publicum tale est, quod ipsum cum pleno exercitio penes eos ita est, ut vi iuris proprii ^{u)} iis competat; quorum referri possunt

II. PRAELATI IN SENSU IURIS CANONICI si dictum officium tale est quod iurisdictionem externam ^{x)} annexam habet, id est, *dignitas* in sensu iuris canonici est. Sunt vero Praelati in hoc sensu

a. EPI-

iurium perfectionem seu salutem ecclesiae concernentium. In sensu *lato* est complexus iurium perfectionem seu salutem ecclesiae concernentium in iis, quae non praecise regulares quae tales spectant, a Christo clericis concessorum, & in hoc sensu idem est cum *potestate ecclesiastica ex mente Pontificiorum* & dici potest iurisdictione *ecclesiastica communis*, sicque ei opponi *iurisdictione particularis in regulares quae tales*. In sensu *stricto* est ea pars iurisdictionis ecclesiasticae, quae consistit in iure proprio, dicendi & reddendi ius in causis iustitiae ecclesiasticis, id est potestati ecclesiasticae subiectis, & *potestas iudiciaria ecclesiastica* dici potest. Tandem in sensu *strictissimo* est species iurisdictionis in proprio sensu, in quo iurisdictioni seculari (*Introd. in iurispr. posit. §. 965.*) opponitur, & sub hoc nomine venit, ius magistratus potestatem iudiciariam ecclesiasticam concernens. Dum itaque officium in ecclesia dicitur publicum, si habet iurisdictionem ecclesiasticam annexam, iurisdictione sumitur in significato latissimo. Caeterum hic adhuc notandum *regimen in ecclesia* dici exercitium iurisdictionis in ecclesia in sensu latissimo sumtae, idque dici *proprie ecclesiasticum*, si est exercitium iurisdictionis ecclesiasticae communis, eique opponi *regimen regularium quae talium*.

u) Ius *proprium* hic sumitur in eo sensu, in quo opponitur iuri alieno. (Vid. *Systema iurispr. natur. §. 192.*)

x) Sub iurisdictionis *externae* in ecclesia nomine venit ea, quae concernit sacra externa, sicque ei opponitur *interna*, quae versatur circa sacra interna.

α. EPISCOPI DIOECESANI sub quo nomine veniunt ii praelati, qui ad regimen ecclesiasticum particulare γ) dioeceseos²⁾ sunt constituti, & dicuntur

α. *Non simplices Episcopi*, si praeterea ad aliud regimen ecclesiasticum sunt constituti, quales sunt

Ν. PONTIFEX ROMANVS, qui est episcopus dioecesanus non simplex, simul ad regimen ecclesiasticum vniuersale constitutus.

2. PATRIARCHAE, qui sunt episcopi dioecesani non simplices, simul ad regimen patriarchatus^{a)} constituti.

3. ARCHIEPISCOPI, qui sunt episcopi dioecesani non simplices, simul ad regimen prouinciae ecclesiasticae constituti.

β. *Simplices episcopi dioecesani*, qui sunt episcopi dioecesani ad aliud regimen

γ) Regimen ecclesiasticum est vel *uniuersale*, cui subsunt omnia membra ecclesiae praeter membrum ad illud constitutum, vel *particulare* si ei non nisi determinata ecclesiae membra subsunt, hocque dicitur *plenum*, si tam interna quam externa sacra concernit, quatenus ea regimini vniuersali non sunt reseruata, *minus plenum*, si tale non est.

2) *Dioecesis* est districtus seu regio, quae subest regimini ecclesiastico particulari pleno.

a) *Prouincia ecclesiastica* est complexus dioecesum vnius regimini ecclesiastico particulari minus pleno subiectarum, & harum complexus vnius regimini ecclesiastico particulari minus pleno subiectarum dicitur *Patriarchatus*.

men ecclesiasticum, praeter regimen dioeceseos, non constituti, & sunt ratione

N. subordinationis

I. SVFFRAGANEI EPISCOPI, qui archiepiscopo subiecti sunt.

II. EXEMTI EPISCOPI, qui archiepiscopo subiecti non sunt.

2. residentiae

I. TITVLARES EPISCOPI, qui dioecesein ad cuius regimen constituti sunt adire nequeunt

II. EPISCOPI STRICTE SIC DICTI, qui tales non sunt.

6. PRAELATI REGVLARIVM, qui sunt praelati ad regimen regularium^{b)} quae talium constituti. Differunt inter se pro diuersitate regularium & sunt quoad

N. Monachos, Moniales atque Canonissas

I. ABBATES ad regimen monachorum quae talium constituti praelati, hique sunt ratione

1. subordinationis

A. GENERALES (sc. Abbates) ad regimen totius cuiusdam ordinis monachorum constituti Abbates.

B. PRO-

b) Vide supra pag. 12. nota t.

B. PROVINCIALES (sc. Abbates) ad regimen congregationis provincialis ^{c)} constituti abbates.

C. LOCALES (sc. Abbates) qui & *Priores, Guardiani, Rectores, Praepositi* pro ordinum diuersitate dicuntur, & sunt ad regimen monachorum vnius congregationis localis ^{d)} constituti Abbates. Dicuntur

a. ABBATES ALICVIVS DIOECESIOS si monasterium quod regunt est in quadam dioecesi, & sunt

1. ABBATES EXEMTI si de dioecesi, in qua monasterium situm est, non sunt.

2. ABBATES NON EXEMTI si sunt de dioecesi in qua monasterium situm est.

b. ABBATES NULLIVS DIOECESIOS si monasterium quod regunt in nullius dioecesi situm est.

2. *iuris vtendi insigniis Pontificis.*

A. MI.

c) Ordines monachorum diuiduntur in *congregationes locales*, sub quo nomine venit complexus monachorum eiusdem ordinis qui vnam domum inhabitant, & plures congregationes locales simul sumtae, quae subsunt vni Praelato monachorum, sub *congregationis provincialis* nomine venit.

d) vid. nota praecedens.

I. REPRAESENTATIO

A. MITRATI seu INFVLATI AB-
BATES, quibus insignium pon-
tificis vsus concessus.

B. SIMPLICES ABBATES, si non.

II. ABBATISSAE, ad regimen monia-
lium, nec non canonissarum, con-
stitutae moniales seu canonissae.

3. *Canonicos*

I. DECANI, qui sunt ad directorem
collegii canonicorum quoad sacra,
saltem in regula, constituti canonici.

II. PRAEPOSITI, qui sunt ad directo-
rium collegii canonicorum quoad
temporalia, saltem in regula, consti-
tuti canonici.

4. *Equites sacros*

I. *Iohanniticos*

1. MAGNVS MAGISTER MELITEN-
SIS (der Grosmeister), qui est
praelatus ad regimen totius ordi-
nis Iohannitici constitutus.

2. PRIORES, qui sunt praelati ad re-
gimen prioratum in singulis lin-
guis ^{e)} constituti, inter quos prae-
sertim notandus *Supremus per ger-
maniam ordinis Magister* (der Io-
hanniter - Meister), qui praest
priora-

e) *Linguae* in quas ordo Ioanniticus diuisus est, sunt comple-
xus horum equitum qui speciales vniuersitates totius ordi-
nis constituunt. *Prioratus* vero sunt iterum speciales vni-
uersitates, in quas linguae diuisae sunt.

prioratui germanico in lingua Alemannica.

3. BALLIVI, qui sunt praelati ad regimen balliviae ^{f)} constituti, inter quos praesertim notandus *Magnus Dominorum Magister* (der Herren Meister) qui praest balliviae Brandenburgicae, quae est pars prioratus germanici.

II. Teutonicos

- I. MAGNVS ORDINIS TEVTONICI MAGISTER, (der Hoch- und Teutschmeister) qui est praelatus ad regimen totius ordinis constitutus.

2. COMMENDATORES PROVINCIALES (die Land-Compter), qui sunt praelati ad regimen balliviarum constituti.

3. PASTORES IN SENSU STRICTO, qui sunt presbyteri ad regimen ecclesiasticum particulare internum determinatorum membrorum ecclesiae, quatenus vi ordinis presbyterialis exerceri potest, constituti, & horum species sunt

a. PARO-

^{f)} *Balliviae* sunt speciales vniuersitates huius ordinis, in quas Prioratus diuisi sunt.

- a. PAROCHI, si hoc regimen est regimen parochiae 3).
- b. RELIQVI PASTORES, si hoc regimen tale non est.
- b. *Minus principales publicae personae ecclesiasticae in specie sic dictae*, si quidem publicum officium in ecclesia habent, aut illud vel sine exercitio penes eos est, vel tale est per quod tantum concurrunt ad regimen personae publicae ecclesiasticae in specie sic dictae principalis. Tales vero sunt
 - A. COADIUTORES IRREGVLARES, si sunt designati successores personae principalis.
 - B. SENATORES, si consilio vel consensu ad regimen personae principalis concurrunt, et dicuntur
 - a. CARDINALES, si sunt Senatores Pontificis romani.
 - b. CAPITVLARES, si sunt Senatores reliquorum episcoporum praeter Pontificem romanum.
 - c. CONVENTVALES, si sunt Senatores praelatorum regularium.
 - C. VICARII, si per exercitium determinatarum partium regiminis ecclesiastici personarum principalium, loco et vice earum, ad earum
- g) *Parochiae* sunt partes dioeceseos, quae continent ea membra dioeceseos quae quoad curam animarum, quatenus vi ordinis presbyteralis exerceri potest, sicque quoad regimen internum, vni vel pluribus presbyteris subsunt.

earum regimen concurrunt, & sunt ratione

a. modi quo tales fiunt

α. NATI VICARII, si tales fiunt per acquisitionem alius status ecclesiastici cui hic status annexus est.

β. DATI VICARII, si tales fiunt per specialem constitutionem eius cuius vicarii sunt.

b. limitum vicariatus

α. COADIUTORES REGVLARES, si generatim constituti sunt ad supplendum vires personae principalis debilitatae.

β. VICARII STRICTE SIC DICTI, si ad alio modo determinatas partes regiminis ecclesiastici personae principalis constituti vicarii sunt.

c. personarum principalium quarum vicarii sunt,

α. Pontificis Romani Vicarii, quorum species sunt

N. LEGATI NATI SEDIS APOSTOLICAE, si sunt eius vicarii nati.

2. LEGATI DATI, si sunt eius vicarii dati, qui dicuntur

I. LEGATI A LATERE, si sunt cardinales.

II. NVNTII APOSTOLICI, si tales non sunt.

β. *Episcoporum dioecesanorum simplicium vicarii.* Hi vicarii sunt

α. *Vicarii in iis quae sunt ordinis, quorum referri debent*

I. CHOREPISCOPI, qui sunt episcopi ruri viuentes, quae vicarii nati episcoporum ciuitatensium ad id, vt pontificalia ^{h)} peragant.

II. VICARII IN SPIRITVALIBVS, qui sunt vicarii dati ad id vt pontificalia peragant.

III. ARCHIPRESBYTERI, qui sunt vicarii nati episcopi ad id vt inspectio- nem in presbyteros sibi subiectos, ratione functionum presbyterialium, exercent, & loco episcopi in ecclesia cathedrali sacra peragant.

IV. PRESBYTERI POENITENTIARII, seu *Poenitentarii*, qui sunt presbyteri, tanquam vicarii episcopi ad id constituti vt loco eius forum poenitentiale exercent.

β. *Vicarii in iis quae sunt iuris dioecesani, quorum referri debent*

I. ARCHIDIACONI, qui sunt vicarii nati ad id vt, praeter alia quae sunt iuris dioecesani, potissimum iurisdictio-

^{h)} *Pontificalia* sunt actus ordinis episcopalis qui sunt huic ordini proprii.

ditionem ecclesiasticam in sensu strictissimo exerceant.

II. VICARII STRICTE SIC DICTI seu OFFICIALES, si sunt vicarii dati ad id, vt, praeter alia quae sunt iuris dioecesani, potissimum iurisdictionem ecclesiasticam in sensu strictissimo sumtam exerceant.

γ. *Aliarum personarum publicarum principalem ecclesiasticarum in specie sic dictarum.*

B. *Privatae personae ecclesiasticae in specie sic dictae*, si officium in ecclesia ad quod constitutae sunt, non est publicum officium, sicque nullam iurisdictionem annexam habet, id est, dignitas non est, sed vel *personatus*, vel *simplex officium*. Personae ecclesiasticae in specie sic dictae huius classis sunt

a. *speciatim quoad canonicos*

α. *Vicarii canonicorum in officio diuino in choro cantu peragendo.*

β. *Canonici praeter Decanos & Praepositos officium quoddam in collegio canonicorum gerentes, quales sunt*

a. PRIMICERII seu PRAECENTORES, qui praesunt officiis diuinis in choro cantu peragendis.

b. SCHOLASTICI, qui praesunt scholis collegio canonicorum annexis.

- c. CVSTODES & SACRISTAE quibus custodia propriae canonicorum ecclesiae vel sacrarii commendata.
- b. *Generatim*, varii generis personae ecclesiasticae in specie sic dictae priuatae, veluti *Magistri nouitiorum; Patroni; Administratores bonorum ecclesiasticorum; Aeditui.*
- II. *Vulgaria membra ecclesiae*, quae per specialem statum ecclesiam concernentem a reliquis ecclesiae membris se non distinguunt, sicque nec regulares, nec clerici, nec personae ecclesiasticae in specie sic dictae sunt, & ideo *simplices laici* dici possunt.



II.

MEMBRORVM ECCLESIAE
EVANGELICAE
REPRAESENTATIO.



MEMBRA ECCLESIAE EVANGELICAE

SICQUE

CHRISTIANI

QUI HABENT STATVM ECCLESIASTICVM

IN HAC ECCLESIA

ET PERSONAE ECCLESIASTICAE IN SENSU

GENERALI DICVNTVR

SVNT

I. **M***embra non vulgaria*, quae per specialem
qualitatem ecclesiam concernentem a reli-
quis membris se distinguunt, qualia membra
sunt

I. *Mere evangelica membra*, sub quo nomine mihi
veniunt ea membra non vulgaria, quae adesse
ad finem ecclesiae evangelicae obtinendum re-
quiritur. Huius generis membra sunt

A. CLERICI EVANGELICI seu VERBI DIVI-
NI MINISTRI, si per actu factam ordina-
tionem ^{a)} ad obeundas functiones ministe-
riales destinata membra sunt.

B 5

B. PER-

a) Quae de ordine & ordinatione dicta sunt pag 8. nota n.
etiam hic valent. Apud evangelicos enim ad clericatum
etiam sufficit, membrum ecclesiae per ordinationem desti-
natum esse ad obeundas functiones ministeriales, licet of-
ficium ecclesiasticum nondum collatum.

B. PERSONAE ECCLESIASTICAE IN SPECIE
SIC DICTAE, si ad obeundas functiones ec-
clesiasticas ^{b)}, non tantum destinata, sed
iam constituta membra sunt, & dicuntur

1. *Publicae personae ecclesiasticae in specie sic di-
ctae*, si hae functiones tales sunt, quae re-
gimen ecclesiasticum ^{c)} concernunt, eae-
que sunt

1. *Principales personae publicae*, si vi proprii
iuris ^{d)} has functiones subeunt, qua-
les sunt

1. DOMINI TERRITORIALES EVANGE- LICI

b) Quid sit functio ecclesiastica, patet per ea, quae pag. 8.
nota m. dicta sunt.

c) In iurisprudencia ecclesiastica protestantium distinguen-
dum est inter functiones ecclesiasticas regimen ecclesiasti-
cum, executionem ordinis, & nec regimen ecclesiasticum,
nec executionem ordinum, concernentes. Definiendum
itaque, quid hic sub *regiminis ecclesiastici* nomine veniat.
Ex mea sententia regimen ecclesiasticum in ecclesia euange-
lica est exercitium iurium papalium et episcopalium, per
suspensionem eorum in P. W. factam in euangelicos eate-
nus deuolutorum, quatenus eorum exercitium in ecclesia
euangelica locum habere potest. Huic regimini ecclesia-
stico oppono *regimen territoriale*, tam in politicis, quam in
ecclesiasticis, quod vero huius loci non est. Interim tamen
monendum, iura circa sacra maiestatica exerceri per regi-
men territoriale in ecclesiasticis, et regimen ecclesiasticum
exercitium iurium circa sacra collegialium sub se compre-
hendere quidem, ast latius patere, cum variorum iurium,
quae collegialia iura non sunt, exercitium ad regimen ec-
clesiasticum pertineat.

d) Hic ius proprium opponitur iuri administratorio in sensu
§. 192. Syst. mei Iurisp. Nat.

LICI QVA SVMMI EPISCOPI ^{e)} EC-
CLESIA RV M EVANGELICARVM EIS
SVBIECTARVM.

b. MEMBRA CONSISTORIORVM EVAN-
GELICORVM IN TERRITORIIS DOMI-
NORVM TERRITORIALIVM CATHOLI-
CORVM ^{f)}).

c. II QVI SIBI SPECIALI TITVLO AC-
QVISIVERVNT EXERCITIVM QVO-
RVNDAM IVRIVM EPISCOPALIVM,
veluti ecclesiae particulares evangelicae
quaedam ^{g)}; Vrbes quaedam mediatae;
Nobiles quidam mediati.

B. Mi-

e) Dominos territoriales evangelicos, secundum personam priuatam ad membra non vulgaria ecclesiae referri non posse, per se patet. Quoad personam publicam vero, non tam quales, quam potius tantum qua summi episcopi considerati, membra non vulgaria sunt, etsi qua tales regimen territoriale in ecclesiasticis exercent. Licet enim hoc regimen circa sacra subditorum evangelicorum versetur, quae inde oritur qualitas tamen, principaliter non ecclesiam, sed rempublicam concernit.

f) Huius generis consistoria a reliquis in eo differunt quod ius suum habeant a lege publica imperii, hincque, qua personae morales consideratae, sunt membra non vulgaria, quae potius ad principales quam minus principales personas publicas in ecclesia evangelica referri debent.

g) Licet non negem in genere dari iura collegialia ecclesiarum, eaque non demum speciali titulo ab ecclesiis acquirenda, sed per se adesse: haec iura tamen in ecclesia evangelica admitti nequeunt, prout ex infra in speciali observatione de dominorum territorialium evangelicorum iure circa sacra subditorum evangelicorum dicendis, patebit. Quae cum ita sint, evangelici subditi D. T. evangelici non aliter quam per acquisitionem speciali titulo factam, ius

B. *Minus principales personae publicae, si vi iuris administratorii has functiones obeunt, quales sunt*

a. SENATVVM ECCLESIASTICORVM DOMINORVM TERRITORIALIVM EVANGELICORVM MEMBRA.

b. CONSISTORIORVM EVANGELICORVM IN TERRITORIIS EVANGELICIS, TAM IPSIVS D. T. QVA SVMMI EPISCOPI, QVAM MEDIATORVM, MEMBRA ^h).

c. SVPERINTENDENTES, PRAEPOSITI, INSPECTORES, TAM IPSIVS D. T. EVANGELICI, QVAM MEDIATORVM.

d. MEMBRA PRESBYTERIORVM EVANGELICORVM ⁱ).

b. *Priatae personae ecclesiasticae in specie sic dictae, si hae functiones regimen ecclesiasticum non concernunt. Huius generis personae ecclesiasticae in specie sic dictae sunt*

A. PASTORES, si sunt ad ipsum exercitium eorum quae ordinis sunt, seu ad actuum ministerialium exercitium, constitutae perso.

ad certas regiminis ecclesiastici partes habere possunt. Caeterum specialis titulus hic denotat alium titulum, quam eum, vi cuius penes quemlibet D. T. euangelicum est regimen ecclesiasticum.

^h) Cum in vno eodemque territorio varia consistoria huius generis constituta esse possint, vel aequalia, vel non, inde oriuntur in posteriori casu *consistorium superius & consistoria inferiora*.

ⁱ) Vid. meum *Systema Iur. Nat.* §. 873.

personae ecclesiasticae in specie sic dictae. Pastores itaque curam animarum gerunt, suntque pro diuersitate eorum quorum curam animarum exercent

a. PAROCHI, si talium membrorum ecclesiae, quae parochiam constituunt, curam animarum exercent, & si plures parochi in vna eademque parochia officio hoc funguntur, pro diuersitate subordinationis, & ipsorum actuum ministerialium, ad quos obeundos sunt constituti, varia habent nomina, qualia sunt nomina *Pastorum primariorum; Diaconorum; Capellanorum* etc.

b. PASTORES QVI PAROCHI NON SVNT, si talium membrorum ecclesiae, quae parochiam non constituunt, curam animarum exercent, pro quorum diuersitate variis nominibus a se inuicem distinguuntur, & *Pastores aulici, castrenses* etc. dicuntur.

B. AUXILIATORES PASTORVM, sub quo nomine omnia ecclesia membra comprehendendi possunt, quae vel proxime & immediate adstant pastoribus in suo officio, vt *Custodes seu Aeditui*, vel saltem remote, veluti *Ludimagistri, Organistae, Cantores* etc.

C. RELIQUAE PERSONAE ECCLESIASTICAE IN SPECIE SIC DICTAE PRIVATAE, quae itaque nec Pastores, nec eorum
rum

rum auxiliores sunt, e. g. *Administratores bonorum ecclesiasticorum* ^{k)}).

2. *Euangelico - Pontificia membra* ¹⁾), sub quo nomine mihi veniunt ea membra ecclesiae euangelicae non vulgaria, quae sunt ex institutis Pontificiorum retenta membra ecclesiae talia, quae adesse ad obtinendum finem ecclesiae euangelicae non requiritur. Huius generis membra sunt

A. EPISCOPI EVANGELICI, qui sunt membra euangelico - pontificia ad regimen territorii ^{m)} episcopi olim catholici, quod non est secularisatum, constituta.

B. RE-

k) Vid. supra pag. 4. nota c.

1) Solent etiam haec membra, quae euangelico - pontificia appello, sub *clericorum ex institutis pontificiorum retentorum* nomine venire. Cum vero, licet sint ex institutis pontificiorum retenta membra, qua talia tamen nunquam clerici euangelici sint, ea potius membra euangelico - pontificia appellanda esse censeo.

m) Notum est differre inter se territorium episcopi catholici et eius dioecesin. Non ad regimen dioeceseos vero, sed tantum ad regimen territorii episcopi olim catholici non secularisati, constitutus est episcopus euangelicus. Praeterea notandum, episcopum euangelicum duplicem personam ecclesiasticam non vulgarem sustinere, dum tam ad ea membra non vulgaria ecclesiae euangelicae, quae sunt summi episcopi, quam ad ea quae sunt membra euangelico - pontificia, referri debet. Nimirum, quoniam est dominus territorialis euangelicus, sustinet huic qualitati coexistentem personam summi episcopi et in ea est membrum mere euangelicum. Quoniam vero territorium suum, ecclesiasticum territorium episcopi olim catholici non secularisatum est, et qualitas, quod tale territorium habeat, sit qualitas quae ecclesiam concernit, est tamen talis est, ut membrum

B. REGVLARES EVANGELICI, qui sunt membra euangelico - pontificia, quae sustinent personam regularis olim catholici, sicque ad opera pietatis specialia regularium in ecclesia catholica eatenus obstricta sunt, quatenus principia religionis euangelicae permittunt, quales sunt, quoad

a. *masculinum sexum*, speciatim quoad

1. *Monachos*

a. ABBATES EVANGELICI, si sustinent personam abbatis olim catholici.

b. CONVENTVALES, si sustinent personam aliorum monachorum olim catholicorum.

B. *Reliquos regulares euangelicos*

a. CANONICI EVANGELICI, si sustinent personam canonici olim catholici, qui differunt ita, prout secundum dicta de canonicis catholicis ii differunt.

b. EQVITES SACRI EVANGELICI, si sustinent personam equitis sacri olim catholici, indeque differunt prout hi differunt.

b. *foemi-*

membrum ecclesiae euangelicae, quod hanc qualitatem habet, adesse, nihil conferat ad obtinendum eius finem, qua possessor talis territorii pro membro ecclesiae euangelicae, quod est membrum euangelico - pontificium, habendus est.

b. *foemininum sexum*

A. ABBATISSAE EVANGELICAE, si sustinent personam abbatissae olim catholicae.

B. MONIALES seu CANONISSAE EVANGELICAE, si sustinent personam monialis seu canonissae olim catholicae.

II. *Vulgaria membra*, quae per specialem qualitatem ecclesiam concernentem a reliquis ecclesiae membris se non distinguunt; sicque nec clerici, nec personae ecclesiasticae in specie sic dictae, nec membra euangelico - pontificia sunt, indeque *simplices laici* dici possunt.



III.

DE VARIIS IVRIS
SACRORVM
DIRIGENDORVM
SPECIEBUS

TAM IN GENERE, QVAM IN SPECIE
IN GERMANIA.

DE LA BALLE
DIEGE AND ORVM
S. L. L. S. V. S.
TAMIN-ONNEE OVAM IN STECHIE
IN GERMANIA



§. 1.

Per experientiam edoctus scio, difficultates quae premunt studium iurisprudentiae ecclesiasticae, ex parte inde oriri, quam maxime diuersa iura, quae sacrorum directionem concernunt, non semper a se inuicem distingui & distincte satis explicari. Praesertim in analysi & eruendo vero sensu notabilis textus I. P. O. qui vulgo sub §. *Ius dioecesanum* nomine venit, de quo in sequenti quadam observatione agendum, inde maxima difficultas, si quid video, oritur. Ad euitandos hos scopulos itaque, praemitto hanc de variis iuris sacrorum dirigendorum speciebus observationem, quae praeterea & in multis aliis doctrinis iuris ecclesiastici insignem praestat utilitatem. Valde quidem doleo me, dum hoc ago, vno alteroue nouo termino tecnico onerare iurisprudentiam ecclesiasticam; ast veniam dabit, ut spero, L. B. si ex sequentibus patebit, non sine urgente necessitate hoc factum esse.

§. 2.

Philosophandum primo, est paucis. Concipi potest ius quoddam, quod sacra concernit ita, ut quoad ea determinetur, quod determinari salus, vel ecclesiae, vel reipublicae exigit. Hoc ius est illud, quod mihi sub *iuris sacrorum dirigendorum* nomine venit, cum desit terminus technicus qui magis aptus

est ad exprimendum hanc ideam ^{a)}). Ex ipsa hac definitione vero statim patet, hoc ius cogitari non posse, nisi praesupponatur ecclesia. Ast, an ecclesia in republica, vel extra rempublicam existat, eatenus perinde est, vt tantum in posteriori casu quaedam eius species deficiat, quae, si in republica existit, locum habet, prout ex mox dicendis patebit.

- a) Vulgo recepti termini: *ius circa sacra*, *ius in sacra*, *ius sacrorum* non satis apti mihi videntur. Sunt enim qui distinguunt inter *ius circa sacra* & *ius in sacra*; hic vero tali termino vtendum, qui vtrumque hoc ius sub se comprehendit. Nec simpliciter dicendum: *ius sacrorum*, cum dentur iura sacrorum quae ad ius, de quo loquor, referri nequeunt, veluti iura singulorum membrorum ecclesiae quae sacra concernunt. Praeterea sunt, qui distinguunt inter *ius sacrorum* & *ius circa sacra*, & ius quod alii appellant *ius circa sacra collegiale*, seu *ius conventionale sacrorum dirigendorum*, vel etiam potestatem ecclesiasticam, *ius sacrorum* appellant: potestatem civilem ecclesiasticam vero *ius circa sacra*, veluti V. C. CAR. FRID. HAEBERLIN in diss. *de iuris circa sacra iuris-que sacrorum fundamento & discrimine*. Helmst. 1778. Caeterum loquutionem qua vtor, dum ius cuius species hic determinandae sunt generatim *ius sacrorum dirigendorum* appello, non plane nouam esse, patet ex duplici diss. WIESENHAVERI *de iure maiestatico & de iure conuentionali sacrorum dirigendorum*. Lips. 1748.

§. 3.

Summa iuris sacrorum dirigendorum diuisio haec est, quod sit vel *ius sacrorum dirigendorum naturale*, vel *ius sacrorum dirigendorum non naturale*, quod, si *positiuum* appellare placeat, non repugno ^{a)}). Vtrumque, tam naturale, quam non uaturale ius sacrorum dirigendorum, varias species a se inuicem distinguendas sub se continet. Licet vero hic praesertim de posteriori iure sacrorum dirigendorum

gendorum agendum: prius tamen, vt posterius magis distincte explicari possit, hic non plane negligendum. Praemittenda itaque eius brevis analysi^{b)}.

a) Fundatam esse hanc diuisionem nemo, vt spero, negabit: ast tamen negligi eam, & vtrumque ius sacrorum dirigendorum saepe confundi, ac abusum iuris naturalis in hac doctrina non exiguum esse, dolendum.

b) Specialiora vide in meo *Systemate elementari iurisprudentiae naturalis* §. 864 seqq. & §. 1479 seqq. quartae editionis.

§. 4.

Ius sacrorum dirigendorum *naturale* est ius sacrorum dirigendorum secundum naturam ecclesiae, & si in republica existit, reipublicae consideratum. Hoc ius sacrorum dirigendorum, si ecclesia extra rempublicam existens cogitatur, in species alias diuidi nequit, quam eas quae oriuntur ex sede eius, hic vero negligendas^{a)}. At enim vero, si praesupponitur ecclesia in republica existens, vel *potestas priuata* seu *in specie sic dicta ecclesiastica naturalis*, vel *potestas ciuilis ecclesiastica naturalis*, est. De vtraque itaque specialius agendum.

a) Sic e. g. sedes eius penes totam ecclesiam esse potest, pro vt originetenus penes eam est. Potest etiam per translationem, vel alio modo, ab alio acquisita esse, penes quem nunc est. Ast hae species, licet inde oriatur diuisio quaedam ecclesiae in *Syst iur. natur.* §. 872 seqq. explicata, hic ideo non attendendae sunt, quoniam nullum habent vsum in euoluendis speciebus iuris sacrorum dirigendorum positiui.

§. 5.

Quod attinet I. *potestatem priuatam ecclesiasticam naturalem*^{a)}, ea etiam sub nomine *iurium circa*

sacra collegialium venire solet. Licet vero ecclesia, etiam ea quae in & sub republica est, per se & sua natura sit talis societas aequalis, in quam quadrat notio collegii, ideoque prout aliorum collegiorum iura, ita & huius collegii iura, collegialia iura appellari possent: tamen, cum naturae ecclesiae non repugnet eam esse inaequalem societatem, & dentur ecclesiae quae secundum principia religionis, cui addictae sunt, iura circa sacra collegialia non admittunt, mihi magis placet appellatio potestatis priuatae ecclesiasticae naturalis ^{b)}. His praemissis *potestatem priuatam ecclesiasticam naturalem* definitio per id ius sacrorum dirigendorum naturale, per quod determinantur ea, quae determinari salus ecclesiae exigit. Non addo: & *penes ecclesiam est*. Licet enim natura & originetenus penes ecclesiam sit, potest tamen penes alium esse, siue is sit membrum ecclesiae, siue non, sicque eam penes ecclesiam esse essentiale non est, & hoc ius sacrorum dirigendorum, nomen potestatis ecclesiasticae priuatae retinet, licet ab alio acquisitum, sicque penes eum, non penes ecclesiam, sit.

a) Hanc denominationem meam feci in *Syst. iur. nat.* §. 1479.

b) Quod dicitur in trito: in verbis simus faciles, modo conveniamus in re, hic locum non habet. Si enim hoc termino utimur in iure naturae, nouo indigemus, si species iuris sacrorum dirigendorum positiui denominandae sunt; dum e. g. non satis apta denominatio esset: ius circa sacra collegiale Catholicorum.

§. 9.

Progredior II. ad alteram iuris sacrorum dirigendorum naturalis speciem, quam appello *potestatem*

tem ciuilem ecclesiasticam naturalem, quae vulgo sub nomine *iuris circa sacra maiestatici* venire solet ^a). Admittit enim potestas ciuilis (die Hoheit im Staate) varias pro obiecti diuersitate species. Quatenus itaque obiectum eius sunt sacra subditorum, inde oritur potestatis ciuilis pars, quae ab obiecto suo ecclesiastica dicenda. Hinc *potestas ciuilis ecclesiastica naturalis* sic definienda, quod sit id ius sacrorum dirigendorum naturale, per quod determinantur ea, quae determinari salus reipublicae exigit, ficque hoc ius est pars potestatis ciuilis reipublicae.

a) Quae dicta sunt in nota b) ad §. praeced. & hic locum habent.

§. 7.

Haec sufficiant de iure sacrorum dirigendorum naturali. *Non naturale*, seu, si mauis, *positiuum ius sacrorum dirigendorum*, est ius sacrorum dirigendorum secundum principia determinatae religionis, & leges circa sacra fundamentales determinatae reipublicae, consideratum. Differt hoc ius 1) pro diuersitate religionis, estque ex hoc diuidendi fundamento, vel *ius dirigendorum sacrorum christianorum*, vel *alii religioni addictorum*, & ad prius pertinet tam *ius sacrorum dirigendorum Catholicorum*, quam *ius sacrorum dirigendorum Euangelicorum*. Porro 2) hoc ius differt pro diuersitate rerumpublicarum in qua ecclesia subsistit, estque ex hoc fundamento pro diuersitate rerumpublicarum diuersum, & huc pertinet tanquam species *ius sacrorum dirigendorum in germania* seu *germanicum*. Tandem & 3) ius sacrorum dirigendorum positiuum differt in eo, quod sit

vel pars potestatis ciuilis reipublicae in qua ecclesia subsistit, vel non, & dicitur, prout ius sacrorum dirigendorum naturale (§. 6.), in priori casu *potestas ciuilis ecclesiastica positiua*, in posteriori vero *potestas priuata seu sic stricte sic dicta ecclesiastica positiua* ^{a)}. Ex his dictis per se patebit, quid sit *potestas ciuilis ecclesiastica Catholicorum & Euangelicorum in germania seu germanica*, nec non *potestas priuata ecclesiastica Catholicorum & Euangelicorum in germania seu germanica* ^{b)}, de quibus speciebus speciatim agendum.

a) Cum ex mea sententia sub potestatis ciuilis potius, quam imperii ciuilis, nomine venire debeat complexus iurium reipublicae quae statum eius publicum internum concernunt: abstineo a termino: *imperium ecclesiasticum seu imperium sacrum*.

b) Licet hic, dum adhuc generaliter loquor, vtar terminis haud receptis, ex sequentibus patebit tamen, hoc non sine sufficiente ratione fieri.

§. 8.

Prout in genere datur duplex potestas ciuilis germanica, vel caesarea, vel territorialis: ita & potestas ciuilis ecclesiastica germanica duplex est vel *caesarea* ^{a)}, vel *territoralis seu ius territoriale in ecclesiasticis* ^{b)}. Quoad posterius ius notandum illud esse, vel *Domini territorialis catholici* ^{c)} *ius territoriale in ecclesiasticis*, tam quoad subditos catholicos, quam euangelicos; vel *domini territorialis euangelici ius territoriale in ecclesiasticis*, tam quoad eius subditos euangelicos, siue eiusdem cum eo, siue diuersae euangelicae religionis, quam quoad eius catholicos subditos ^{d)}. Licet vero non sit huius loci ipsa

ipsa iura recensere, quae ius territoriale in ecclesiasticis sub se continet, non possum tamen non quidem moneam: 1) *ea differre a iuribus in potestate civili naturali contentis & generatim de iis tantum dici posse, non nisi ea iura in potestate ecclesiastica civili naturali contenta, quae, detractis iis quae ad potestatem priuatam ecclesiasticam Catholicorum pertinent, supersunt, iuri territoriali in ecclesiasticis inesse; 2) nullo modo defendi posse, ius territoriale in ecclesiasticis D. T. evangelicorum quoad eorum subditos euangelicos, plura iura sub se continere, quam ea quae D. T. Catholicorum ius territoriale in ecclesiasticis sub se comprehendit^e).*

- a) Quem fugit hoc ius, ius circa sacra Caesareum seu Imperatoris vulgo dici. Nec mihi itaque in mentem veniret hac denominatione uti, nisi ideo factum ut ubique, quantum fieri potest, iisdem terminis utar, ficque in denominatione speciei, nomen generis retinere placuit.
- b) Cum terminus: *ius territoriale in ecclesiasticis*, sit terminus legalis in I. P. obuius, nefas est eum negligere, hincque hic vter duplici denominatione, imo posteriorem priori praeferendam esse censeo.
- c) Siue clerici, siue laici, indeque generaliter loquor.
- d) Licet distinguenda non sint, quae distinguere non releuat: omnes has species tamen distinguere placet, quoniam si & dentur tales inter eas, inter quas nulla in effectu differentia est, dici tamen nequit plane nihil releuare ita distinguere.
- e) Vltiorem huius vtriusque propositionis illustrationem hic non addo, sed remitto B. L. ad sequentem Observ. V.

§. 9.

Sequitur potestas priuata ecclesiastica & quidem I. *Catholicorum* quae est, prout in genere in ecclesia catholica, ita & in ecclesia catholica germa-

nica, vel *potestas priuata ecclesiastica Catholicorum communis*, cui omnis generis membra ecclesiae Rom. catholicae, vel *potestas priuata ecclesiastica Catholicorum specialis*, cui non nisi Regulares qua tales subsunt ^a). Prior potestas priuata ecclesiastica generatim dici potest *ius episcopale Catholicorum*, & sub hoc nomine comprehendo, tam *ius papale*, quam *episcopale stricte sic dictum*, prout vel Pontificis, vel aliorum Episcoporum, potestas ecclesiastica communis est. Cum vero reliqui episcopi praeter Pontificem, sint, vel reliqui Episcopi non simplices, vel simplices episcopi, ius episcopale in sensu stricto sumtum diuidi potest in *ius episcopale reliquorum episcoporum non simplicium praeter Pontificem*, quorsum pertinet *ius metropoliticum*, & *ius episcopale episcoporum simplicium seu dioecesanorum*, quod vltimum ius episcopale illud est, quod *proprie sub iuris episcopalis Catholicorum* nomine venit ^b). Est vero hoc ius episcopale triplicis generis 1) *illud cui subsunt membra ecclesiae Rom. catholicae, quae sunt in dioecesi, & sunt subditi territoriales D. T. catholici, siue is sit ipse episcopus, siue D. T. catholicus laicus*; 2) *illud cui subsunt membra ecclesiae euangelicae, quae sunt in dioecesi, & sunt subditi territoriales D. T. catholici, siue is sit ipse Episcopus, siue D. T. laicus*; 3) *illud cui subsunt membra ecclesiae catholicae, quae sunt in dioecesi, & sunt subditi territoriales D. T. euangelici*.

a) Vtor hic terminis technicis non receptis. Ast ideas diversas hic obuenire nemo negare potest, & distingui, quae hic distinguuntur, multum releuare ex sequentibus patebit. A termino iurisdictionis ecclesiasticae consulto abstineo hic, isque infra demum obueniet. Quaecumque ita sint, & hic termino potestatis ecclesiasticae vtor, dum

dum secundum conceptum supra obuium, id ius quod concernit determinationem eorum, quae quoad regulares, quae tales, determinari salus ecclesiae exigit, potestas ecclesiastica dici potest.

- b) Cum in Germania sufficiat, quoad potestatem ecclesiasticam Pontificiorum communem, a se inuicem distinguere potestatem ecclesiasticam priuatam *Papalem*, *Metropolitica* & *Episcopalem*, subordinatio idearum ita facta, ut pateat quae potestas sub qualibet harum specierum intelligenda. Breuitatis causa vero, ut & propter communem loquendi usum, hae species potestatis ecclesiasticae priuatae communis dici possunt *ius papale*, *metropolitica* & *episcopale*. Caeterum non nego superesse adhuc aliam speciem huius potestatis de qua loquor, quae potestas *pastoralis* dici posset: ast pro praesenti meo scopo de ea pluribus non agendum.

§. 10.

Quod vero attinet potestatem priuatam ecclesiasticam II. *Euangelicorum*, ea recte stilo publice recepto *ius episcopale Euangelicorum* appellatur, ast male eorum *ius circa sacra collegiale*, quoniam haec potestas ecclesiastica partim iura, quae collegialia dici nequeunt, sub se continet, partim vero ea quae collegialia sunt, non quae talia ei insunt. Est enim haec potestas ecclesiastica, seu ius episcopale Euangelicorum, ius proprium ad exercitum iurium in potestate priuata ecclesiastica Catholicorum communi, seu iure episcopali Catholicorum in sensu latiori, contentorum (§. 9.), quod, per huius potestatis suspensionem in P. W. factam, in Euangelicos deuolutum est^a). Duas hoc ius habet species, quae sunt 1) id ius episcopale Euangelicorum quod in euangelicos subditos D. T. catholici deuolutum est; 2) id quod in alios euangelicos deuolutum est, qui sunt, vel D. T. euangelici, vel Euangelici qui sunt sub-

diti

diti D. T. euangelici ^b). In priori casu iterum distinguendum est, inter id ius episcopale D. T. euangelicorum, cui subsunt eorum subditi territoriales, qui sunt membra ecclesiae euangelicae, & id ius episcopale D. T. euangelicorum, cui subsunt eorum subditi territoriales, qui membra ecclesiae catholicae sunt. Caeterum, praeter ius episcopale Euangelicorum, datur adhuc alia potestas ecclesiastica Euangelicorum, quae est potestas ecclesiastica priuata D. T. euangelici in subditos catholicos qui sunt Regulares quatales ^c).

- a) Haec potestas ecclesiastica de qua hic loquor, est ea, cuius natura & indoles quam maxime controuersa est. Denominatio & conceptus eius quem hic formaui, innituntur veris principiis de eius natura & indole, de quibus in sequenti *Observ. VI.* ex instituto agendum, indeque B. L. hic ad ibi dicenda remitto.
- b) Has species a se inuicem distingui necesse est, vt theoria de potestate ecclesiastica Euangelicorum sit completa. Vi suspensionis iuris episcopalis Catholicorum per P. W. factae enim, non tantum in D. T. euangelicos vi deuolutionis transiit ius ad futurum exercitium iuris episcopalis Catholicorum: sed & in ipsas ecclesias euangelicas quae D. T. catholico subsunt, prout ex infra in analysi §. *Ius dioecesanum I. P. O. Observ. V.* dicendis, patebit.
- c) Supra monui potestatem ecclesiasticam stricte sic dictam Catholicorum, vel communem, vel particularem potestatem in Regulares quatales esse. Vnde facile patet, in casu quo subditi catholici qui sunt Regulares, D. T. euangelico subiecti sunt, & potestatem ecclesiasticam specialem D. T. euangelici, quoad tales subditos catholicos qui Regulares sunt, secundum leges circa sacra fundamentales imperii determinandam esse. Vt itaque nulla species iuris sacrorum dirigendorum, quae in Germania obuenire potest, negligatur, & huius potestatis hic mentio facienda est.

§. 11.

Licet sic, si quid video, ideae formandae, definitiones cudendae & terminis iis, qui in antecedentibus obueniunt, utendum, si, quae species iuris sacrorum dirigendorum a se inuicem distinguendae sint, eruendum est: hoc tamen non sufficit ad formandam accuratam theoriam de iure sacrorum dirigendorum in Germania. In P. O. enim variae obueniunt denominationes iurium quae ad ius sacrorum dirigendorum referri debent. Vnde, ut textuum P. O. in quibus haec nomina obueniunt verus sensus erui possit, ipsa verba horum textuum praemitenda, tumque definiendum ad quam speciem iuris sacrorum dirigendorum quilibet horum textuum referri debeat.

§. 12.

Ad ius sacrorum dirigendorum pertinet I. id ius, quod in P. O. sub nomine *regalium in sacris*, ut & *iuris in sacra* obuenit, & ipsa loca in quibus hae denominationes obueniunt, sunt:

ART. XI. §. 4.

Eidem Dn. Electori pro se & successoribus suis supra scriptis tradatur Episcopatus Mindanus — — saluis tamen ciuitati Mindensi suis regalibus in sacris & profanis.

ART. XIII. §. 8.

Quoties vero catholicus Episcopus in episcopatu Osna-brugensi rerum potitur, nihil omnino in A. C. sacra arroget sibi iuris.

§. 13.

§. 13.

Loquitur etiam P. O. de iure sacrorum dirigendorum in iis locis in quibus II. de *iure ecclesiastico*, vt & *iure in ecclesiasticis*, sermo est, quae loca sunt haec:

ART. X. §. 3. vbi

Ducatum Pomeraniae, Rugiaeque Principatum, una cum ditionibus etc. ceterisque omnibus ac singulis ecclesiasticis & secularibus iuribus ac priuilegiis, quibus antecessores Pomeraniae Duces ea habuerant, incoluerant & rexerant, Regia Maiestas & Regnum Sueciae etc. babeat.

ART. X. §. 8. vbi

Ciuitati vero Bremensi eiusque territorio & subditis, praesens suus status, libertas, iura & priuilegia in ecclesiasticis & politicis sine impeditiō relinquuntur.

ART. XI. §. 12. vbi

Regia Maiestas Sueciae restituat Dn. Electori Pomeraniam vltiorem, cum omnibus appertinentiis bonis & iuribus secularibus & ecclesiasticis pleno iure tam quoad dominum utile, quam directum etc.

§. 14.

Porro III. in P. O. mentio fit *liberi iuris territorialis in ecclesiasticis*, vt & iuris quod statui *immediato ratione territorii & superioritatis in negotio religionis competit*, quod ius non minus ad ius sacrorum dirigendorum referri debet. Huc pertinet locus obuius in

ART.

ART. V. §. 30. vbi

Nullique statui immediato ius quod ipsi ratione territorii & superioritatis in negotio religionis competit, impediri oportere.

& in

ART. VIII. §. I. vbi

Omnes & singuli Electores, Principes & Status Imperii Romani in antiquis suis iuribus, praerogatiuis, libertate, priuilegiis, libero iuris territorialis tam in ecclesiasticis quam politicis exercitio etc. stabiliti firmitaque sunt etc.

§. 15.

Praesertim IV. *iuris reformandi*, tanquam speciei iuris sacrorum dirigendorum, mentio fit in variis locis qui sequuntur:

ART. V. §. 39.

Quamuis Caesareae Maiestati ius reformandi exercitium religionis non minus quam alii Regibus & Principibus competat etc.

IBIDEM §. 30.

Cum Statibus immediatis cum iure territorii & superioritatis ex communi per totum Imperium haecenus usitata praxi etiam ius reformandi exercitium religionis competat etc.

IBIDEM §. 29.

Liberae Imperii Ciuitates etc. tam ratione iuris reformandi, quam aliorum casuum religionem concernentium in territoriis suis & respectu subdito-

ditorum non minus ac intra muros & suburbia, idem cum reliquis Statibus superioribus ius habeant.

IBIDEM §. 42.

A sola qualitate feudali, vel subfeudali, siue a Regno Bohemiae, siue ab Electoribus Principibus & Statibus Imperii, siue aliunde procedant, ius reformati non dependet.

IBIDEM §. 44.

Sola criminalis iurisdictio, Cent - Gerichte, solumque ius gladii & retentionis, patronatus, filialitatis, neque coniunctim, neque diuisim ius reformati tribuunt etc.

ART. VII.

Quoniam vero controuersiae religionis, quae inter modo dictos Protestantes vertuntur, haecenus non fuerunt compositae, sed ulteriori compositioni reseruatae sunt, adeoque illi duas partes constituent, ideo de iure reformati inter utramque ita conuentum est, ut si aliquis etc. etc.

§. 16.

Obuenit etiam V. iuris episcopalis, quod itidem iuris sacrorum dirigendorum species est, denominatio

ART. V. §. 17. vbi

Libera sit ubique capitulo, & quibus id praeterea pariter cum Capitulo pro more competit, tam electio, quam postulatio, quam sede vacante administratio & iurium episcopaliu exercitium, etc.

ART.

ART. VII. §. I. vbi

At fas ei non sit, vel publicum religionis exercitium etc. immutare, etc. vel iuris territorialis, episcopalis, patronatus, aliove quocunque praetextu subditis ministros alterius religionis obtrudere, etc.

§. 17.

Loca P. O. in quibus VI. *iuris dioeceseani* mentio fit, quaeque etiam huc pertinent, sunt haec:

ART. V. §. 48. vbi

Ius dioeceseanum & tota iurisdictio ecclesiastica cum omnibus suis speciebus *contra Augustanae Confessionis Electores, etc. eorumque subditos, etc. suspensa esto, & intra terminos territorii cuiusque ius dioeceseanum & iurisdictio ecclesiastica se contineat.*

IBIDEM vers. fin.

Eodem etiam iure Augustanae Confessionis magistratum catholici subditi censeantur, inque hos, qui Anno 1624. publicum religionis catholicae exercitium habuerunt, ius dioeceseanum, quatenus Episcopi illud dicto anno quiete in eos exercuerunt, saluum esto.

§. 18.

Progredior ad loca in quibus mentio fit iuris **sacrorum dirigendorum** sub VII. *iurisdictionis ecclesiasti-*
D
fiasi-

siasticae nomine, qualia sunt, praeter locum iam allegatum §. praec., in quo iuris dioecesani & iurisdictionis nomina coniunctim occurrunt, sequentia:

ART. V. §. 48. vers. *ad consequendos.*

Ad consequendos tamen redditus, census, decimas & pensiones in iis A. C. Statuum ditionibus, ubi catholici An. 1624. notorie in possessione vel quasi exercitii iurisdictionis ecclesiasticae fuerunt, utantur eadem posthac quoque, sed non nisi in exigendis his pensionibus, etc.

IBIDEM vers. *Catholicorum.*

Catholicorum A. C. addicti Status prouinciales & subditi, qui Anno 1624. ecclesiasticam iurisdictionem agnouerunt, in iis casibus modo dictae iurisdictioni subsint, qui Augustanam Confessionem nullatenus concernunt.

IBIDEM §. 49.

In quibus ciuitatibus vero imperii mixtae religionis exercitium in usu est, catholicis episcopis contra ciues A. C. nulla sit iurdictio: & catholici iuxta obseruantiam dicti anni 1624. suo iure experiantur.

§. 19.

Textus P. O. qui huc referri potest, est & is satis notabilis textus, in quo VIII. *annexorum exercitii religionis* mentio fit. Sistit eum

ART.

ART. V. §. 31. ibi:

Hoc tamen non obstante Statuum Catholicorum Landsassii, Vasalli & subditi cuiuscunque generis, qui siue publicum, siue priuatum A. C. exercitium a. 1624. quacunque anni parte, siue certo pacto aut priuilegio, siue longo usu, siue sola denique obseruantia dicti anni habuerunt; retineant id etiam in posterum vna cum annexis, quatenus illa dicto anno exercuerunt, aut exercita fuisse probare poterunt. Cuiusmodi annexa habentur institutio consistoriorum, ministeriorum tam scholasticorum, quam ecclesiasticorum, ius Patronatus, aliaque similia iura.

§. 20.

Supereſt textus Pacis Osnab. qui loquitur de IX. iuribus fundationes ecclesiasticas mediatas concernentibus, & obuius est

ART. V. §. 26. vers. quodſi.

Quodſi quoque A. C. addicti in eiusmodi bonis ecclesiasticis mediatis dicto anno dieque a Catholicis realiter, plene vel ex parte poſſeſſis, iura praesentandi, viſitandi, inſpectionis, confirmandi, corrigendi, protectionis, aperturae, hoſpitationis, ſeruitiorum, operarum habuerunt, item parochos, praepoſitos ibi aluerunt, iura iſta illis ſarta teſtaque maneant. Et ſi electiones debito tempore modoue non fiant, praebendarum vacantium diſtributio & collatio in eiusdem

dem religionis personas, cuius decedens fuit, *ex iure deuoluto ad eosdem pertineat, modo per hoc in istiusmodi bonis ecclesiasticis mediatis, instituto catholicae religionis nihil praeiudicetur, & Magistratui catholicorum ecclesiastico sua iura ex instituto ordinis in ipsos religiosos competentia, salua & illibata sint; quibus etiam, si electiones aut collationes praebendarum vacantium debito tempore factae non fuerint, ius deuolutum saluum esto.*

§. 21.

Cum non sit huius loci singulorum horum textuum analysin & interpretationem hic fieri: non nisi id praesens tractatio a me exigit, vt breuibus declarum, de qua specie, & de qua huius vel illius speciei iuris sacrorum dirigendorum parte, in singulis his textibus sermo sit. Quod itaque attinet 1) in textibus §. 12. allegatis obuenientia nomina: *regalia in sacris, ius in sacra*, prout generalia sunt, generatim quoque accipienda sunt pro quocunque iure sacrorum dirigendorum, & pro substrata materia definendum quae species, & quae pars speciei iuris sacrorum dirigendorum, subintelligenda sit. 2) Idem sine dubio etiam valet de nominibus: *ius ecclesiasticum; ius in ecclesiasticis* quae obueniunt in textibus §. 13. obuiis. 3) Quis porro dubitabit in textibus §. 14. paciscentes de potestate ciuili ecclesiastica territoriali (§. 8.) loqui, dum vtuntur his nominibus: *liberum ius territoriale in ecclesiasticis: vt & ius quod statui immediato ratione territorii & superioritatis in negotio*

negotio religionis competit. 4) Nec minus certum est *ius reformandi exercit.* & *religionis*, de quo textus §. 15. allegati loquuntur, pertinere ad potestatem civilem ecclesiasticam tam Caesaream, quam territorialem (§. 8.), & quidem ad eam partem eius generalem, quae est ius determinandi an & quomodo religio quaedam in territorio exercenda; indeque tota haec potestas civilis, sub iuris reformandi nomine, comprehendi nequit, vel ipsis verbis *Art. V. §. 29.* refragantibus; dum ibi iuris reformandi, & aliorum casuum religionem concernentium, mentio fit. Quae cum ita sint, de his nominibus plura addi non necesse esse iudico. At 5) textus in quibus obveniunt termini iuris canonici: *ius episcopale*, *ius dioecesanum* & *iurisdictio ecclesiastica* (§. 16. 17. 18.), nec non 6) is textus qui loquitur de iuribus quae ad *annexa exercitii religionis* referuntur (§. 19.), & 7) textus de *iuribus quae fundationes ecclesiasticas mediatas concernunt* (§. 20.), ulteriorem explicationem merentur.

§. 22.

Quod itaque attinet in variis textibus, quos fi-
stunt §§. 16. 17. 18, obuios terminos iuris canonici, dum de *iure episcopali*; *iurisdictione ecclesiastica*; *iure dioecesano* loquuntur, iura sacrorum dirigendorum quae sub his nominibus comprehenduntur, non ad ius territoriale in ecclesiasticis, sed ad potestatem ecclesiasticam in specie dictam seu ius episcopale Catholicorum (§. 9.) referri debere, quemlibet mihi, absque ulteriori probatione, concessurum esse, spero. Licet vero in quo significato utantur Cano-

nistae his terminis, fatis notum sit ^a), nec hic repetendum, & quod attinet *is episcopale*, cuius in textibus §. 16. obuiis mentio fit, omnia per se clara sint: ob latiore & strictiore *iurisdictionis ecclesiasticae*, vt & *iuris dioecesani*, significatum tamen, de horum terminorum significatu in textibus quos sistunt §. §. 17. & 18. quaedam hic addenda sunt. In quotuplici significatu iurisdictio ecclesiastica veniat, supra ^b) me iam monuisse recordor. Hic addo, esse qui iurisdictionem ecclesiasticam diuidunt in antiquam & nouam, & sub *antiqua* intelligunt eam, quae vsque ad reformationis tempora ab episcopis in sensu latiori sumtis exercita est: sub *noua* vero eam, quae domino territoriali per *P. O. Art. V. §. 30. & Art. VIII. §. 1.* vt putant, in suos subditos asserta est ^c). Vnde, si haec diuisio veritati consentanea esset, dicendum, duplicem iurisdictionem ecclesiasticam in *P. O.* obuenire, & alteram, nimirum antiquam, talem esse quae ad potestatem ciuilem ecclesiasticam, alteram vero talem quae ad potestatem ecclesiasticam strictè sic dictam referri debet. Ast vana est, nec in *P. O.* fundata, diuisio iurisdictionis ecclesiasticae in antiquam & nouam, dum nulla, licet sit minima, particula iuris sacrorum dirigendorum ad ius territoriale in ecclesiasticis referri potest, quae est pars iuris sacrorum dirigendorum Catholicorum. Hoc ius enim ante reformationem illibatum fuit apud Episcopos, & ex post tanquam pars superioritatis territorialis ei non accessit. Quoties itaque in *P. O.* sermo est de iurisdictione ecclesiastica, semper ea subintelligenda est, quae in iure canonico sub hoc nomine

mine venit. Idem etiam de iure dioecesano valere nemo dubitabit. Quodsi nunc quaeritur: *an in latiori, an vero in strictiori significato in P. O. paciscentes iurisdictionis ecclesiasticae & iuris dioecesani nominibus utantur?* me iudice dicendum, tam iurisdictionem ecclesiasticam, quam ius dioecesanum, in regula in sensu stricto sumi, ideo, quoniam 1) si non in omnibus, in plerisque textibus tamen iurisdictionis ecclesiasticae & ius dioecesanum tanquam iura diuersa a se inuicem distinguuntur; 2) strictus iurisdictionis ecclesiasticae & iuris dioecesani significatus, magis proprius est, quam latior, indeque, prout in dubio semper, ita & hic, significatus proprius proprio praefereendus. Qui itaque in interpretatione textuum P. O. in quibus hi termini obueniunt, vel sub iurisdictionis, vel sub iuris dioecesani nomine, totam potestatem ecclesiasticam strictè sic dictam Catholicorum intelligendam esse, defendit, hoc probare debet, vel ex contextu verborum, vel per alia argumenta.

a) Rem omnem breuibus & solide explicatam lege fis apud L. B. de GRAMER in *Obs. iur.* Tom. II. Obs. 577.

b) Vid. nota t. pag. II.

c) Haec est doctrina SÜNDERMAHLER in *Diss. de suspensione iurisdictionis ecclesiastica.* Wirceburgi 1753. & in eius opusculis num. VI.

§. 23.

Dum porro in I. P. O. verbis supra §. 19. obuiis mentio fit *annexorum exercitii religionis publici & priuati*, atque exemplis illustratur quae huc re-

ferri debeant iura, vltcrius determinandum est, quae species iurium sacrorum dirigendorum, sub annexorum exercitii religionis nomine, hic veniant. De iuribus quae subditi, qui in anno decretorio exercitium religionis publicum seu priuatum habuerunt, exercuerunt vel exercita fuisse probare poterunt, loqui textum, verba ipsa docent. Hinc me iudice dicendum, ad dicta annexa referri debere omnia iura sacra concernentia, siue sint iura quae pertinent ad ius sacrorum dirigendorum, siue non, & si prius, siue ad hanc, siue ad illam eius speciem referri debeant, modo constet subditos ea exercuisse, aut exercita fuisse probare poterunt. Vnde non video ex quo fundamento defendi possit, sub annexorum exercitii religionis nomine praecise iura ecclesiarum collegialia esse intelligenda. Nec opus esse iudico definitione annexorum exercitii religionis ^{a)}, dum, an dicti subditi diuersae religionis, hoc illudue ius sacra concernens habeant, vel non, inde non dependet an secundum definitionem sub annexorum nomine comprehensum sit, sed inde, an in anno decretorio exercuerint, vel exercitum esse probare poterint. Nec magni momenti est distinctio inter annexa & connexa exercitii religionis, licet plane reiicienda non sit ^{b)}. Caeterum hic monendum, in hoc textu non in relatione ad Episcopum eiusque ius episcopale, sed in relatione ad D. T. determinari iura ecclesiarum diuersae religionis in territorio.

a) Talem inuenies apud HENNIGESIVM in *Med. ad I. P.*

b) Hac distinctione vtitur PEAFELVS in *Diss. de annexis exercitii religionis euangelicae* §. II. quae adiecta nouae editioni

tioni EIVS *Originum iuris ecclesiastici* quae Tubingae 1756. prodiit pag. 376 seqq.

§. 24.

Superfunt ea iura de quibus loquitur *Art. V. §. 26. vers. Quodsi*, quem locum sistit § 20. In hoc textu mentio fit iurium duplicis generis, nimirum eorum quae 1) A. C. addictis tribuuntur quod fundationes ecclesiasticas mediatas a Catholicis possessas, veluti iura praesentandi, visitandi, inspectionis etc. 2) magistratui catholicorum ecclesiastico ex instituto ordinis in ipsos religiosos competunt. Omnia iura quorum hic mentio fit, talia esse quae sacra concernunt, ulteriori probatione, si quid video, non indiget; licet defendi nequeat ea omnia talia esse quae ius sacrorum dirigendorum sub se comprehendit. Sic enim, quod attinet prioris classis iura, ea quidem ex parte talia sunt, quae vel ad potestatem ecclesiasticam civilem, vel ad potestatem ecclesiasticam strictè sic dictam Catholicorum communem, pertinent: at tamen & talia inter ea obueniunt, quae nec ad vnam, nec ad alteram harum specierum iuris sacra dirigendorum referri possunt ^a). Posterioris classis iura vero sunt ea quae constituunt id ius sacrorum dirigendorum, quod Praelatis regularium in eos qua tales competit, sicque potestatem ecclesiasticam strictè sic dictam specialem in Regulares (§. 9.). Licet enim secundum sensum litteralem, sub nomine *Magistratus catholicorum ecclesiastici*, in hoc textu non solum Praelati regularium, sed & Episcopi intelligi possint: secundum mentem tamen non nisi Praelati regularium, exclusis episcopis, ii ma-

D 5

gistra-

gistratus catholicorum ecclesiastici sunt, de quibus hic sermo est. Loquitur enim textus de tali magistratu catholicorum ecclesiastico, cui iura ex instituto ordinis in ipsos religiosos competunt, quae verba non quadrant in episcopos, sicque nec de iis hoc textus comma loqui omnino defendendum est ^{b)}. Caeterum alias difficultates, quae in eruendo vero sensu huius textus obveniunt, hic praetermitto, cum huius loci tantum sit definire an loquatur de iure sacrorum dirigendorum, & de qua eius specie intelligenda sint verba eius quae huc pertinent.

a) Conf. BOEHMER in I. E. P. Lib. III. Tit. 36. §. 31. vt & L. V. Tit. 7. §. 204.

b) MOSERVS in speciali obseruatione: *von dem iure dioecessano catholischer Bischöffe über die in evangelischen Landen sesshafte Catholische*, quae inserta est EIVS *Nebstunden von teutschen Staatsfachen P. I. num. XI.* contrarium sententiam defendit, at nulla addita ratione.



IV.

MEMBRORVM
IMPERII ROM. GERM.

ET

RELIQVORVM GERMANORVM

SECVNDVM

STATVS EORVM QVI SACRA CONCERNVNT

CONSIDERATORVM

REPRAESENTATIO.



M E M B R A
I M P E R I I R O M. G E R M.

E T
R E L I Q V I G E R M A N I
S E C V N D V M S T A T V S E O R V M
Q V I S A C R A C O N C E R N V N T
S V N T

I. **F** I D E L E S, quales sunt omnes, qui religioni christianae addicti sunt, & dicuntur

A. O R T H O D O X I ^{a)} si tali religioni christianae addicti

a) Differre inter se orthodoxos in sensu theologico & civili: ut & me hic loqui de orthodoxis in sensu civili, vix opus est ut moneam. Cum vero, ut in sequentibus notiones specierum orthodoxorum a se inuicem distinguendarum distincte euolui possint, opus sit varias species exercitii operum pietatis (vid. pag. 3. nota a) cognitas esse, hac de re quaedam praemittenda sunt. Fit vero operum pietatis exercitium, vel interueniente ministerio pastorum (vid. pag. 8. nota m), vel non. In priori casu dicitur *exercitium religionis in sensu lato sumtum*. In posteriori casu vero sub *deuotionis domesticae*, quae etiam vulgo, ast minus recte, *domesticum exercitium religionis* appellari solet, nomine venit. Religionis exercitium in sensu lato est, vel *exercitium religionis in sensu stricto*, si fit in conuentibus religiosi, membrorum ecclesiae, vel *exercitium sacrorum priuatorum*, si fit a singulis seorsim, aut saltem in familia, & tam exercitium religionis in sensu stricto, quam exercitium sacrorum priuatorum, varias sub se continet species. Est enim religionis exercitium in sensu stricto sumtum, vel *publicum*, vel *priuatum* religionis exercitium. *Publicum* dicitur, si illud praeterea quod fiat interueniente ministerio pastorum in conuentibus sacris membrorum ecclesiae

dicti sunt, quae generatim in germania approbata ^{b)} est. Hi differunt quoad

a. *ipsam*

clesiae, in templo fit, id est, in aedibus cultui diuino externo, qui est religionis exercitium in sensu stricto, destinatis, & pleno apparatu ad illud necessario instructis. Ast exercitium religionis *priuatum* dicitur, si non fit in templo, sed in aliis aedibus cultui diuino destinatis. Publicum religionis exercitium iterum varios admittit gradus, indeque in *plenum* & *minus plenum* diuidi potest, prout publicum exercitium religionis vel quouis modo fieri potest, vel non. Hae sunt species exercitii religionis strictae sic dicti. Quod attinet exercitium sacrorum priuatorum, ad illud praesertim referri debent *sacra Principum priuata*, seu *cultus diuinus aulicus*; *sacra legatorum priuata* & *sacra priuata eorum qui, praeter principes & legatos, ius priuatorum sacrorum habent*. Caeterum hac de re conferri merentur varia MOSERIANA scripta, veluti Progr. de exercitio religionis domestico Franc. 1736. & in EIVS Opusc. acad. num. I. *Abhandlung von dem Hof-Gottesdienst eines Landesheerrn so einer anderen Religion ist als sein Land* in EIVS Sammlung einiger neuen Abhandlungen von teutschen Staats Sachen. Erste Sammlung num. I. *Grundsätze von dem öffentlichen, Privat- und Haus-Gottesdienst*. l. c. Zweite Sammlung num. I.

b) Religio quaeuis, sicque & christiana, in relatione ad rempublicam quamlibet, sicque & ad Imperium Rom. Germ. & eius respublicas minores, considerata, est vel religio *reprobata*, si ei addictis non licet in territorio reipublicae domicilium suum constituere, vel *approbata* si iis hoc concessum est. Approbata religio est vel *recepta religio*, seu, vt aiunt, *ei addicti tolerantiam religionis habent*, vel *non recepta*, seu vt aiunt, *non religio toleratur sed ei addicti tantum tolerantur*, prout religio, vel ita recepta est vt & eius exercitium concessum ei addictis, vel ita vt ei addictis religionis suae exercitium non concessum, sed tantum deuotio domestica. Recepta religio vero est vel religio *dominans* seu *simpliciter recepta*, si omne religionis exercitium per reipublicae territorium ei datum est, vel *secundum quid recepta*, si non nisi determinatum exerci-

a. *ipsam religionem christianam cui addicti sunt*, ita, quod sint

Α. ROM. CATHOLICA MEMBRA IMP. R. G. si sunt membra ecclesiae Rom. catholicae

Β. EVANGELICA MEMBRA IMP. R. G. si sunt membra ecclesiae euangelicae, siue Lutheranae, siue Reformatae

b. *statum ecclesiasticum quem habent in suis ecclesiis*, ita, quod sint

Α. ECCLESIASTICA MEMBRA IMP. R. G. si sunt membra ecclesiae vel Rom. catholicae vel euangelicae non vulgaria ^{c)} & quoad

a. *qualitatem status imperii* (der Reichsstand-schaft), si eam habent, sunt

α. ELECTORES ECCLESIASTICI

β. PRINCIPES ECCLESIASTICI & quidem

Ν. *scamni ecclesiastici*, si sunt Rom. catholica membra Imp. R. G.

Δ. *scamni transuersi*, si sunt Episcopi euangelici ^{d)}

γ. PRAELATI IN SENSU IURIS PVBLICI (Reichs-Praelaten) ^{e)} si sunt status imperii

exercitium per certam territorii partem ei concessum est. Sufficit itaque ad orthodoxiam in sensu civili fidelem esse talem, cuius religio christiana est approbata, siue sit recepta, siue non recepta.

c) Quae utriusque ecclesiae membra sub hoc nomine veniant vid. pag 3 & pag. 25

d) De iis vid. pag. 30 sub lit. A.

e) Differunt itaque a Praelatis in sensu iuris canonici supra pag. 12 lit. Α. definitis. Caeterum hic conferri meretur Diss.

perii ecclesiastici, qui, quoad qualitatem status imperii, nec Electores, nec Principes sunt.

b. *superioritatem territorialem*, si eam habent, sunt

α. CATHOLICI D. T. ECCLESIASTICI, quoad duplicem personam quam sustinent quoad sacra, nimirum personam

N. D. T. IN TERRITORIIS SVIS ECCLESIASTICIS ^{f)} vi eis competentis

Diff. de S. R. I. *praelatis & maxime de collegio eorum Sueuico* quam IO. SARTOR sub praesidio Perill. GODOF. DAN. HOFFMANNI Tubingae 1778. defendit.

- f) Quae territoria, ecclesiastica territoria, dicenda vario modo explicatur. SCHMAVSSIVS in *Comp. iur. publ.* L. 3. Cap. 1. §. 2. ea territoria ecclesiastica appellat, welche eine geistliche Stiftung haben, contra quem disputat MOSERVS in *Tr. von der teutschen Religions-Verfassung* L. 2. C. 24. §. 12. & 13. & defendit ea territoria ecclesiastica dicenda esse, welche einen geistlichen Herrn, in der Qualität eines Geistlichen, zum Landesherrn haben. Ast, si quid video, tum demum dici potest de territoriis quod habeant eine geistliche Stiftung, si talia sunt, welche einen geistlichen Herrn, in der Qualität eines Geistlichen, zum Landesherrn haben, sicque idem quod dicere voluit SCHMAVSSIVS, dicit MOSERVS. Caeterum alia quaestio est: *an territoria ecclesiastica ad bona ecclesiastica, & in quo sensu ad ea referri possint?* ad quam omnino respondendum, non tam bona ecclesiastica dicenda esse, quam potius bona Ecclesiasticorum, cum non sint ipsa beneficia ecclesiastica, quam potius beneficiis ecclesiasticis annexa bona, quae status imperii ecclesiastici titulo beneficii habent. Vnde porro patet, territoria ecclesiastica non ad spiritualia, sed ad temporalia beneficiorum referri debere. Ast, cum temporalia beneficiorum bona ecclesiastica esse possint, qualia non sunt territoria ecclesiastica, ad talia tempo-

tentis iuris territorialis in ecclesiasticis g).

2. PRAELATI IN SENSV IURIS CANONICI, vi eis competentis iuris episcopalis catholicorum h).

β. EVANGELICI D. T. ECCLESIASTICI, quoad triplicem personam quam sustinent in relatione ad sacra, nimirum personam

Ν. DOMINI TERRITORIALIS IN TERRITORIIS SVIS, quoad ius territoriale in ecclesiasticis i).

2. SVMMI EPISCOPI, quoad superioritati

temporalia referri debent, quae sunt bona beneficiis ecclesiasticis annexa, indeque, quae quoad beneficia ecclesiastica sub temporalium nomine veniunt, sunt duplicis generis: vel talia temporalia quae sunt ipsum beneficium ecclesiasticum, vel talia temporalia quae, licet ipsum beneficium ecclesiasticum non sint, tamen ad annexa beneficiorum ecclesiasticorum referri debent. Interim tamen quoad differentiam inter id quod in genere Ecclesiasticum & Seculare dicendum, ad Ecclesiasticum potius, quam ad Seculare, referri debere temporalia quae annexa beneficiorum sunt, censeo.

g) Legeſis Obſ. III. §. 8. pag. 40.

h) De hac ſpecie iuris ſacrorum dirigendorum vid. Obſ. III. §. 9. pag. 42.

i) Conf. Obſ. III. §. 8. pag. 40.

ritati territoriali eorum coëxistens
ius episcopale Evangelicorum ^k).

1. MEMBRI EVANGELICO - PONTIFI-
CII, in iis, quae regimen ecclesiasti-
cum non concernunt ¹).

B. SECVLARIA MEMBRA IMPERII ROM.
GERM. si sunt membra ecclesiae, siue Rom.
catholicae, siue euangelicae, vulgaria ^m),
quae sunt quoad

a. *qualitatem status imperii* (der Reichsstand-
schaft), si status imperii sunt,

α. ELECTORES SECVLARES

β. PRINCIPES SECVLARES

γ. COMITES ET DOMINI

b. *superioritatem territorialem*, si eam ha-
bent

α. DOMINI TERRITORIALES SECVLAR-
ES CATHOLICI, si catholicae religio-
ni addicti sunt & regunt territorium ca-
tholi-

k) De quo iure Obs. III. §. 10. pag. 43. dictum.

1) Nimirum, licet D. T. euangelici ecclesiastici, quoad ius
sacrorum dirigendorum, non differant a D. T. euangelicis
secularibus: tamen, tanquam membra euangelico - ponti-
ficia (p. 30.) qua talia habent iura ab hoc iure diuersa, hinc
& eatenus personam a reliquis diuersam, sicque generatim
triplicem personam, sustinent.

m) Quae membra vtriusque ecclesiae sub hoc nomine ve-
niant, patet ex dictis pag. 22. & 32.

tholicumⁿ⁾, vel, licet euangelicae religioni addicti sint, regunt tamen territorium catholicum, quoniam, vel religionem catholicam cum euangelica commutarunt, vel successerunt in territorium catholicum, indeque sunt

N. D. T. SECVLARES CATHOLICI IN
SENSV VVLGARI, si prius;

1. D. T. SECVLARES CATHOLICI IN
SENSV IVRIS PVBLICI, si posterius.

β. DOMINI TERRITORIALES SECVLARES EVANGELICI, si euangelicae religioni addicti sunt & regunt territorium euangelicum, vel, licet catholicae religioni addicti sint, regunt tamen territorium euangelicum, quoniam vel religionem euangelicam cum catholica commutarunt, vel successerunt in territorium euangelicum, qui itidem sunt

N. D. T. SECVLARES EVANGELICI IN
SENSV VVLGARI, si prius

1. D. T. SECVLARES EVANGELICI IN
SENSV IVRIS PVBLICI, si posterius.

c. *ius sacrorum dirigendorum cui subiecti sunt, ita, quod sint ratione*

E 2

U. iu-

n) Appellantur nimirum territoria Imp. R. G. pro diuersitate religionis dominantis (vid. nota b. pag. 62.) vel catholica, vel euangelica, vel mixta.

II. *iuris episcopalis Catholicorum & Evangelicorum*, quoad

a. *territoria Imp. Rom. Germ.*

α. SVBDITI CATHOLICI D. T. CATHOLICI, qui est dominus territorialis

Ν. *ecclesiasticus*

Β. *secularis in sensu* } *vulgari*
 iuris publici.

β. SVBDITI EVANGELICI D. T. EVANGELICI

γ. SVBDITI EVANGELICI D. T. CATHOLICI, qui est

Ν. *D. T. ecclesiasticus*, in quo casu eius, qua
 episcopi, *iurisdictionem ecclesiasticam*
 a. 1624.

I. *agnouerunt*

II. *non agnouerunt.*

Β. *D. T. secularis*, in quo casu episcopi,
 in cuius diocesi situm est territorium
 D. T. catholici secularis, *iurisdictionem ecclesiasticam* a. 1624.

I. *agnouerunt,*

II. *non agnouerunt.*

δ. SVBDITI CATHOLICI D. T. EVANGELICI, qui quoad episcopi, in cuius diocesi situm est territorium D. T. evangelici, *iurisdictionem ecclesiasticam*, a. 1624. eam

Ν. *agno-*

N. *agnouerunt*, & quoad *publicum religionis suae exercitium* a. 1624. illud

I. *habuerunt*, tumque, quoad *ius dioecesanum* dicti Episcopi, a. 1624 illud

1. *agnouerunt*,

2. *non agnouerunt*,

II. *non habuerunt*,

3. *non agnouerunt*.

B. *Vrbes imperiales*, tales qui sunt in *urbibus imperialibus*

α. *puris*

N. *mere catholicis*

3. *mere euangelicis*

β. *mixtis* °)

B. *iuris territorialis in ecclesiasticis*, si quaestio est de

α. *catholicis & euangelicis inter se*, quoad

α. *territoria Imp. R. G.*

E 3

N. SVB.

o) *Vrbes imperiales* diuiduntur in puras, vel mere catholicas, vel mere euangelicas, & mixtas: prout senatus & ciues *urbis*, vel vni tantum religioni a. 1624 iam introductae assentiunt, vel vtrique religioni a. 1624. iam introductae additi sunt, & si purae sunt, pro diuersitate vnus religionis cui assentiunt, vel mere euangelicae, vel mere catholicae sunt. Conf. GOTTL. SCHMIDT in diss. Goett. 1777. habita sub titulo: *Periculum notionis ciuitatis imperii ratione religionis mixtae*.

N. SVBDITI CATHOLICI VEL EVANGELICI SVB D. T. EIVSDEM CVM IIS RELIGIONIS, ficque, vel catholici subditi sub D. T. catholico, vel euangelici subditi sub D. T. euangelico.

2. SVBDITI CATHOLICI VEL EVANGELICI SVB D. T. DIVERSAE RELIGIONIS, ficque, vel catholici subditi sub D. T. euangelico, vel vice versa, qui sunt in

I. *non exceptis quoad ius reformandi a regula territorii tales, qui*

1. *habuerunt publicum seu priuatum religionis suae exercitium in anno decretorio 1624.*

2. *non habuerunt dicto tempore dictum religionis exercitium, duplicis generis*

A. *religionis causa emigrantes, siue sua sponte, siue a D. T. iussi.*

B. *non emigrantes religionis causa.*

II. *exceptis quoad ius reformandi a regula territorii, quoad*

1. *terminum decretorium ordinarium, qui est annus 1624.*

A. SVBDITI TERRITORII IN QVO PLANE CESSAT TERMINVS DECRETORIVS.

B. SVB-

B. SVBDITI TERRITORII IN QVO
TERMINVS DECRETORIVS EST
ANNVS 1618.

2. *limites iuris reformandi.*

A. SVBDITI IN TERRITORIO OP-
PIGNORATO PER RELVITIO-
NEM AD D. T. DIVERSAE RE-
LIGIONIS REVERSO.

B. SVBDITI IN TERRITORIO COM-
MVNI.

C. SVBDITI IN TERRITORIO CON-
TROVERSO.

β. *Vrbes imperiales*

N. CATHOLICI IN VRBIBVS MERE
EVANGELICIS, & quidem triplicis
generis

I. *Regulares iisque similes in his urbibus
fundationes mediatas habentes.*

II. *Clerici catholici*

III. *Ciues catholici.*

D. CATHOLICI VEL EVANGELICI IN
VRBIBVS QVIBVSCVNQVE ALIIS,
sicque

I. *Catholici in urbibus mere catholicis &
mixtis*

II. *Euangelici in urbibus mere euangeli-
cis & mixtis.*

b. *Euangelicis quatenus duas partes constituunt inter se.*

α. SVBDITI ET DOMINVS TERRITORIALIS, QVI TEMPORE PACIS WESTPHALICAE CONCLVSAE 1648 DVAS PARTES IAM CONSTITVERVNT

β. SVBDITI ET DOMINVS TERRITORIALIS QVI DEMVM POST DICTVM TEMPVS DVAS PARTES CONSTITVERE CEPERVNT

d. *circulos imperii, ita, quod sint membra circuli*

A. *puri seu meri*

a. *catholici*

b. *euangelici*

B. *mixti* p)

e. *consociationem statuum imperii ad tuitionem iurium sacra concernentium, ita, quod sint*

A. CORPVS CATHOLICORVM, sub quo nomine venit statuum imperii catholicorum

p) Circulorum imperii diuisio in meros & mixtos, vel pro fundamento habet eam statuum circulorum conditionem, secundum quam vel secularia vel ecclesiastica membra Imp. R. G. sunt, tumque prout numerus seu potentia vel ecclesiasticorum, vel secularium statuum praeualet, vel non praeualet, vel meri, vel mixti circuli dicuntur: vel eam statuum circulorum differentiam, secundum quam vel catholici vel euangelici sunt, & itidem, prout numerus seu potentia vel euangelicorum vel catholicorum praeualet, vel non praeualet, in hoc sensu in mixtos & meros diuiduntur. Conf. G O N N E *de directorio circuli mixti.*

rum, tam ecclesiasticorum quam secularium, confociatio, ad hunc finem quoad sacra catholicorum obtinendum.

B. CORPVS EVANGELICORVM, sub quo nomine venit statuum imperii euangelicorum, tam ecclesiasticorum quam secularium, confociatio, ad hunc finem quoad sacra euangelicorum obtinendum

f. *reliqua collegia & corpora* ita, prout quoad circulos differunt ^{q)}

B. HAERETICI seu HETERODOXI, si tales non sunt ^{r)}, & diuiduntur in

a. TOLERATOS HAERETICOS, si religio quam profitentur est, in determinata republica minori germaniae, approbata religio

b. NON TOLERATOS HAERETICOS, si eorum religio talis non est ^{s)}.

E 5

II. IN

q) Conferri hic meretur GEORG. IAC. FRID. MEISTERI *Diff. de euangelica qualitate voti curati collegii Comitum Franconicorum in comitiis imperii vniuersalibus.* Goett. 1778.

r) Prout orthodoxi, vel in sensu theologico & iuris canonici tales sunt, vel in sensu ciuili: ita & haeretici ita differunt. Hic loquor de haereticis in sensu ciuili, de quibus omnino conferendus BOEHMERVS in *I. E. P. L. V. T. VII. §. 218 seqq.*

s) Haec haereticorum diuisio innititur principio, ius reformandi territoriale ad tres in Imp. Rom. Germ. receptas religiones non esse restrictum, de quo videsis V. C. TRAVG. ANDR. BIEDERMANNI *Diff. inaug. quae sub hoc titulo*

II. INFIDELES, si religioni christianae addicti non sunt. Hi sunt

1. RECEPTI INFIDELES, si ius habent in hoc vel illo loco in germania domicilium suum constituendi.

2. NON RECEPTI INFIDELES, si tales non sunt.

tulo prodiit. Halae 1771. Contrariam sententiam tamen strenue defendit MOSERVS in den *Abhandlungen aus dem teutschen Kirchenrecht* num. 2. von denen in Teutschland erlaubten Religionen, vt & num. 3. von denen Personen, so nicht zu denen in Teutschland erlaubten Religionen gehören, nec non in *Tr. Von der teutschen Religionsverfassung* Lib. I. Cap. 3.



V.

A N A L Y S I S

§. IVS DIOECESANVM

ART. V. §. 48.

INSTR. PAC. OSNABR.

ANALYSIS

DIODES

INSTR. PAC. 02/1/77



§. I.

Si natura & indoles eius iuris sacrorum dirigendorum in germania supra (Obs. III. §. 10.) definiti, quod est potestas ecclesiastica priuata D. T. euangelicorum quoad sacra subditorum euangelicorum, seu ius eorum episcopale, determinanda: ante omnia leges circa sacra fundamentales in germania inspiciendae sunt. Inter has praesertim notandi sunt ii textus in I. P. O. obuenientes, qui de variis speciebus iuris sacrorum dirigendorum in germania loquuntur, supra (l. c. §. 12 seqq.) iam allegati. Inter hos praecipuus est is, qui in Art. V. §. 48. obuenit & vulgo sub §. *Ius dioecesanum* nomine venit. Loquitur is de futuro exercitio potestatis ecclesiasticae priuatae catholicorum, quoad D. T. euangelicos ipsos & eorum subditos territoriales, tam catholicos, quam euangelicos, ut & quoad subditos euangelicos sub D. T. catholico. Cum itaque vera indoles iuris sacrorum dirigendorum D. T. euangelici quoad subditos eius euangelicos, de qua in sequenti obseruatione agendum, detegi nequeat, nisi perspecto antea eius sensu, de quo utriusque religionis consortes, ut & euangelici inter se, non conueniunt, analysin ^{a)} eius praemitto, quae, si non plane noua est, recedit tamen in nonnullis ab aliorum sententiis.

a) Me quidem non fugit exstare speciale scriptum sub rubro: *Analysis §§. ius dioecesanum etc. 48, nec non in quibus ciuitatibus etc. 49. Art. V. I. P. W. instituta a I. F. B. W. a. 1731. 8.* Ast, cum in multis huius analyseos locis ab hoc auctore, qui est **IACOBVS FRIDERICVS**

BAADERVS, *Wurtenb.* dissentiam, hoc me deterre non potuit simile quid tentandi. Praeterea non defunt alia scripta, quae hanc vel illam textus explicandi partem concernunt, quorum suis locis mentio facienda.

§. 2.

Verba ipsa textus resoluendi sunt haec:

Ius dioecesanum & tota iurisdictio ecclesiastica cum omnibus suis speciebus contra AVGVSTANAE CONFSSIONIS ELECTORES, PRINCIPES, STATUS, COMPREHNSA LIBERA IMPE- RII NOBILITATE, EORVMQVE SVBDITOS, tam inter Catholicos & Augustanae Confessionis addictos, quam inter ipsos solos Augustanae Confessionis Status, usque ad compositionem christia- nam dissidii religionis suspensa esto, & intra ter- minos territorii cuiusque ius Dioecesanum & iu- risdictio ecclesiastica se contineat. Ad consequen- dos tamen redditus, census, decimas & pensiones, in iis Augustanae Confessionis Statuum ditionibus, ubi Catholici anno 1624. notorie in possessione vel quasi exercitii iurisdictionis ecclesiasticae fuerunt utantur eadem posthac quoque, sed, non nisi in exigendis hisce pensionibus, nec procedatur ad ex- communicationem, nisi post tertiam demum de- nunciationem. CATHOLICORVM AVGVSTA- NAE CONFSSIONI ADDICTI STATUS PRO- VINCIALES ET SVBDITI, qui anno 1624. ec- clesiasticam iurisdictionem agnouerunt, in iis casibus modo dictae iurisdictioni subsint, qui Au- gustanam Confessionem nullatenus concernunt, modo ipsis occasione processus nihil iniungatur Au- gustanae Confessionis vel conscientiae repugnans.
Eodem

*Eodem etiam iure AVGVSTANAE CONFES-
SIONIS MAGISTRATVVM CATHOLICI SVB-
DITI censeantur, inque hos, qui anno 1624. pu-
blicum religionis Catholicae exercitium habue-
runt, ius Dioecesanum, quatenus Episcopi illud
dicto anno quiete in cos exercuerunt, saluum esto.*

- a) De totius textus huius historia nihil addo, partim ideo, quoniam ea nihil continet, quod eius interpretationi inferuire possit: partim ideo, quoniam hic mihi otium fecit V. C. FRID. EMANVEL BAVR in Diss. inaugu-
rali sub titulo: *Commentatio ad verba I. P. O. Art. V. §. XVI (48) & intra terminos territorii cuiusque ius dioe-
cesanum & iurisdictio ecclesiastica se contineat.* Tubingae
1777, Praefide GODOFR. DAN. HOFFMANNO de-
fensa. §. V. VI.

§. 3.

In eruendo vero huius textus sensu, ante omnia singulorum verborum, quae explicatione indigent, genuinus significatus determinandus est, ut tum in-
offenso pede ad ulteriorem eius analysin progredi
liceat. Quod itaque attinet initialia verba:

*Ius dioecesanum & tota iurisdictio ecclesiastica cum
omnibus suis speciebus*

de iis notandum, paciscentes hic vti terminis iuris
canonici: *ius dioecesanum, iurisdictio ecclesiastica*,
haecque iura talia esse quae ius sacrorum dirigendo-
rum Catholicorum (Obs. III. §. 7.) sub se continet,
& non ad eam dicti iuris sacrorum dirigendorum
partem, quae sub iuris territorialis in ecclesiasticis
nomine venit (l. c. §. 8.): sed ad alteram eius par-
tem, nimirum ad potestatem ecclesiasticam priuatam
Catholicorum, & eam eius partem, quae in proprio
sensu

sensu sub iuris episcopalis Catholicorum nomine venit (l. c. §. 9.), pertinent. Licet vero ius dioecesanum & iurisdictio ecclesiastica diuersas partes iuris episcopalis Catholicorum constituent (l. c. §. 22.) & prout in genere, ita & in P. O. in sensu stricto & proprio veniant (l. c. §. 22.): hic tamen, dum coniunguntur, & de *tota* iurisditione ecclesiastica, vt & de *omnibus eius speciebus*, loquitur textus, sub verbis: *ius dioecesanum & tota iurisdictio ecclesiastica cum omnibus suis speciebus*, secundum sensum eorum litteralem ^{a)} intelligendum est totum id ius sacrorum dirigendorum Catholicorum quod proprie ius episcopale Catholicorum dicitur (Obs. III. §. 9.). Caeterum quoad haec textus resoluendi verba de quibus hic loquor, adhuc monendum 1) ex toto contextu verborum §. *ius dioecesanum* patere, & infra pluribus probandum esse, ius dioecesanum & totam iurisditionem ecclesiasticam cum omnibus suis speciebus, id est, totum ius sacrorum dirigendorum Catholicorum quod proprie & stricte sub iuris episcopalis nomine venit, esse id vnicum subiectum de quo totus textus loquitur, ita, vt omnia praedicata quae textus continet, sint praedicata huius subiecti ^{b)}. 2) Cum potestas privata ecclesiastica Catholicorum sit duplicis generis nimirum, vel *ius papale*, vel *ius episcopale stricte sic dictum* (Obs. III. §. 9.), & posterius iterum vel *ius metropolitico*, vel *ius episcopale in sensu proprio, seu episcoporum simplicium seu dioecesanorum* (l. c.): textus secundum sensum litteralem vero nec de iure papali, nec etiam de iure metropolitico loquatur, merito quaeritur: *An non secundum horum verborum mentem, ius dioecesanum & tota iurisdictio ecclesiastica cum omni-*

omnibus suis speciebus, ea etiam sub se contineant ius papale & metropoliticum? Respondeo omnino affirmative ad hanc quaestionem respondendum esse: ast in hac mere exegetica obseruatione hac de re non agendum esse. Vnde reliqua remitto ad sequentem obseruationem.

a) Secundum ea quae supra (Obs. III. §. 22.) de terminis iuris canonici: *ius episcopale; ius dioecesanum; iurisdictio ecclesiastica* iam monui, non possum non defendere, hic sub verbis: *ius dioecesanum & tota iurisdictio ecclesiastica cum omnibus suis speciebus*, secundum sensum litteralem non totum ius sacrorum dirigendorum Catholicorum, sicque etiam papale atque metropoliticum ius, sub hac loquutione comprehensum esse. An vero per consequentiam sub iis comprehendi debeant, vel non, ius papale & metropoliticum, ex sequenti obseruatione patebit. Ast, quod attinet *iura ordinis episcopalis*, vt & *iura status atque dignitatis episcopalis*, ea hic plane in censum non venire, per se patet. Caeterum non inutile erit, hac occasione monere ea quatuor, quae vulgo quoad Episcopos a se inuicem distingui solent, sic magis distincte concipi posse, quod, vel ad ea quae *status* seu *dignitatis* sunt, vel ad ea quae *potestatis* sunt, referri debeant. Ea vero quae potestatis sunt, vel ad ea quae sunt *ordinis*, vel ad ea quae *ius sacrorum dirigendorum concernunt*, pertinere, & haec vel *iuris dioecesani in sensu stricto*, vel *iurisdictionis ecclesiasticae in sensu stricto*, esse. Conf. Obs. I. p. II. & 12. nota t).

b) Idem plerique mecum defendunt, veluti BAADERVS l. c. pag 6. num. 5. Ast, dum is l. c. pag 7. num. 8. ad vltiorem horum verborum illustrationem addit: *agitur autem notanter de ipsa potestate ecclesiastica Catholicorum in vniuersum, absque consideratione subiecti, quod eam exercere in posterum debeat, ecclesiastica ne persona sit, an secularis*: haec verba non satis accurate ab eo posita esse videntur. Potius dicendum, textum non nisi hoc determinare, an & quatenus episcopi catholici ius dioecesanum & iurisdictio ecclesiastica, pro futuro adhuc exercenda; de subiecto vero, quod haec iura in posterum exercere debeat, plane filere. Caeterum quoad verba hic explicata

conferri meretur SÜNDERMAHLER in Diff. de *suff. en-
sa iurisdictione ecclesiastica* Wirceburgi 1753. & in *EIVS*
Opusculis selectiores iuris publici doctrinas illustrantibus
num. VI.

§. 4.

Porro in hoc textu explicatione indigent
verba:

eorumque subditos

quae vulgo ab interpretibus tanquam talia, quae vl-
teriori explicatione non indigent, negligi solent,
dum, si non omnes, plerique tamen, secundum il-
lud: lege non distinguente, nec nostrum est distin-
guere, de omnibus, sicque tam de euangelicis,
quam de catholicis subditis, loqui textum, defen-
dunt. Ast, ex mea sententia, hoc nullo modo de-
fendi potest, indeque verba: *eorumque subditos*, non
nisi de subditis *euangelicis* D. T. euangelicorum, in-
telligenda, & hic interpretationem restrictivam ad-
mittendam esse, censeo. In sequenti quodam huius
textus passu ^{a)}, paciscentes de subditis *catholicis* D.
T. euangelici loqui, ex ipsis claris eius verbis mox
patebit. Pone nunc verba: *eorumque subditos*, ge-
neratim concepta, hic etiam generatim accipienda
esse, tum, aut contradictio admittenda est inter haec
& sequentia huius textus verba ^{b)}, in quibus de sub-
ditis catholicis D. T. euangelicorum, contrarium
eius, quod hic de subditis D. T. euangelicorum di-
citur, si sub iis catholici subditi comprehenduntur,
constitutum est; aut defendendum dicta sequentia
verba continere exceptionem a regula hic posita;
aut assumendum in sequentibus verbis, non de epi-
scoporum catholicorum, sed de D. T. catholicorum,
iure

iure dioecesano & iurisdictione ecclesiastica loqui paciscentes. Primum non esse admittendum, vel me non monente, quilibet videt. Secundum admitti posset, nisi repugnaret totus contextus §. *ius dioecesanum*, dum, prout ex dicendis patebit, hic §. ita dispositus, ut secundum eam casuum diversitatem, secundum quam subsunt, vel evangelici subditi D. T. evangelico; vel evangelici subditi D. T. catholico; vel catholici subditi D. T. evangelico, determinatum sit, an & quatenus ius dioecesanum & iurisdiction ecclesiastica pro futuro locum habere debeant quoad hos subditos diversi generis. Tertium vero manifesto absurdum est. Nil itaque remanet quam hoc, verba: *eorumque subditos* restringenda esse ad subditos evangelicos.

- a) Verba de quibus loquor, sunt infra pluribus explicanda verba: *Eodem etiam iure A. C. Magistratum catholici subditi censeantur*.
- b) Vnicus BAADERVS, quantum scio, l. c. pag. 14. ex professo probare voluit textum hic loqui, tam de catholicis quam de evangelicis subditis D. T. evangelici. Vtitur quinque argumentis, dum hoc patere dicit ex eo
 1) quod lex generaliter loquatur. Lege autem non distinguente nos non distinguimus: at sufficit secundum legis mentem distinguendum esse; 2) quod iurisdictioni ecclesiasticae in terris evangelicorum non alii termini, quam ipsius territorii, positi sint. Ergo omnes subditi ipsi subiacent in regula, quatenus non probatur exceptio. At, non nego ideo omnes subditos ei subiacere in regula, quando defendo, textus hic explicandi verba: *eorumque subditos*, restringenda esse ad subditos evangelicos. Tertium, quartum & quintum argumentum vero eodem redeunt. Ergo, cum eadem & hic locum habeat responsio, in refutandis argumentis BAADERI hic subsisto.

§. 5.

Progredior ad verba:

F 2

tam

tam inter catholicos & A. C. addictos, quam inter solos A. C. status.

Hic simpliciter subscribo sententiae eorum qui defendunt ^{a)}, haec verba alium, quam ampliationis seu extensionis, sensum habere non posse, quod nimirum Episcoporum catholicorum ius dioecesanum & tota iurisdictio ecclesiastica suspensa esse debeat, siue causa agatur inter catholicos & A. C. addictos, siue inter ipsos solos A. C. status. Poterat enim dubium subnasci: an ea etiam suspensa esse debeat, quando altera pars litigantium foret catholicae religioni addicta, cui dubio itaque sic obuiatum est.

- a) Licet non omnes vno ore ita explicent haec verba, praesertim HENNIGES in *Medit. ad I. P. Spec. IV. pag. 604. not. g)* nesciat quo se vertere debeat, ideoque a GUNDLINGIO ein schlechter Kirchenlehrer appelletur: plerique tamen eam, quam meam facio, amplectuntur sententiam, veluti BAADERVS l. c. pag. 15. BAVR l. c. §. 21. ibique allegati.

§. 6.

Quoad verba:

suspensa esto

non nisi hoc monendum habeo ^{a)}, inde, quod ius dioecesanum & tota iurisdictio ecclesiastica episcopi catholici suspensa sit contra certa ecclesiae membra, nimirum A. C. status etc. eorumque subditos evangelicos, non sequi ius ita suspensum a nullo alio exerceri posse, sicque plane non exercendum esse. Haec suspensio enim tantum efficit, id subiectum a quo olim exercitum est, illud porro exercere non debere, usque dum dies venit, qui est terminus ad quem

quem huius suspensionis, dum a suspensione iuris, ad eius totalem quiescentiam, non valet consequentia. Notanter vero, per haec verba quidem suspensio facta est: at, an ab alio, & a quo, hoc suspensum ius interim exercendum, de eo altum est silentium ^b).

a) Praetereo multa quae alii ad haec verba annotare solent, quoniam mihi, vel non satis pragmatica esse videntur, vel verum verborum sensum manifesto inuertunt, qualia obueniunt in PETRI MÜLLERI Diss. *de iuris episcopalis in terris protestantium a Romano catholicis iniuste praerensa reuiuifcentia*. Ienae 1689.

b) Ne transgrediar limites mere exegeticae tractationis, qualis haec est, nec hoc a me hic definiendum. Vnde tantum, ne desit auctoritas aliorum quoad sensum verborum quem iis tribuo, adiicio sequentia L. B. de CRAMER in EIVS Obs. iur. P. II. Obs. 576. verba: *suspensa est ergo, ipsi ita volunt Dn. Catholici, non plane sublata haec iurisdictio, quorum utrumque an moraliter & politice consideratum multum differat, nunc quidem non disquirendum. Si suspensa autem est solum, non poterit esse penitus translata in alios, sed iura eius salua manere debent, ut si casus foret dabilis reuiuifcerent olim, & ad pristinos redirent suos dominos*. En itaque magni nominis Ictum iater Euangelicos, quemque, quod mihi honori duco, meum Praeceptorem veneror, qui non, ut solent Euangelici, plane peruersam mentem affingit his verbis, veluti THEVLEMARIUS apud FABRVM T. XIII. der Staatscantzlei p. 515. dum in haec verba prorumpit: notum omnibus esse etc.

§. 7.

Disputatur porro, & quod miror, acerrime ^a), de sensu verborum:

et intra terminos territorii cuiusque ius dioecesanum et iurisdictio ecclesiastica se contineat.

praesertim de eo: *quis sit is Cuiusque intra cuius territorii terminos ius dioecesanum & iurisdictio ecclesia-*

stica se continere debent? nec non: *cuius territorium sit illud intra cuius terminos ius dioecesanum & iurisdictio ecclesiastica se continere debet?* Respondeo ad primam quaestionem: hunc *Cuiusque* nullum alium esse posse quam eum, qui habet id ius quod intra terminos territorii se continere debet, 'prout enim priuatio supponit habitum, ita & restrictio supponit habitum. At enim vero qui habet hoc ius nullus alius est quam episcopus catholicus. Ergo hunc esse eum *Cuiusque* de quo quaeritur, necesse est ^{b)}. Quoad secundum quaestionem vero, responsio fuit ex responsione ad primam. Si enim is *Cuiusque* de quo loquitur textus est episcopus, territorium de quo loquitur textus, D. T. euangelici territorium esse nequit, sed tale spatium esse necesse est, quod pervadit potestas quaedam episcopi. Sic, vel eius dioecesis, vel eius territorium esse, necesse est. At enim vero eius dioecesis esse nequit ^{c)}. Ergo eius territorium esse necesse est. Caeterum quoad haec verba adhuc notandum ea 1) continere antea dictorum extensionem, dum expresse declarant tale quid, quod ex antecedentibus verbis sequitur ^{d)}; 2) non nisi relate ad territorium D. T. euangelici eorumque subditos euangelicos intelligenda esse. Quod enim ius dioecesanum & iurisdictio ecclesiastica episcopi catholici, non obstante hac transactione, quoad subditos catholicos D. T. catholici secularis, qui sunt in dioecesi episcopi, nunquam: quoad subditos euangelicos D. T. catholici in dioecesi vero non semper, intra terminos territorii episcopi catholici se contineat, certissimum est ^{e)}.

- a) Ad hunc passum textus explicandi pertinet commentatio, cuius supra §. 2. not. a. iam mentio facta, cuiusque auctor est V. C. FR. E. M. BAVR. Eruditum esse hoc opusculum, & cum pleno apparatu, ad eruendum verum huius passus sensum necessario, illud conscriptum esse, nemo negabit. Ast, quod rem ipsam, persisto in mea iam olim, loco ab eo allegato, defensa sententia, hic repetita & ex suis principiis deducta.
- b) Contrariam sententiam, nimirum D. T. euangelicum, non vero episcopum catholicum, esse eum *Cuiusque* de quo textus loquitur, & territorium esse D. T. euangelici, non episcopi catholici, territorium, defendit BAVR l. c. §. XV. & XVI. Sistit §. XVII seqq. nubem argumentorum, nimirum XIII. argumenta pro hac interpretatione militantia. Oppono omnibus his argumentis, studiose satis conquisitis, meam demonstrationem, cui innititur mea sententia, cuius neruum nullum horum argumentorum incidit. Hinc ad singula argumenta, quibus utitur dissentiens, respondere, prout nimis prolixum foret, ita & nec necessarium esse iudico. Certissimum est verbum: *Cuiusque* se referre ad eum cuius ius suspendit textus, & aequè certum est hunc nullum alium esse quam episcopum catholicum, licet eius in toto textu explicite nulla mentio fiat, quod tamen implicite fit, dum non nisi episcopus talis est, de quo praedicari potest ius dioecesanum, & quae eius pars est, iurisdictio ecclesiastica ex mente catholicorum. Stat itaque mea demonstratio inconcussa, quam diu probari nequit verba hic obuia: *cuiusque*, nec non *territorium*, referri posse ad dominum territorialem euangelicum. Ast, nec tum darem victas manus: dum inde tantum sequeretur meam interpretationem non esse certam, quoniam & alia, praeter eam quam meam facio, interpretatio possibilis sit. Tunc itaque res eo rediret, quae harum possibilium interpretationum magis probabilis sit, & quouis pignore certo meam interpretationem vincere quoad probabilitatem eam, quam impugno, intentionem.
- c) Licet haec propositio facile probari possit, id tamen hic fieri necesse non est, dum nemo hoc negabit, nec recordeo me vnquam legisse aliquem defendere, sub territorii nomine hic dioecesim, seu, ut ita dicam, sacrum territorium episcopi catholici, intelligendum esse.

- d) Sic & id argumentum, quo inter alia vtitur B A V R l. c. §. XVII. vim suam amittit, dum putat tautologice locutos esse fummos paciscentes, si ea interpretatio, quam ego defendo, pro vera assumenda. Audiamus eius verba: *tantum abest*, inquit, *ut tautologice solum, ut potius multa cum emphasi, prudentia & deliberatione adiecta videatur*, scilicet illa clausula: *& intra terminos* etc. Ast quis vnquam dixit tautologice loqui eum, qui maioris perspicuitatis causa addit dictis, ex praemissis fluens & implicite in iis contentum, corrolarium.
- e) Quoad subditos catholicos D. T. catholico subiectos vix opus erit hoc moneri: & quoad subditos catholicos sub D. T. euangelico, hoc patebit per verba sequentia nostri textus: *Catholicorum A. C. addicti status prouinciales & subditi* etc. Vtrumque interim inde patet, quod hic futurum exercitium iuris dioecesani & iurisdictionis ecclesiasticae episcopi catholici tantum determinetur quoad subditos euangelicos (§. 4.). Et haec est vera mens A N O N Y M I in der *Reichs-Fama* P. I. pag. 76 n. 5. dum inquit: *iurdictio ecclesiastica intra terminos territorii cuiusque se contineat: dieses ist zu verstehen von denen territoriis euangelicorum. Denn bei denen Catholischen extendiret sie sich ultra terminos territorii so wohl post als ante pacem.* Nescio itaque quo iure B A V R l. c. §. XXIV. scribere possit, secum consentire hunc Anonymum. Licet enim secundum verba recensita aliquo modo videri posset hoc verum esse, ex sequentibus A N O N Y M I verbis, dum pergit: *Ergo kann sie in territoriis euangelicorum ab extrinseca potestate nicht exerciret werden*, tamen manifestum est, eum stare a meis partibus. Idem valet etiam de nonnullis aliis ad quos B A V R prouocat l. c. ne, ut ait, *in foueam, quam tot tantique nominis Viri subfugiunt, solus descendere videar*; licet ab eo allegatum B A A D E R V M omnino consentientem habeat, cuius sententiam erroneam in tota commentatione defendit.

§. 8.

Sequuntur textus verba haec:

ad consequendos tamen census, decimas & pensiones in A. C. statuum ditionibus, ubi catholici a. 1624. noto.

notorie in possessione vel quasi exercitii iurisdictionis ecclesiasticae fuerunt, utantur eadem posthac quoque, sed non nisi in exigendis his pensionibus, nec procedatur ad excommunicationem, nisi post tertiam demum denunciationem^a).

quae itidem ulteriori declaratione indigent. Haec verba ea, quae in verbis antecedentibus dicta & sancita sunt, ita restringere, ut nunc sequatur exceptio^b), & vel inde patet, quod dicatur: *ad consequendos TAMEN* etc. sicque, vel solus hic modus connectendi haec verba cum praecedentibus verbis, probat, sequi nunc exceptionem. Porro ex ipsis his verbis statim patet exceptionem concernere usum iurisdictionis ecclesiasticae Episcoporum in exigendis censibus etc. in A. C. ditionibus, qui passus satis clarus est per se. Hinc vero fluit sub verbo hic simpliciter posito: *CATHOLICI*, non nisi eos Catholicos intelligi posse, qui tales census etc. consequendi & exigendi ius habent, sicque sunt episcopi. His reservatur caeteroquin suspensa iurdictio ecclesiastica, iisque conceditur adhuc utendi ea aduersus euangelicos subditos D. T. euangelici ad consequendos hos redditus etc., si a. 1624. notorie in eius possessione vel quasi fuerunt. Ast iis non nisi sub duplici, partim obiectum, partim modum procedendi quoad excommunicationem, concernente limitatione, huius iurisdictionis usus reservatur. Haec ultima restrictio vero fauere videtur iis, qui verba: *eorumque subditos*, quae restringo ad subditos euangelicos (§. 4.), non ita restringenda, sed generaliter accipienda esse, defendunt; dum poenam excommunicationis, de qua loquitur textus, ad euangelicos

subditos D. T. evangelici prorsus non quadrare putant ^c). Fateor hanc obiectionem magnam habere speciem: ast eam non metuo, nec ideo muto meam sententiam, cum non tam difficile sit, ac quidem videtur ^d), respondere ad eam. Cum vero hoc ab aliis iam abunde factum sit, hic subsisto ^e).

- a) Antè omnia hic notandum exstare specialem commentationem de hoc textus explicandi passu, quae est IOANNIS GEORGII REUTERI Conf. Aul. Moguntini Diss. ad Art. V. §. 48. I. P. O. de vestigiis iurisdictionis ecclesiasticae episcoporum catholicorum germaniae in A. C. statuum subditos protestantes, ad consequendos redditus, census ac decimas ad excommunicationem procedentium, ac de huius praesertim effectu siue de effectu excommunicationis ecclesiasticae episcopis catholicis in dioecesanos suos Protestantes per P. W. reservatae. Mogunt. 1762. & apud SCHMIDIVM in Thes. iuris ecclesiastici Tom. III. num. XI.
- b) Haec exceptio est vnica exceptio a regula: *Ius dioecesanum & iurisdictionem ecclesiasticam contra D. T. evangelici subditos evangelicos suspensam esse.* Si enim verba in antecedentibus obuia: *eorumque subditos* restringuntur, prout fieri debet, quoad subditos evangelicos alia exceptio non datur, licet sint qui tres a dicta regula in nostro textu obvenire exceptiones defendunt, quae vero non nisi tum locum habere possunt, si pro vero, vt vulgo fit, adsumitur, in prima praecedente parte principali textus paciscentes loqui de omnibus subditis, tam evangelicis, quam catholicis, D. T. evangelici.
- c) Haec est, si quid video, fere vnica ratio ex qua plerique defendere solent, verba in praecedente textus parte obuia: *eorumque subditos*, generaliter intelligenda esse. Tum enim demum sensum habere putant, quae hic obveniunt de excommunicatione, si de subditis catholicis D. T. evangelicorum intelliguntur. Sic BAADERVS l.c. pag. 21. 22. defendit, hunc textum non nisi de subditis catholicis D. T. evangelici loqui, patere ex praedicato, cum non nisi catholici subditi excommunicari possint, evangelici vero haec fulmina non horreant.

d) Conf.

- d) Conf. HENNIGES, BVCKISCH, GVNDLINGIVS ad hunc locum P. O. qui hunc nodum soluere nesciunt.
- e) Remitto scilicet lectorem ad supra nota a. allegatam Diss. REUTERI qui, praesertim *Cap. III.* solide docet, quomodo ea, quae de excommunicatione in hoc textus commate obueniunt, quoad protestantes intelligenda sint. Praesertim notanda sunt, quae in nota ad §. XXXII. de ipsa praxi hodierna monet.

§. 9.

Dum textus explicandi verba porro ita fluunt:

Catholicorum A. C. addicti status & subditi

ante omnia notandum, finita prima parte principali textus, in qua actum de futuro exercitio potestatis priuatae ecclesiasticae episcoporum catholicorum in sensu stricto, relate ad D. T. euangelicos eorumque subditos euangelicos, sequi nunc partem secundam principalem huius textus ^{a)}. Quoad hanc secundam partem vero intuitu verbi initialis: *Catholicorum* definiendum, de quibus Catholicis hic sermo fit. Quod de talibus sermo fit qui habent A. C. addictos status & subditos, sicque de D. T. catholicis, per se patet. Sed hi sunt, vel seculares, vel ecclesiastici D. T., indeque noua oritur quaestio: an de omnibus, an vero de iis tantum, qui sunt D. T. catholici seculares, loquatur textus? Ex mea sententia, cum hic sermo fit de Catholicorum subditis euangelicis, & omnes D. T. catholici, siue ecclesiastici, siue seculares tales subditos habere possint, sub nomine *Catholicorum* hic tam seculares, quam ecclesiastici D. T. catholici intelligendi sunt ^{b)}. Hic itaque merito valet illud: lege non distinguente, nec nostrum est distinguere, cum, prout expresse non distinguit lex, nec defendi potest eam tacite distinguere, & omnia bene cohae-

haereant cum antecedentibus & subsequenter, si non distinguimus, sed sensui litterali inhaeremus.

a) Cum subditi euangelici, vel D. T. euangelico, vel catholico, subesse possint, secundum ordinem satis concinnum, postquam de subditis euangelicis sub D. T. euangelico in antecedentibus verbis actum, nunc sequitur contrarius casus & definitur futurum exercitium iuris episcopalis Catholicorum in relatione ad subditos euangelicos sub D. T. catholico, prout ex nunc dicendis patebit.

b) Ob satis clara textus verba, nolo inhaerere diutius interpretationi huius vocis, nec vel verbo aliquid monuissem hac de re, nisi essent qui defendunt, sub *Catholicis* hic non nisi D. T. catholicos seculares intelligendos esse. Conf. HAMMER *de iure princ. catholici circa sacra* Cap. 4. Caeterum Auctor *der gesetzmässigen Verttheidigung der Frage: Ob ein catholischer Landesherr in Teutschland etc.* in der *Collection einiger Schriften von der geistlichen Gerichtbarkeit etc.* num. IV. §. 42. bene iam monuit Catholicos de quibus loquitur textus, hic non esse subiectum actuum iurisdictionis ecclesiasticae, de qua in sequentibus verbis sermo est, sed subiectum passivum, quod potius semper est episcopus catholicus.

§. 10.

Quoad verba:

iurisdictionem ecclesiasticam

ante omnia monendum textum nunc, dum paciscentes definire volunt, an & quatenus ius sacrorum dirigendorum episcoporum catholicorum quod hactenus habuerunt, porro & quoad futurum locum habere velint contra subditos euangelicos D. T. catholicorum cuiuscunque generis, non, prout in casu praecedente factum loqui, de iure dioecesano & tota iurisdictione ecclesiastica cum omnibus suis speciebus: sed tantum de iurisdictione ecclesiastica, & quidem de

de ea, quam a. 1624. euangelici subditi D. T. catholici agnouerunt. De hac adiecta limitatione in §. seq. agendum. Quod vero ipsam iurisdictionem ecclesiasticam attinet, hic notari meretur: 1) quid pro futuro iustum esse debeat quoad a) eos euangelicos subditos Catholicorum, qui a. 1624. iurisdictionem ecclesiasticam non agnouerunt; vt & b) quoad ius dioecesanum episcopi catholici, per ipsa textus verba determinatum non esse; 2) sub iurisdictionis ecclesiasticae nomine & hic, prout semper donec contrarium probetur (Obs. III. §. 22.), eam intelligendam esse, quae in sensu proprio & stricto sub hoc nomine venit; 3) iurisdictionem de quo loquitur textus non esse iurisdictionem quandam D. T. cui subsunt euangelici subditi, sed iurisdictionem ecclesiasticam episcopi catholici in cuius dioecesi sunt tales euangelici subditi, de quibus hic sermo est; dum inde, quod sub verbo: *Catholicis*, quod ab initio huius contractus textus explicandi obuenit, omnes D. T. catholici, siue sint seculares, siue ecclesiastici, intelligendi sint (§. 9.), non sequatur, de vtriusque iurisdictione ecclesiastica haec verba intelligenda esse: sed, licet expressis verbis non dicatur episcopi catholici iurisdictionem ecclesiasticam esse eam, de qua loquitur textus, hoc tamen inde per se patet, quoniam de subiecto eius ex mente Pontificiorum capaci, & tali quod eam ante hanc transactionem exercuit, loqui textum certissimum est, tale subiectum vero non est D. T. catholicus secularis, sed episcopus catholicus^a); 4) cum textus generaliter loquatur de Catholicorum subditis euangelicis, ea, quae de episcopi iurisdictione dicuntur, non tantum de propriis sub.

subditis episcopi^{b)}), sed & de D. T. catholici secularis subditis, intelligenda esse.

a) Ita explicanda esse haec verba, non nisi ii negare possunt qui sibi persuadent iurisdictionem ecclesiasticam esse, tanquam partem iuris reformandi, partem iuris territorialis in ecclesiasticis, veluti BARTHEL *de iure reformandi nouo Art. 5. §. 2.* & MOSERVS in scripto ab eo sub nomine SINCERI edito sub titulo: *die auf das allerbest gegründete iurisdiction ecclesiastica catholischer Landesherren etc. §. 49.* Ast, cum dudum ab aliis euictum sit, falsam esse hanc hypothesein, corrui etiam quae ei superstructa est interpretatio. Conf. AVCTOR *de iure reformandi P. II. C. I. §. 10.* BOEHMER *Cons. & Dec. Tom. I. Resp. 16. num. 10 seqq.*

b) Sunt tamen qui & hic dissentiunt, dum restringunt reseruatam iurisdictionem ecclesiasticam ad subditos euangelicos D. T. catholici ecclesiastici, veluti BARTHEL *l. c. Art. 4. §. 8.*

§. II.

Ad verba sequentia:

a. 1624. agnouerunt

notandum, nullo modo defendi posse praecise ad Calendas Ianuarii dicti anni respiciendum esse, cum pro hac restrictiua interpretatione nullum idoneum argumentum allegari possit^{a)}. Nec porro defendi potest verbum: *agnouerunt*, idem significare ac: *non impugnarunt*^{b)}. Quis enim non videt agnoscere aliquod ius tertii, & illud non impugnare, toto coelo diuersa esse. Vnde potius defendo sensum verbi: *agnouerunt*, non nisi hunc esse, toties subditos euangelicos catholicorum agnouisse iurisdictionem ecclesiasticam dicendum esse, quoties sine vlla contradictione & oppositione passi sunt eam in eos exerceri^{c)}.

a) Quod

- a) Quod defendit BAADERVS l. c. pag. 25.
- b) Ita vero interpretantur hanc vocem HAMMER in Diss. de iure principis catholici circa sacra Cap 4 & BARTHEL l. c. Art. 4. §. 9.
- c) Recte itaque MOSERVS in Tr. von der Landeshoheit im Geistlichen L. 4. C. 9. §. 49 monet: Wenn also auch gleich a. 1624. ein Bischoff versucht hätte, seine geistliche Gerichtbarkeit über dergleichen Unterthanen auszuüben, sie haben sich aber widersetzet, oder auch nur ihm nicht gehorchet: so hat er kein Recht an sie. Es heisset aber auch nicht wie hervach: quatenus agnouerunt: wann also ein catholischer Bischoff a. 1624. nur einige aber nicht alle Stücke der geistlichen Gerichtbarkeit ruhig über sie ausgeübet hätte, würde doch diesemnach der Schlus auch auf die übrige gelten.

§. 12.

Sequuntur ea textus nostri verba quae limitant Episcopo catholico reservatum exercitium iurisdictionis ecclesiasticae, quoad subditos euangelicos sub D. T. catholico, ita:

in iis casibus modo dictae iurisdictioni subsint, qui A. C. nullatenus concernunt, modo ipsis occasione processus nihil iniungatur A. C. vel conscientiae repugnans

Duplicem hic obuenire limitationem quilibet videt. Prima concernit causas seu casus in quibus adhuc locum habere volunt pacifcentes iurisdictionem ecclesiasticam Episcoporum quoad subditos euangelicos tales de quibus hic loquitur textus. Altera vero modum procedendi in causis in quibus dicta iurisdictione ecclesiastica adhuc locum habet. Cum textus expressis verbis dicat causam seu casum nullatenus concernere debere A. C., per ea restricta est iurisdictione ecclesiastica, licet a. 1624. agnita sit, ad causas
quarum

quarum punctus nunc definiendus talis non est, qui aliter secundum principia religionis catholicae, aliter secundum principia religionis evangelicae definiendus est, cum tum demum dici possit causam A. C. nullatenus concernere ^a). Cum vero, licet causa ipsa talis sit, in qua secundum dicta iurisdictio episcopi locum habet, quoad modum procedendi tamen talia iniungi possent, quae evangelicorum conscientiae libertati repugnant; porro & in eo limites positi sunt iurisdictioni episcopi, quod ne quidem occasione processus iis aliquid iniungendum, quod A. C. vel conscientiae repugnat. Caeterum adhuc monendum ex hic, ut & §. 9. & 10. dictis, abunde patere: 1) verba textus explicandi haec: *Catholicorum* — *repugnans*, non continere exceptionem a regula in verbis prioribus textus §. 4. explicatis, fundata, si, ut fieri debet, verba in iis obuia: *eorumque subditos*, restringuntur ad subditos *evangelicos* D. T. evangelicorum; hancque interpretationem restrictivam horum verborum magis naturalem esse, quam eam interpretationem, secundum quam verba: *eorumque subditos* generaliter accipienda sunt, sicque paciscentes hic iterum loquuti essent de casu, qui in antecedentibus verbis iam definitus; 2) nullam hic admittendam esse differentiam inter D. T. catholici secularis & ecclesiastici subditos evangelicos, cum lex generatim de Catholicorum subditis evangelicis loquatur (§. 9.); 3) hic non determinari, quid iustum esse debeat in casu quo Catholicorum subditi evangelici a. 1624. iurisditionem ecclesiasticam non agnouerunt; 4) iuris dioecesani, cuius in antecedentibus & subsequenter verbis expressa mentio facta, hic

hic nullam fieri mentionem; 5) nihil interesse quoad iurisdictionem ecclesiasticam episcopi catholici, siue euangelici subditi Domini territorialis catholici cuiuscunque (§. 9.) in anno decretorio publicum, siue priuatum religionis exercitium habuerint, cum lex hic generaliter loquatur, nec adsit fundamentum restrictiuae interpretationis b).

a) Erronea itaque est interpretatio HAMMERI l. c. cap. 4. p. 161. qui putat huc tantum referri posse causas, quae ex doctrina aliqua fundamentali ac substantiali A. C. a qua Catholici dissentiunt, decidendae sunt. Conf. FLÖRCKE in Diss. de iure principis in specie germanici circa sacra subditorum diuersae religionis §. 30. nota ***

b) Consentit MOSERVS l. c. §. 51.

§. 13.

Quae supersunt verba textus explicandi: *Eodem iure* etc. vsque ad finem, concernunt ius sacrorum dirigendorum Episcopi catholici quoad sacra subditorum *catholicorum* Domini territorialis euangelici, idque determinant, tam quoad *iurisdictionem ecclesiasticam*, quam quoad *ius dioecesanum* episcopi catholici. Quod itaque attinet verba textus quae concernunt iurisdictionem ecclesiasticam haec:

Eodem etiam iure A. C. Magistratuum catholici subditi censeantur

eorum sensus per se clarus. Vi conuerfionis et totius contextus enim, haec verba nullum alium quam hunc sensum habere possunt: quoad iurisdictionem

ecclesiasticam Episcopi catholici, in relatione ad subditos *catholicos* D. T. euangelici, idem impofterum iustum esse debere, quod quoad subditos *euangelicos* D. T. catholici, in verbis textus immediate antecedentibus, statutum est. At enim vero verba proxime antecedentia definiunt, subditos *euangelicos* D. T. catholici porro agnoscere debere iurisdictionem ecclesiasticam Episcopi catholici, quam a. 1624. agnouerunt; ergo vi verborum: *eodem iure censentur*, subditi *catholici* sub D. T. euangelico agnosce-re debent pro futuro iurisdictionem ecclesiasticam Episcopi catholici, si eam a. 1624. agnouerunt^{a)}. Nec dubium est hic, prout in verbis antecedentibus, iurisdictionem ecclesiasticam in sensu proprio et stricto sumi, quod adhuc clarius ex verbis sequentibus patebit. Licet vero simpliciter dicatur: *eodem iure* etc. prioribus verbis adiectam clausulam: *in iis casibus* etc. tamen, cum termini habiles hic deficient, sub hac conuersione non comprehensam esse, censeo^{b)}.

a) Neutiquam itaque admittenda vulgaris interpretatio, hic interum obuenire exceptionem a regula, ius dioecesanum et totam iurisdictionem ecclesiasticam, cum omnibus suis speciebus contra A. C. status eorumque subditos, esse suspensam. Contra subditos catholicos D. T. euangelici, de quibus hic loquitur textus, enim in regula suspensa non est iurdictio ecclesiastica episcopi catholici, cum de iis non loquatur textus in verbis quae hanc suspensionem continent (§. 4.).

b) Etsi textus, nec hic, nec alibi loquatur de iure sacrorum dirigendorum dominorum territorialium: *BAADERVS* l. c. alique tamen in hac conuersione, loco iurisdictionis episcopalis, substituunt D. T. ius sacrorum dirigendorum,

rum, et defendunt, per haec verba ius sacrorum dirigendorum D. T. evangelici quoad subditos suos catholicos, ita restrictum esse, prout episcopi catholici iurisdictio in verbis antecedentibus, per adiectam clausulam: *in iis casibus* etc. restricta est. Hanc interpretationem vero ideo admittere nequeo, quoniam nihil adest, ex quo eam probabilem esse defendi potest.

§. 14.

Sequuntur in textu explicando verba finalia haec:

inque hos qui a. 1624. publicum religionis catholicae exercitium habuerunt, ius dioecesanum, quatenus episcopi illud dicto anno quiete in eos exercuerunt, saluum esto.

quae continuant orationem de potestate ecclesiastica Episcoporum catholicorum quoad subditos catholicos D. T. evangelici ^{a)}, et quoad hos nunc ulterius definitur, quid impofterum quoad eos iustum esse debeat, intuitu *iuris dioecesani* Episcopi catholici. Cum enim hi subditi sint eiusdem cum Episcopo, cuius ius, quoad futurum eius exercitium, hic determinatur, religionis, praeter iurisditionem ecclesiasticam, et ea iuris episcopalis Catholicorum pars, quae sub *iuris dioecesani* nomine venit, certo modo iis reservata est. Determinant itaque haec textus verba, quatenus *ius dioecesanum* Episcopis in hos subditos saluum manere debeat, ita, ut duplici modo restringatur, nimirum 1) ad *tales subditos catholicos D. T. evangelicorum qui a. 1624. publicum religionis*

gionis exercitium habuerunt ^{b)}, et quoad hos 2) *eatenus tantum hoc ius reservatur episcopis catholicis, quatenus illud quiete* ^{c)} *dicto anno exercuerunt.* Porro verba initialia huius commatis textus: *inque hos* indicant, quae nunc adiiciuntur de iure dioecesano, ad subditos Catholicorum trahi non posse, ficque subditos evangelicos et catholicos Catholicorum non simpliciter eodem iure censendos esse, sed tantum quoad eam partem potestatis ecclesiasticae episcopalis quae sub *iurisdictionis* ecclesiasticae, non vero quoad eam eius partem quae sub *iuris dioecesani in sensu stricto*, nomine venit.

a) Hoc indicare verba: *inque hos* per se patet.

b) Hic probe notandum, textum, dum loquitur de iure dioecesano, non *simpliciter*, ut ante, de subditis catholicis D. T. evangelici loqui, sed restrictiue ad tales, qui a. 1624. *publicum* religionis catholicae exercitium habuerunt. Secundum sensum textus litteralem itaque, quoad reliquos subditos catholicos D. T. evangelici nihil definitum est.

c) Ex supra (§. II.) de vero sensu vocis: *agnouerunt*, dictis, haec verba: *quiete exercuerunt*, illustranda sunt. MOSERVS in Comm. von dem iure dioecesano etc. l. c. pag. 399. haec verba ita intelligenda esse putat: *sciente et patiente domino territorii.* Me iudice vero ad quietum exercitium non praecise requiritur, sciente et patiente domino territorii, exercuisse Episcopos a. 1624. ius dioecesanum, cum eius consensus tacitus non requiratur. Sufficit itaque absque vlla contradictione et oppositione Episcopum illud exercuisse.

§. 15.

His praemissis ad ipsam analysin §. Ius dioecesanum progredior. Cum hic textus loquatur de iure sacrorum dirigendorum, aut variae dentur eius spe-

species, ante omnia notandum, quae species huius iuris sit ea de qua is loquitur. Textum non loqui de *potestate civili ecclesiastica*, seu sic dicto iure circa sacra maiestatico, siue Caesareo, siue territoriali (Obs. III. §. 7. et 8.), nec etiam de *iure episcopali D. T. evangelicorum* (l. c. §. 10.), vel de *iuribus circa sacra collegialibus* (l. c. §. 5.): sed tantum de eo iure sacrorum dirigendorum quod appello potestatem *privatam* seu *strictè sic dictam* ecclesiasticam (l. c.), per se patet. Licet vero haec potestas ecclesiastica strictè sic dicta sit vel Catholicorum, vel Evangelicorum potestas ecclesiastica strictè sic dicta (l. c. §. 9. et 10): manifestum tamen est de *priori* tantum loqui textum, et quidem, cum et ea varii generis sit (l. c. §. 9.) non nisi de ea eius specie quam l. c. generatim *ius episcopale Catholicorum* appello. Haec omnia, si quid video, patent ex textus verbis initialibus: *Ius dioecesanum et tota iurisdictio ecclesiastica cum omnibus suis speciebus*. Est itaque unicum subiectum huius textus *ius episcopale catholicorum*. Quod vero attinet praedicata quae textus continet, per ea huius iuris futurum exercitium determinatur in relatione ad 1) D. T. evangelicos eorumque subditos evangelicos in verbis: *Ius dioecesanum — post tertiam demum denunciationem*; 2) D. T. catholicos eorumque subditos evangelicos in verbis: *Catholicorum — repugnans*; 3) D. T. evangelicos eorumque subditos catholicos in verbis: *Eodem etiam iure — saluum esto*: ast futuri exercitii iuris episcopalis Catholicorum quoad D. T. catholici subditos catholicos nulla mentio fit.

§. 16.

Supereſt determinari, quid de futuro exerci-
tio iuris episcopalis Catholicorum in dictis tribus
textus partibus definitum ſit, qua de re notanda
quae ſequuntur:

- I. Pars prima quae agit de iure episcopali Catho-
licorum quoad *D. T. evangelicos eorumque sub-
ditos evangelicos*, continet unicam propoſitio-
nem principalem quae haec eſt:

*Ius episcopale Catholicorum quoad D. T.
evangelicos eorumque subditos evangelicos ſu-
ſpenſum eſto uſque ad amicabilem compoſitio-
nem diffidii religionis.*

Haec propoſitio vero partim ampliatur, partim illu-
ſtratur, partim reſtringitur. Ampliatur per verba:
*tam inter catholicos et A. C. addictos, quam inter
ipſos ſolos A. C. ſtatus (§. 5.).* Illuſtratur per verba:
*et intra terminos cuiusque territorii ius dioceſanum
et iuriſdictio eccleſiaſtica ſe contineat (§. 7.)* Reſtringi-
tur vero per verba: *ad conſequendos tamen redditus
etc. (§. 8.)*

- II. Pars textus ſecunda de iure episcopali Catho-
licorum in relatione ad *D. T. catholicorum
subditos evangelicos* conſiderato, iridem non niſi
unicam propoſitionem principalem hypotheti-
cam continet, quae haec eſt:

*Si ſubditi evangelici D. T. catholici, ſive
ſecularis, ſive eccleſiaſtici, a. 1624. eccleſiaſti-
cam*

cam iurisdictionem Episcopi catholici agnouerunt, ea salua esto.

Limitatur vero haec propositio duplici modo, quatenus nimirum 1) *casus tales sunt, qui A. C. nullatenus concernunt; 2) his subditis occasione processus nihil iniungitur quod A. C. vel conscientiae repugnat (§. 12.)*

III. Sequitur pars tertia textus quae concernit ius episcopale Catholicorum quoad *subditos catholicos D. T. euangelici*, et continet duas propositiones principales, quarum altera iurisdictionem ecclesiasticam, altera ius dioecesanum Episcopi catholici concernit, quae sunt hae:

1) *Si subditi catholici D. T. euangelici, ecclesiasticam iurisdictionem episcopi catholici a. 1624. agnouerunt, ea salua esto.*

2) *Si dicti subditi a. 1624. publicum religionis catholicae exercitium habuerunt, episcopi ius dioecesanum in eos saluum esto.*

Licet vero prima propositio nullam adiectam habeat limitationem quae alicuius momenti est (§. 13): secunda tamen ita restricta est, quod ius dioecesanum non nisi eatenus saluum sit episcopo, quatenus illud exercuit a) quiete; b) in anno 1624. (§. 14.)

§. 17.

Sic absoluta analysi §. Ius dioecesanum in ea subsisto, dum, quid inde sequatur dicto modo determinatum esse futurum iuris episcopalis exercitium, ulterius definiri non est huius loci. Vnde tantum moneo, quatenus per hunc, aliosque textus instrumenti pacis, non definitum est ius sacrorum dirigendorum, quid iustum sit, vel arguendo ex his sanctionibus, vel ex rei natura, definiendum esse.



VI.

DE TRIBVS
SYSTEMATIBVS
DOCTRINAE

DE
IVRE SACRORVM DIRIGENDORVM
DOMINI TERRITORIALIS EVANGELICI

QVOD
ECCLESIAS EVANGELICAS
SVI TERRITORII.

VI

DE TRIBUS

PRIMUM

DOCTRINAE

DE

THE SACRAMENTUM

DOMINI

ET

ECCESSUS

ET

§. 1.

Constat ex superioribus ^{a)} inter varias species iuris sacrorum dirigendorum, speciem quandam eius obuenire, quae dicitur *potestas ecclesiastica priuata seu stricte sic dicta*, eiusque speciem esse eam, quae dicitur *potestas ecclesiastica stricte sic dicta domini territorialis euangelici quoad ecclesias euangelicas sui territorii* ^{b)}. De huius iuris sacrorum dirigendorum vera natura et indole non idem sentire Doctores, indeque varia excogitata esse sic dicta Systemata de eius natura et indole, notissimum est. Inter talia systemata ^{c)} potissimum tria obueniunt, quae dici possunt *systema episcopale, territoriale et collegiale*, de quibus hic agendum ita, vt distincte explicentur, et de fatiis eorum quaedam addantur. An et quatenus autem vera vel falsa sint, hic ex instituto non definiendum, licet paucis quaedam hac de re in fine monenda ^{d)}.

a) Vid. Obs. praeced. III. §. 7.

b) Cum domini territorialis euangelici potestas ecclesiastica stricte sic dicta differat quoad ecclesias sui territorii euangelicas et catholicas (Obs. III. §. 10), haec tractatio ad ecclesias prioris generis restringenda.

c) Illa systemata itaque, quae generatim Principum ius sacrorum dirigendorum, seu sic dictum ius regium in sacris, vulgo die Kirchengewalt des Fürsten, concernunt, hic non curo. Vnde hic de eo systemate quod doctores appellant *Caesaro-Papiam*, et de altero quod *Papo-Caesaria* dicitur, quorum illud ecclesiae, hoc reipublicae iura imminuit, non agendum. Est enim magna differentia inter contentionem inter imperium et sacerdotium, vt loqui solemus in schola, si ea generatim consideratur, et si ea speciatim consideratur quoad germaniam, et quoad hanc specialissime quaestio est

est de contentione inter sacerdotium et imperium 'quoad ecclesiam catholicam germanicam ab vna parte, et quoad dominos territoriales euangelicos ab altera parte, ad quam pertinent dicta tria systemata Vnde patet dictam specialissimam contentionem, sicque et dicta systemata, demum post reformationem ortam esse et oriri potuisse: contentionem inter sacerdotium et imperium tam generatim, quam speciatim quoad germaniam consideratam vero, non demum recentioris aevi esse. Hinc, quoad litteraturam iuridicam, sedulo a se inuicem distinguui debent, ea scripta de iure sacrorum dirigendorum, et ea fata doctrinae de iure sacrorum dirigendorum, quae generatim contentionem inter sacerdotium et imperium, et ea, quae speciatim eam quoad Germanos, et specialissime quoad sacerdotium, sacerdotium in ecclesia germanica catholica, et quoad imperium, superioritatem territorialem in germania, concernunt. Caeterum de omni contentione inter sacerdotium et imperium, etiam quoad litteraturam iuridicam, commendari meretur THOMASII *Historia contentionis inter imperium et sacerdotium breuiter delineata usque ad sec. XVI. cum appendice supplementorum ad Cap. 17. Cautelarum circa praecognita iurisprudentiae. Halae 1722.* in quibus supplementis recentiora scripta quoad sec. XVII et quoad sec. XVIII, usque ad editionis annum, recensentur.

- d) Non solum historicam, sed et dogmaticam, tractationem de his systematibus debemus industriae et eruditioni Herm. BECKERI in *den Gedanken und Erläuterungen über das Kirchenrecht* p. 521. seqq. KEUFFELII in *Elementis iurisprud. ecclesiasticae vniuersalis* L. I. C. 5. AVCTORIS *der vollständigen Nachricht von den verschiedenen Meinungen der Theologen und Juristen über den Ursprung und die Natur des Kirchenrechts.* Freyb. und Leipz. 1754. Lib. I *Von den Ursprung des Kirchenrechts.* An et quatenus vero huc etiam referri possint WIPERMANNI *succincta variorum iuris circa sacra systematum delineatio.* Rint, 1746. vt et FELZII *Diff. de fati iuris circa sacra in Imp. Rom. Germ.* Strasb. 1710. definire nequeo, cum haec scripta nunquam viderim. Quae vero apud BOEHMERVM in *Praeloquio* Tom. V. *Iur. Eccl. Prot.* praemisso: *de vario systemate vniuersi iur. can. et eccles. leguntur,* huc non nisi quoad ea, quae §. XI. *de systemate collegiali,* et §. XII. seq. *de Chri-*
stocra-

stocratico obueniunt, referri possunt. Caeterum varia quae huc pertinent legi etiam possunt apud FLÖRCKIVM in *Praenot. iurispr. eccles.* Halae 1756. Obs. XI. XII. XIII. XIV. licet defint ibi, non solum recentiora scripta quae post a. 1756. prodierunt, sed et alia, veluti P. Georg. RODFISCHERI *Diss. de potestate circa sacra qua L. B. de Wolff circa ecclesiam principia examinantur.* Ratisbonae 1748. et IO. IOACH. DARRIES *Diss. qua L. B. de Wolff de potestate circa sacra doctrina aduersus Rodfischeri impugnationes defenditur.* Ienaë 1751.

§. 2.

Antequam vero rem ipsam aggredior praemonendum esse duco, potestatem ecclesiasticam domini territorialis euangelici quoad ecclesias euangelicas sui territorii, esse speciem *particularis* iuris sacrorum dirigendorum dominorum territorialium in germania, cui opponitur ius *commune* huius generis omnium dominorum territorialium, quale est *ius territoriale in ecclesiasticis*, quod etiam *ius circa sacra maiestaticum*, seu simpliciter *ius circa sacra* dici, et sub hoc nomine a *iure circa sacra collegiali*, seu *pactitio* vel *conventionali*, vt et *iure sacrorum* distingui solet ^{a)}. Me iudice vero, prout *communis* iuris sacrorum dirigendorum optima in germania denominatio est, si ius territoriale in ecclesiasticis dicitur, et sub hoc nomine ab eo distinguitur ius territoriale in politicis: ita *particulare* ius sacrorum dirigendorum, quoad dominos territoriales cuiuscunque religionis et subditos eorum cuiuscunque religionis, in germania potestas ecclesiastica dominorum territorialium stricte sic dicta, dici potest. Quae cum ita sint, per se patet systemata de quibus hic agendum, proprie non *commune*, sed *particulare*, ius sacrorum dirigendorum

dorum dominorum territorialium in germania, et quidem speciatim eorum, qui sunt domini territoriales euangelici, quoad eorum subditos euangelicos, concernere^{b)}.

a) *Car. Frid. HAEBERLIN de iuris circa sacra iurisque sacrorum fundamento et discrimine.* Helmst. 1778. *Georg Henr. AYRER de iure episcopali principum euangelicorum pactitio.* Goett. 1767.

b) Ius particulare de quo loquor enim generatim quadruplex est: 1) domini territorialis euangelici quoad subditos euangelicos; 2) eiusdem quoad subditos catholicos; 3) domini territorialis catholici quoad subditos catholicos; 4) eiusdem quoad subditos euangelicos.

§. 3.

Liceat etiam hac occasione, antequam ad ulterio-
ra progredior, quaedam monere de resolutione *iuris territorialis in ecclesiasticis*, quod opponitur iuri territoriali in politicis, in iure publico germanico tractando, in suas partes. Vulgo ita resolui solet, quod sub se contineat 1) *ius reformandi exercitium religionis*; 2) *aduocatiam ecclesiasticam*; 3) *inspectionem secularem in ecclesiam*. Ex mea sententia vero haec analysi non satis accurata est, dum inspectio secularis in ecclesiam, non tam pars, quam potius vnicum fundamentum generale seu primum principium est, ex quo fluunt singula iura, quae in complexu sumpta constituunt, prout secundum ius naturae, sic dictam potestatem civilem ecclesiasticam seu ius circa sacra maiestaticum: ita et, quoad ius posituum Germanorum, tam potestatem civilem ecclesiasticam Caesaream, quam territorialem seu sic dictum ius territoriale in ecclesiasticis^{a)} Iura ex inspectio-
ne

ne civili in ecclesiam fluentia vero, quae sunt iura territorialia in ecclesiasticis, ut de iis hic tantum loquar, vel talia sunt, quae sacra, aut quoad tolerantiam religiosam, unde *ius reformandi exercitium religionis*, aut quoad tutelam ecclesiasticam, unde *ius advocatiae* quam vocant *ecclesiasticae*, concernunt, et proprie iura *circa* sacra sunt: vel talia, quae ita sacra non concernunt, sicque non tantum versantur circa sacra, sed potius *ipsa* sacra concernunt, et proprie iura *in* sacra appellari possunt, veluti, quae singulos actus religiosos concernunt, e. g. ius liturgicum quatenus fuit ex inspectione seculari in ecclesiam; res ecclesiasticas e. gr. dominium eminens in bona ecclesiae, quod omnino ex inspectione civili in ecclesiam fuit. Omnia hic redeunt ad genuinam inspectionis civilis in ecclesiam, si termino hoc, quod tamen necessitas non exigit, utendum, notionem, quae si ita formanda, prout systematica tractatio iurisprudentiae ecclesiasticae requirit, ad iura negativa impediendi et cauendi ne reipublicae per instituta ecclesiae noceatur, non restringenda, sed potius ita formanda, quod consistat in cura, omnia in republica quoad sacra in eo statu esse, in quo esse, salus publica reipublicae requirit, in quo sensu tam affirmatiua, quam negatiua iura sub se continet. Recte itaque iam monuit quaedam BECKERVS ^{b)} de diuisione iurium territorialium in ecclesiasticis in dictas tres classes: ast non sufficit eius emendatio, dum quatuor classes constituit, addendo dominium eminens in bona ecclesiae, sed tota classificatio aliter formanda. Generatim enim, ut et hoc addam, iura dominorum territorialium in ecclesiasticis, seu iura

in

in eorum iure sacrorum dirigendorum contenta, sunt, vel *communia* iura omnium dominorum territorialium, seu, quod idem est, iura territorialia in ecclesiasticis, vel *particularia* dominorum territorialium certi generis, pro suae, et subditorum suorum, religionis diuersitate, de quibus per se patet quomodo sint subdividenda. Priora vero sunt, vel iura *circa* sacra, vel iura *in* sacra, in modo dicto significato. Ea quae sunt iura *in* sacra vero subdividenda sunt in *generalia* et *specialia*: prout vel quaecunque sacra ipsa, et non tantum hanc vel illam partem sacrorum, concernunt, quaeque reduci possunt ad potestatem ecclesiasticam *rectoriam*, *inspectoriā* et *executoriā*, dum potestas iudiciaria ecclesiastica et iurisdictio ecclesiastica ex ea fluens, huc referri nequit: vel tantum hanc seu illam sacrorum partem concernunt, quaeque differunt pro diuersitate partium sacrorum, e. g. quae sacramenta, conciones, preces, hymnos etc. concernunt. Quod vero attinet ea iura communia quae sunt iura *circa* sacra, ex dictis patet ea reducenda esse ad *ius reformandi exercitium religionis* et *iura quae fluunt ex aduocatia ecclesiastica*. His diuisionibus, si quid video, utendum si omnia in ordinem redigenda, quae in systemate iurisprudentiae ecclesiasticae dicenda sunt de iure sacrorum dirigendorum dominorum territorialium in germania. Caeterum hic conferri merentur Georg. Sigism. LACKIKS ^{c)} Georg. Jos. WEDEKIND ^{d)} Henr. HAVKE ^{e)}.

a) Vid. supra Obs. III. §. 8.

b) l. c. pag. 287.

c) *Iuris publici ecclesiastici Pars generalis Sect. I.*

d) in

d) in Diff. *de iure cauendi comprehenso in iure circa sacra.* Heidelb. 1781.

e) *de iure circa sacra in specie iure reformandi.* Goett. 1780. Sect. 1. Cap. 2.

§. 4.

Quod nunc attinet ipsa tria systemata iuris sacrorum dirigendorum particularis domini territorii euangelici, quoad ecclesias euangelicas sui territorii, de quibus hic agendum, inter ea I. SYSTEMA EPISCOPALE merito primum occupat locum. Audiamus vero ante omnia aliorum, siue patronarum eius, siue non, huius systematis descriptionem. Sit primus cuius descriptio hic legi meretur *Frid. Car. L. B. de MOSER* ^{a)}. Ita autem ille: „Die gemeine Lehr-Art das Recht „evangelischer Landes - Herrn in Kirchen - Sachen „abzuhandeln, ist diese: Zuerst leget man zum „Grunde, daß nach dem Natur- und Völker Recht „den hohen Obrigkeiten die Sorgfalt für das wahre „Wohl der Unterthanen obliege, und denselben „auch die Ober - Aufsicht über alle geschlossene Gesellschaften in ihrem Staat zustehe. Ferner beweiset man aus der Geschichte des iüdischen Volks „und anderer bekanten Völker, daß zu allen Zeiten „die Landes - Herren gewisse Rechte in Ansehung „der Religion und des öffentlichen Gottesdienstes ausgeübet. Man sucht ferner feste zu setzen, daß „Christus und die Apostel bei Sammlung einer christlichen Gemeinde keinen statum in statu, sondern „nur eine der weltlichen Obrigkeit untergebene Gesellschaft solcher Leute stiften wollen, deren Absicht auf gemeinschaftlichen Gebrauch derer erkannten Mittel zu ihrem ewigen Heil gienge. Daß

H

„die-

„diese Gesellschaft in äusserer Ordnung erhalten
 „würde, daß sie unter den Schein der gemeinschaft-
 „lichen Erbauung auf keine dem weltlichen Regi-
 „ment nachtheilige Unordnungen verfiere, und daß
 „niemand deren Ruhestand stören dürfe, könne
 „nicht besser als durch die obrigkeitliche Gewalt zu-
 „wege gebracht werden. In den ersten Zeiten hät-
 „ten die christlichen Gemeinen von dieser obrigkeit-
 „lichen Obergewalt auf die Kirche Christi keinen
 „Gebrauch machen können, weil die damaligen
 „Regenten Heiden und ihre Todtfeinde gewesen.
 „Als aber die Römischen Kaiser und andere Obrig-
 „keiten sich zur christlichen Religion bekennet, hät-
 „ten die christlichen Gemeinen sich mit Vergnügen,
 „und zu ihren grossen Vorthail unter ihren Schutz
 „begeben. Nach der Hand hätten die Päbste samt
 „ihren subordinirten Bischöffen alle Gewalt in Kir-
 „chensachen an sich gezogen, und ein geistlich
 „weltliches Kirchenregiment aufgerichtet. Da aber
 „bei der Reformation sich die evangelischen Kirchen
 „von der catholischen getrennet, und durch die be-
 „kannten Friedensschlüsse die Gewalt des Pabsts
 „und der Bischöffe über die evangelische Staaten im
 „Reich, so lange diese Trennung währte, aufgehoben
 „worden; so wären die evangelische Landesobrig-
 „keiten wieder zum ruhigen Besitz der alten Rech-
 „te christlicher Regenten in Kirchensachen gelan-
 „get. Diese Rechte zusammen nennen verschiedene
 „Lehrer des geistlichen Rechts, das *ius episcopale*. „
 Audiamus etiam CARPZOVIVM qui, licet, prout
 ex sequentibus patebit, non primus sit qui hoc syste-
 ma proposuit, tamen, quae erat olim eius auctori-
 tas,

tas, is est qui florem eius promouit. Primus locus ^{b)} in scriptis Eius obuius qui hic notandus est hic: „Cum per transactionem Passauiensem et subsecutam Religionis pacificationem iurisdictio ecclesiastica Pontificiorum in terris et ditionibus Augustanae Confessioni addictorum, plane fuerit suspensa, hisce iurisdictio seu regimen tam ecclesiasticum quam seculare in terris ac prouinciis suis vigore territorialis superioritatis, Kraft habender Landesfürstlicher Obrigkeit, datum, vel potius restitutum est. Nam sicut Archi Episcopi et multi ex Prae-latis vtrumque tribunal Principum benignitate nati, iam dudum exercuerunt, ita multo aequius visum fuit, vt et seculares Imperii Status ex causis grauissimis vtramque iurisditionem decenter et conuenienter vsurpent, tam in his quae ordinis, quam quae iurisditionis sunt Episcopalis ac legis dioeclesanae, non quidem vt Principes et Status Augustanae Confessionis seculares praedicationi publicae verbi diuini, administrationi Sacramentorum et potestati seipso intromittant, sed saltem curam gerant, ac iure potestatis externae prouideant, vt per Superintendentes et ministros ecclesiae, secundum ordinem diuinitus institutum ad normam euangelicam, decenter perficiantur; ea vero quae sunt iurisditionis ecclesiasticae et legis dioeclesanae per Consistoriales expediant. Noluerunt siquidem Status Evangelici vtriusque tam secularis, quam ecclesiasticae potestatis genera promiscuo vsu confundi, sed diuerso Senatu tractari, quo altera alteram non turbaret, sed potius mutuis adminiculis iuuaret, et quidem ita vt ad decisionem causarum spiritualium,

„vel mixtarum, vna cum politicis personae adhibe-
 „rentur ecclesiasticae, ne de iure clericorum quic-
 „quam remittatur, neque clericis secularibus se im-
 „plicare permittatur: quod non modo ab Heluetiis
 „im Chor- oder Ehegericht, et anglis in Christiani-
 „tatis curia plurimis abhinc annis obseruatum est;
 „sed etiam totius Germaniae consuetudine generali
 „receptum, vt Principes et Status Augustanae Con-
 „fessionis sua propria habeant Consistoria, in qui-
 „bus a tot Theologis quot Iurisconsultis, coniunctim
 „assidentibus causae eiusmodi tractentur et definian-
 „tur. — Porro quoad CARPZO VII doctrinas de iu-
 re episcopali principum euangelicorum adhuc no-
 tandum, eum defendere: *religionis rerumque sacra-
 rum curam ad Principem et Magistratum spectare po-
 liticum, non ex priuilegio Papae sed iure magistratus et
 potestatis a Deo ipsi concessae*, indeque porro conclu-
 dere: *vigore pacificationis religiosae iura episcopalia
 principibus et statibus euangelicis competunt ex quo
 duplicem repraesentant personam, duplicemque exer-
 cent potestatem, ecclesiasticam et politicam* ^{c)}. Vnde,
 nisi me omnia fallunt, patet CARPZO VIVM neuti-
 quam totum ius sacrorum dirigendorum domini ter-
 ritorialis euangelici sub iuris episcopalis nomine com-
 prehendere, sed omnino admittere iura, vt nunc
 loquimur in schola, circa sacra maiestatica, quae ei
 in persona principis, et non in persona episcopi,
 competunt. Interim hoc certum est CARPZO-
 VIVM ^{d)} cum aliis ad quos prouocat, praesertim
 REINKINGIO, defendere *suspensa iurisdictione eccle-
 siastica per pacificationem religiosam, eaque ad princi-
 pes et status imperii iure superioritatis territorialis de-*
 volu-

voluta, iis iura episcopalia vigore superioritatis territorialis, *Krafthabender Landesfürstlicher Obrigkeit*, competere ac exercere. Ideo vero mihi non videtur, prout BOEHMERO ^{e)} videtur, hac ipsa doctrina refutari sententiam quam CARPZOVIVS in antecedentibus inculcauerat, quod scilicet princeps, tanquam episcopus, non tanquam princeps secularis, haec iura exerceat. Nullam enim, quantum ego perspicio, inuoluit contradictionem: Principes imperii euangelici tanquam episcopi habent iura episcopalia, haecque iura iis competunt vigore superioritatis territorialis. Vigore superioritatis enim qui aliquid habet, is illud non praecise tanquam partem eius habet, dum et id vigore superioritatis quis habet, quod ita habet ut superioritas territorialis sit eius causa sine qua non. Et ita est. Domini territoriales habent ius episcopale ideo quoniam sunt domini territoriales, id non habituri si tales non essent: prout commissarius citat vigore commissionis, in eo sensu, quod non citaret nisi esset commissarius.

a) Hic locus obuius est in EIVS *Briefen über das protestantische Kirchenrecht*, S. 143. u. f. w.

b) Vid. EIVS *Programma de a. 1645*, cum in publicis lectionibus quaestiones consistoriales explicare incipiebat, emissum, quod praefationi iurisprudentiae consistorialis subiunctum.

c) In *iurisprudentia ecclesiastica*, L. 1. T. 1. Def. 2.

d) *l. c.* Lib. I. T. 1. def. 3.

e) in *Diss. de iure episcopali principum evangelicorum* Halae 1712. Cap. II, §. 3. quae inserta I. E. P. L. I. T. 32. §. 26. seqq.

§. 5.

Quodsi nunc, dum sermo est de iure sacrorum dirigendorum domini territorialis evangelici quoad ecclesiam evangelicam sui territorii, genuina systematis episcopalis notio formanda, eam hanc esse censeo ^{a)}: est systema eius doctrinae de particulari iure sacrorum dirigendorum domini territorialis evangelici quoad ecclesias evangelicas sui territorii, secundum quam is, praeter ius territoriale in ecclesiasticis, et ea iura in ecclesiasticis exercendi ius habent, quae ante suspensionem iuris episcopalis Catholicorum ^{b)} episcopi exercuerunt, quatenus ea non sunt talia quae, vel ob diuersitatem, aut dogmatum fidei, aut politiae ecclesiae evangelicae, plane exerceri nequeunt ^{c)}; vel ab aliis ^{d)}, aut ante factam per leges circa sacra fundamentales in germania suspensionem iuris episcopalis Catholicorum, aut post eam, legitime acquisita sunt ^{e)}. Ii itaque qui hoc systema defendunt, sicque quasi sectam constituunt, *Episcopales*, seu potius *Episcopalistae* ^{f)}, dici possunt, ipseque dominus territorii evangelicus qua talis consideratus qui iura antehac episcopalia exercet, *Episcopus*, cum addito: *summus* ^{g)}, appellatur. Quaecum ita sint ¹⁾ Episcopalista non negat dari quaedam iura territorialia in ecclesiasticis, nimirum ea quae in sensu strictissimo iura *circa* sacra, in oppositione ad iura *in* sacra (§. 3.) sunt, quaeque etiam sub densissimo Papatu dominis territorialibus non denegata sunt: ast negat totum ius sacrorum dirigendorum domini territorialis evangelici esse ius territoriale in eo sensu, quod ei qua tali, et tanquam pars eius competat, sicque ei cohaereat: potius defendit superio-

perioritatem territorialem non nisi causam sine qua non iuris episcopalis esse, idque non esse partem superioritatis territorialis, sicque superioritati territoriali tantum coexistere ^{h)}). 2) Episcopalista dominum territorialem duplicem personam sustinere defendit, Principis nimirum et Episcopi ⁱ⁾), et ius suum particulare in ecclesiasticis ei competere qua Episcopo, tanquam ius vi suspensionis in eum deuolutum, quod praeterea, nec ius episcopale ipsum, nec ius perpetuum, est: sed ius proprium ad exercitium iurium episcopaliū Catholicorum quoad Episcopos quiescentium, praetereaue non nisi interimisticum ius est. In eo vero dissentiunt Episcopalistae inter se, et saluo suo systemate dissentire possunt: an ius episcopale sit ius *nouiter acquisitum* seu *datum*, an vero *restitutum* seu *recuperatum* ^{k)}? nec non: an Principibus *priuatiue*, an vero *cumulatiue*, saluo concursu ecclesiae seu ministerio sacro, competat? Caeterum hic conferenda quae alibi ^{l)} de systemate episcopali dixi.

- a) Miror eos qui, dum disputant de systemate episcopali in doctrina de iure sacrorum dirigendorum eo de quo hic loquor, definire ius episcopale Catholicorum, cum tamen de eo non nisi eatenus hic sermo sit, quatenus euangelici domini territoriales, tanquam episcopi et loco episcoporum, regnant in ecclesiasticis. Ideo vero ius episcopale euangelicorum non est vnum idemque ius cum iure episcopali Catholicorum. Quis patronorum systematis episcopalis enim e. g. defendet, eam partem iuris episcopalis Catholicorum, quae spectat ad ea quae ordinis sunt, ita penes dominos territoriales esse, ut ipsi ea quae sunt ordinis episcopalis exerceant. Interim negari nequit, et ipsos eos qui systema episcopale defendunt, hac in re non semper satis caute procedere, dum non distinguunt inter ius episcopale Catholicorum, et id ius episcopale quod domino territoriali

euangelico tribuunt, seu ius episcopale ut laiunt Protestantium. Recte itaque TEXTOR in *Diss. de iure episcopali in terris statuum protestantium Thes. 1.* distinguit, inter ius episcopale *in se*, et illud quod episcopale dicitur *in sensu stricto*, quatenus scilicet ex constitutionibus imperii nostri Principibus protestantibus in suis prouinciis competit, et ROMANVS in *Diss. de iure episcopali protestantium* Cap. 3. §. 4. praemissa generali definitione iuris episcopalis, addit „sed quoniam ius episcopale nunc „specialiter tantum considero quatenus competit statibus A. C. illud cum SITHMANNO *Tr. de iure episcopali* „c. 1. num. 15. sic describendum puto: *Ius episcopale est facultas quam status imperii Protestantes in personis et causis ecclesiasticis per Superintendentes et Consistoria in causarum cognitionibus exercent.*

- b) Loquor hic, prout semper, de iure episcopali Catholicorum in eo sensu in quo illud supra Obs. III. §. 9. definitum est, sicque iura papalia sub se comprehendit.
- c) Dantur itaque iura episcopalia quae quoad euangelicos *plane* quiescunt. Ast hic sufficit causas quiescentiae allegasse, dum specialior tractatio ideo non est huius loci, quoniam hic non ipsum hoc systema explicandum, sed tantum indicandum, quid sentiant Episcopalistae de iure sacrorum dirigendorum domini territorialis euangelici.
- d) Hinc patet concipi omnino posse iura episcopalia *non plane* quiescentia, etiam secundum systema episcopale, quae penes alios quam dominos territoriales euangelicos, veluti ipsas ecclesias; magistratum urbicum sunt, si, et quatenus, eorum acquisitionem speciali modo factam probare possunt. Vid. *Casp. КЛОСК Consilia Tom. III. Conf. 146.*
- e) Tot determinationibus indigere veram et genuinam systematis episcopalis notionem, conuictus sum ex diligenti lectione et comparatione scriptorum eorum qui hoc systema defendunt, quorum aliqui et praecipui in sequente §. 6. nominandi. Cum enim hic ex aliorum opinione dicendum, quid sub systematis episcopalis nomine intelligendum, hanc notionem ex diligenti scriptorum quae huc faciunt lectione et comparatione haurire debui.
- f) Ne confundantur ii de quibus hic sermo est, cum Episcopalibus qui in oppositione ad Presbyterianos ita dici solent

solent in Anglia: hos potius Episcopalistas appellandos esse censeo, et sub hoc nomine eos distinguo a *Territorialistis* et *Collegialistis*, de quibus infra.

- g) Cur *summus* Episcopus appellari soleat Dominus territorii euangelicus quoad personam Episcopi quam sustinet, inde patet, quod non sit subiectus, prout Episcopus catholicus, Papae. Cumque praeterea qua Episcopus nec subiectus sit Imperatori, optimo iure summus Episcopus dici potest. Caeterum de hoc nomine vid. KEVFFEL *Iurispr. eccl. uniuersalis Lib. 1. Cap. 5. §. 10.* MAIER *im geistlichen Staatsrecht P. 2. §. 103.*
- h) Negari nequit Episcopalistas non semper satis accurate loqui, dum ius episcopale superioritati territoriali domini territorialis euangelici, vel cohaerere, vel coexistere, vel ex ea fluere defendunt. Ast secundum dicta nota praec. (e), ita explicanda sunt verba eorum quoad eorum mentem.
- i) De hac duplici persona domini territorialis euangelici, principis et episcopi, legi meretur HOMMELIUS in *Rasodia Obs. 317. et 499.* ubi illustrationis gratia narrat sequentem historiam seu fabulam, fere eandem, quae apud STEPHANI *de iurisdictione et iuribus ecclesiasticorum C. 1. num. 12 sqq.* obuenit. Ita autem HOMMELIUS. Narrat. rusticum episcopo cuidam venanti obuium risisse et „quaerente eo, quare rideret? responsisse: sibi mirum „videri clericum venari, cum sancti canones id prohibeant. Illum vero Antistitem iterum quaesiuisse: an „ne ignoraret germaniae principes duplicem personam „sustinere? se in hac sylua venari non tanquam episcopum, sed quatenus sit Imperii princeps. Tum vero „complofis manibus rusticum in immoderatos cachinnos effusum contra interrogasse: Si diabolus principem abripat, ubi Episcopus sit futurus? „
- k) Quae dicta sunt in nota praecedente (e) et hic valent. Sit ita, neminem ex iis qui systema episcopale defendunt, expressis verbis vnquam docuisse, quod hic defendendo, id tamen fuit ex principiis eorum et ex ipsa natura suspensionis iurium episcopalium ad quam omnes Episcopalistae prouocant. Ius suspensum tantum, non est ius exstinctum, hinc illud ipsum, seu quoad substantiam, manet penes eum qui haecenus illud habuit, et suspensio tantum efficit, ius nunc esse, quoad eum, qui illud ipsum adhuc habet, quiescens seu dormiens ius.

- 1) Nimirum in meinen Abhandlungen von den wahren Gründen des protestantischen Kirchenrechts; der Kirchengewalt der evangelischen Landesherrn; wie auch dem Rechte der ersten Bitte derselben in den mittelbaren Stiftern ihrer Länder num. II. §. 4. Halle 1783.

§. 6.

Quod attinet historicam de systemate episcopali tractationem, ante omnia, ne quadrata misceantur rotundis, distinguendum est inter ea quae quoad systema episcopale pertinent ad *historiam reformationis*, et ea quae ad *historiam litterariam iuridicam*, referri debent. Quod attinet *historiam reformationis* quoad eam eius particulam quae systema episcopale spectat, in ea narranda sunt facta per quae domini territoriales evangelici iuris episcopalis Catholicorum exercitium impugnarunt, idque, tanquam episcopi, sibi vindicarunt, quidque tandem, post varios tractatus, hac de re per leges circa sacra fundamentales germanicas constitutum sit. E contra veritates ad *historiam litterariam iuridicam* pertinentes, hic eae sunt, quae concernunt originem et progressum eius doctrinae de iure sacrorum dirigendorum dominorum territorialium evangelicorum, quae sub systematis episcopalis nomine venit, indeque de iis eruditis agendum qui, siue sint Theologi, siue Icti, siue Politici, dictam doctrinam in scriptis suis, praesertim dogmaticis, proposuerunt, et, quo successu illud a Patronis eius seu Episcopalistis factum sit, indagandum. Quoad tractationem historicam primi generis mihi otium fecerunt inter Catholicos Petrus Antonius FRANCK ^{a)} et inter Evangelicos Io. Iac. MOSERVS ^{b)}, vnde nonnisi quoad litteraturam

ram

rum hic quaedam addenda, dum, licet I. H. BOEHMER saluam moueat per inscriptionem Cap. I. Diff. de iure episcopali principum euangelicorum: *de fatis doctrinae vulgatae de et iure episcopali principum euangelicorum*, sitim tamen non restrinxit. Praeter nuda allegata §. 1. obuia enim, et excerpta quaedam ex *Carpzouio* et *Textore*, vix alia litteraria ibi obueniunt, idemque etiam de aliis dicendum qui saltem aliqua hac de re monuerunt in scriptis suis ^c). Faciam itaque periculum in ducendis primis lineis historiae litterariae systematis episcopalis, praesertim quoad fata quae debet ICTis. Certum est hoc systema ante tempora reformationis non esse ortum. Nec minus ex actis publicis constat Principes protestantes iam Sec. XVI. prouocasse ad ius suum episcopale. Ast inde nondum sequitur iam his temporibus ortam esse eam doctrinam quae sub iuris episcopalis nomine venit, et eum qui primus prouocauit ad ius episcopale, esse huius systematis auctorem. Licet itaque, si coniecturis locus dandus, mihi persuasum habeam Theologis tempore reformationis ortum suum debere praetensionem principum euangelicorum, ab Episcoporum catholicorum regimine ecclesiastico, se, suosque subditos, liberandos esse, eos tamen ideo pro inuentoribus huius systematis habere nequeo ^d). Licet porro ex praeiudiciis Sec. XVI. et publicatis votis cameralibus diuersorum auctorum ^e), constet ad dogmata: principem euangelicum in suo territorio esse Papam et Episcopum, eumque cuius est regio, eius etiam esse religionem, iam prouocasse hunc vel illum, nec inde defendere possum systematis episcopalis ortum incidere in Sec.

XVI,

XVI, dum haecenus nulla detegere potui vestigia formae artis, quam haec doctrina iam tum habuit. Progredior itaque ad Sec. XVII. in quo, cum eius initio, obueniunt Icti qui hanc doctrinam in scriptis suis ita proposuerunt, ut dici possit, forma artis non plane destituta esse ea quae hac de re tradiderunt. Licet vero, prout generatim a tenuis initiis nonnunquam capienda sunt rerum primordia: ita et hic a tenuis initiis capienda systematis episcopalis primordia: tamen ii eruditi qui in scriptis suis mentionem tantum fecerunt iuris episcopalis, vi legum imperii fundamentalium in dominos territoriales euangelicos deuoluti, absque vlla vltiori eius explicatione, et applicatione ad singulas doctrinas quae huc pertinent, pro primis eius conditoribus haberi nequeunt. Secundum hoc principium itaque *Andr. KNICHEN, Io. DAVTHIVS, Laur. OHMIVS, Petr. SYRING, Dom. ARVMAEVVS, Henr. Es. ROSACORP, Christoph. MINGIVS, Henr. Andr. CRANIVS* aliique^{f)}, qui in scriptis suis circa initium Sec. XVII. iuris episcopalis non nisi dicto modo mentionem fecerunt, huc referri nequeunt. Sunt potius, me iudice, inter Ictos dicti seculi, eiusque primae partis, pro iis, quibus debetur huius systematis prima cultura, habendi *Matthias STEPHANI* in *Tr. de iurisdictione* g), et, qui eum superavit, *Theod. REINKINGK* in satis noto *Tr. de regimine seculari et ecclesiastico* h). De his enim dici et defendi potest quod inter eruditos huius seculi primi sint, qui per haec sua scripta in formam artis redigere ceperunt doctrinas huius systematis, easque ad specialia descendendo excoluerunt. Post hos, iisque prae-

eunti-

euntibus, potissimum vero praeunte REINKINGIO ⁱ⁾), licet demum post triginta fere annorum decursum, *Bened.* CARPZOVIVS ^{k)}) inclaruit tanquam strenuus defensor et promotor systematis episcopalis cui adiungendus Theologus *Michael* HAVEMANNVS ^{l)}) ministerii Stadenensis Senior, qui scripsit et vixit eodem cum CARPZOVIO tempore, estque, ut is, magnus systematis episcopalis patronus. Quod attinet porro secundam Sec. XVII. partem, inter huius aevi Episcopalistiæ praesertim notandi sunt *Paul.* ROMANVS ^{m)}), *Io. Wolffg.* TEXTOR ⁿ⁾) *Samuel* STRYK ^{o)}) et potissimum *Henricus* LINCKIVS, qui posterior, ad finem inclinante hoc seculo, systema episcopale in formam artis ita redegit, ut omnes alios suae sectae scriptores longo post se reliquerit intervallo ^{p)}). His quoad ulteriora fata systematis episcopalis tantum generaliter addo, licet non omnes, tamen plerosque, ICtos Sec. XVII. ad Episcopalistiæ quidem referri posse: ast circa finem huius seculi, et praesertim in hoc nostro seculo, tristia fata habuisse hoc systema, prout ex sequenti historia systematis territorialis et collegialis patebit. Vnde nostris diebus, vix vnus alterue alicuius nominis Theologus et ICtus superest, qui pugnavit, aut pugnat adhuc, in castris Episcopalistarum ^{q)}).

a) Edidit is Moguntiae 1771. *Diss. de censura principii: iurisdictio supremorum imperii tribunalium in causis protestantium non magis quam catholicorum fundata* quae inserta SCHMIDII thesauro iuris ecclesiastici Tom. III. num. XIV, in qua omnia quae huc facere possunt congeffit §. XIII — XVII.

b) Vid. EIVS commentatio: *von dem Grund worauf der Evangelischen Reichsstände Gerechtsame in Religionsfachen beru-*

beruben, in den Abhandlungen von dem teutschen Kirchenrecht num. 1. §. 3. usque ad §. 7.

- e) **FRANCKIVS** loco nota (a) citato, dum, quae in antecedentibus §§. ab eo dicta sunt, corroborare vult auctoritate Dd. protestantium, coaceruauit §. XVIII. ut ipse loquitur in vnum, eorum qui ei ad manus erant, ordine chronologico testimonia. Licet vero ibi inuenias nubem Dd. et quae multa industria congeffit **FRANCKIVS**, vsum aliquem praestent quoad litteraturam systematis episcopalis: is tamen non separauit Episcopalistas a Patronis systematis territorialis, et praeterea non nisi loca dictorum scriptorum allegat, additisque quidem, quod laudandum, plerumque ipsis eorum verbis, ast sine omni vltiori disquisitione eorum quae faciunt ad litteraturam huius systematis. Similiter **THOMASIVS** loco §. 1. not. (e) citato in Appendice quidem congeffit varia quae litteraturam concernunt: ast non solum pleraque quae affert concernunt potius litteraturam quoad contentionem inter sacerdotium et imperium generatim, quam specialissimam illam contentionem quae secundum dicta §. 1. nota (c) tantum huius loci est; sed et si eam concernunt, non nisi nudam notitiam quandam scriptorum et opinionis auctorum eorum continent.
- d) Notum est in Sec. XVI. sicque tempore reformationis Theologos et Politicos in causis publicis consultos esse. **LVDWIG** *singularia iuris publici* pag. 18. seqq. **PÜTTER** *Litteratur des teutschen Staatsrechts* P. I. §. 45. Hinc duco meam coniecturam, facile fieri potuisse hac de re Theologos potius, quam Ictos, consultos esse, et magis probabile esse, priores potius, quam posteriores, inclinasse in eam sententiam, principem euangelicum non amplius obstrictum esse in suo territorio agnoscere regimen episcopale. Nec huic coniecturae repugnat **THOMASIVM** in *Historia contentions* etc. passim, veluti in *Appendicis* Cap. II. §. 83. seqq. p. 561. probatum, dedisse principum euangelicorum reformationes non multum prodesse potuisse Principibus catholicis ad recuperandum ius circa sacra, dum et ipsi Principes euangelici parum aut nihil profecerint in vindicando iure circa sacra, quoniam **LVTHERVUM**, **MELANCHTONEM** etc. minus aptos fuisse putat ad hoc efficiendum. Inde enim nondum sequitur Theologos inter reliquos huius

huius aevi eruditos non fuisse eos, qui principibus & consiliis fuerunt in infringendis iuribus episcopalibus ex hoc fundamento, quod vigore superioritatis territorialis iis nunc, tanquam Episcopis, competat regimen ecclesiasticum. Caeterum non possum non mone-
re; 1) si verum esset, *Augustanam Confessionem* praeser-
tim eius *Art. XXVIII.* loqui de regimine ecclesiastico,
in eaque systema episcopale fundatum esse, illud
Theologis, saltem quoad materiam, ut ita dicam, ori-
ginem debere, certissimum esse. Cum vero hoc de-
fendi nequeat per ea quae *PÜTTERVS* in *Praef. suae*
editionis A. C. latius deduxit, ex *A. C.* probari nequit
hoc assertum, licet *I. H. BOEHMERVS* in *Orat. de*
meritis A. C. in rem iuridicam, ut et in *Diff. de beneficiis*
iuris augustanae confessionis, in hanc sententiam inclinare
videatur; 2) reliqua scripta quae reformationem iuris-
prudentiae, occasione reformationis religionis, factam,
concernunt, in meis *Initius histor. litt. iuridicae* §. 259.
265 et 269. allegata, nihil, quod miror, continere de
origine systematis episcopalis.

e) De his scriptis vid. *Io. DECKHERR* *Diff. de cultu iuris*
cameralis Cap. VIII. nec non *PÜTTERI Litteratur des*
teutschen Staatsrechts P. I. §. 48. seqq.

f) Ad hos scriptores prouocat *FRANCKIVS* l. c. tan-
quam auctores huius systematis. At enim vero ex eo-
rum scriptis non nisi hoc patet, iam eo tempore quo
vixerunt et scripserunt, doctrinam de iure episcopali
quoad materiam cognitam fuisse. Talis cultura huius
systematis vero, qualis requiritur ad eius ortum, in
scriptis horum eruditorum frustra quaeritur. Vnde
tantum quoad *Laur. OHM* Halensem, et quondam
Assessorem Scabinatus Halensis, addo, eum, quantum
scio, primum esse, qui iura episcopi in quatuor classes
diuidit, et dissertationem suam Basileae 1618 habitam
ad quam prouocat *FRANCKIVS*, sub titulo: *Praelu-*
dia tractatus canonico politici de iure episcopali in quatuor
partes secundum summa istius iuris capita distributus prodiis-
se, tractatum ipsum vero, quantum mihi constat, lu-
cem non vidisse.

g) Inter tot scriptores quos *FRANCKIVS* l. c. mira in-
dustria in scenam produxit, *Matthiae STEPHANI*
plane nullam mentionem fecit, licet talis sit, qui hic
potif

potissimum nominandus fuisset. Vt constet quis fuerit hic STEPHANI, notandum circa finem Sec. XVI. et in prima parte Sec. XVII. varios, praesertim tres, ICTos germanos huius nominis obuenire, nimirum hic *Matthias*, qui suo tempore magnam nominis celebritatem consecutus est, eius frater *Ioachimus*, et filius huius Ioachimi, *Laurentius*, de quo videatur: *Erweis von gelehrten Rostockschen Sachen* 1737. Pag. 238. seqq. Vixit vero *Matthias* STEPHANI ab a. 1570. vsque ad a. 1646. et anno 1623. post obitum fratris Ioachimi in numerum Professorum Gryphiswaldensium receptus. Quod attinet eius tractatum de iurisdictione is ab initio successiue prodiit. Huc pertinet: *Tractatus de iurisdictione Libri tertii Pars prior quae est de Pontificis, Cardinalium, Patriarcharum, Archiepiscoporum iurisdictione, iuribus, officiis et eminentiis*. Rostochii 1609. 8. Integer tractatus de iurisdictione vero postea saepius iunctim editus, veluti Frf. ad Moen. 1611. 4. et tertia vice 1623. 4. Sic partim emendanda, partim supplenda sunt ea quae de hoc ICTo obueniunt apud PÜTTERVM in der *Litteratur des teutschen Staatsrechts* P. I. pag. 159. §. 67. Conf. *August. de BALTHASAR* programma de vitis ICTorum Gryphiswaldensium ad disput. inaug. Io. Henr. Scheffellii de successione ex iure Lubecensi. Rostochii 1758. quod continet prolixam descriptionem vitae huius ICTi.

h) Vixit REINKINGIVS, Consiliarius et Cancellarius Sleswicensis et Holsaticus ab a. 1590. vsque ad a. 1655. Memorabilia quaedam de eo legi possunt apud PÜTTERVM *Litter. des teutschen Staatsrechts* P. I. pag. 175. Dictus eius Tr. de regimine seculari et ecclesiastico, cuius Liber III. de regimine ecclesiastico huc pertinet vero prodiit 1616. postea saepius typis repetitus, et sexta editio lucem vidit 1659. 4.

i) Vt dictis fidem faciam, prouoco quoad *Matth. STEPHANI* ad eius Tr. de iurisdictione Lib. III. Part. priorem Cap. 1. in quo varia generalia de iure episcopali principum euangelicorum tradit, vt et ad Cap. XV. de consistoriis ecclesiasticis et Cap. XVI. de Superintendentibus. Quoad REINKINGIVM vero, non solum *Classis primae* Cap. X. de consistoriis ecclesiasticis et foro causarum spiritualium, sed et reliqua capita *Classis primae*, in quibus ad specialia applicat generalia principia systematicis

matis episcopalis, e. g. *Cap. 2. num. 27. seqq. Cap. 4. num. 17. Cap. 7. num. 18. seqq.* huic probationi inseruiunt. Quae cum ita sint, nunc abunde patebit, nec CARPZOVIVM pro eo habendum qui primus systema episcopale in scriptis suis proposuit, nec ipsum systema hoc in Theologorum cerebro natum esse. Subscribo itaque sententiae I. H. BOEHMERI in *Diss. de iure episcopali principum evangelicorum Cap. 1 §. 20* eatenus, quod ICTI Sec. XVII. pro inuentoribus huius doctrinae, tanquam talis consideratae quae in systema, quod episcopale nunc dici solet ut distingui possit ab aliorum doctrinis de iuris sacrorum dominorum territorialium evangelicorum natura et indole, redacta, sint habendi, praetereaue magis determinauerim quo tempore et a quibus hoc factum. BOEHMERVS enim l. c. non nisi generatim hac de re scribit: *Suspensio iurisdictionis ecclesiasticae ansam ICTis dedit, ut statibus Evangelicis ius episcopale assererent. Animaduvertebant enim iurisdictionem ecclesiasticam episcopis non prorsus ademptam, sed exercitium eius tantum suspensum esse usque ad compositionem religionum discordantium. Porro obseruauerant, status Evangelicos ante reformationem iura sacra non exercuisse, et forsan adhuc in inueterato illo errore haerebant, episcopis qua talibus, hanc de iure competere potestatem. Et qui aliter iudicare poterant, cum ICTi, neglecto iure naturae, solummodo iuri ciuili et canonico operam darent, et potestatem in sacris inde peterent, et secundum principia iuris canonici aestimarent, quia solidioribus destituti erant.*

- k) De CARPZOVIO hic repetenda sunt quae supra §. 4. dicta sunt. Licet vero, post tempus fere triginta annorum elapsum, demum CARPZOVIVM et HAVE-
 MANNVM promotores huius systematis fuisse dico, ideo tamen interea non plane neglecta est eius cultura. Desunt tantum talia fata huius systematis, quae in his primis lineis recenseri merentur, unde tantum duplicis scripti hic mentio facienda. Primum est scriptum dogmaticum quod obuium est in LÜNIGII *Staatsconsiliis Vol. II. pag. 391 — 429.* sub rubro: *Ausführlicher Beweis daß denen Augspurgischen Confessionsverwandten Churfürsten Fürsten und Ständen im H. R. Reiche das ius episcopale oder iurisdiction ecclesiastica in ihren territorio vollkommen und ohnwidereprechlich zustehet, de a. 1645.* Alterum est

scriptum casuisticum cuius supra iam mentio facta in
KLOCKII *Conf. T. III. Conf. 146. De iure episcopali.*

- l) Plenus titulus tractatus HAVEMANNI de iure episcopali hic est: *Helice Hierotactica, seu dissertatio theologico-politica de iure episcopali, ostendens huius iuris originem, indolem, ad status imperii augustanae confessiones addictos translationem eiusque legitimam usurpationem.* Hamnipoli 1646 8. isque est qui sub breviori titulo: *de iure episcopali*, a FRITSCHIO suo iuri ecclesiastico tripartito P. 1. Tract. 3. insertus. Conf. *Bibliotheca iuris Imperantium quadripartita Cap. II. Pos. VII. §. 8.*
- m) Hic, quantum scio, primus est, qui ex instituto in speciali scripto *ius episcopale protestantium* explicavit, in Diss. sub hoc titulo Lipsiae 1670. sub eius praesidio defensa a Hieronymo VON DIESCAV.
- n) Is enim paullo post, nimirum 1671. Heidelb. edidit dissertationem *de iure episcopali in terris statuum protestantium*, quae legi etiam potest in EIVS *Disp. academicis P. I. Disp. V. pag. 78. seqq.* contra quam BOEHMERVS calamum strinxit in Diss. cit. Cap. 1. §. 3.
- o) Huc pertinet EIVS Progr. *de principe quolibet Papa in suo territorio.* Witt. 1690. et Diss. *de iure papali principum evangelicorum* Halae 1694. Quod vero ad Episcopalistas referri debeat luculenter patet ex verbis Cap. I. §. XII. obuiis.
- p) Hic Tr. primum *Altdorffii* 1694: auctior vero editus *Coburgi* 1697. 4.
- q) Singulare itaque est SCHMAVSSIVM in *Comp. iuris publici L. 2. Cap. 14. §. 3. ut et L. 3. Cap. 3. §. 1.* adhuc Episcopalistam se profiteri Vnde nec mirum PERTSCHIVM in notis suis ad hunc locum posteriorem haec adiicere: *Absurdissima adsercio ceu supra ostendi.* Addit vero HAEBERLIN: *Ex formula Pertschiana. Sed alii aliter sentiunt citra absurditatem.* Caeterum de FRICKII nouissimo scripto: *von dem in der Person des Evangelischen Landesherren vereinigten oberbischöflichen und bischöflichen Amte* vide quae dixi: in den *Abhandlungen aus dem Kirchenrecht etc.* quorum supra §. 5. not. (1) mentio facta, et ne quem offendant tituli quorundam scriptorum recentiorum, notandum, nec SCHVBERTVM in den *Gedanken von den bischöflichen Rechten des Landesherrn* Helmst.

Helmst. 1763. 4. nec AYRERVM in Diss. *de iure episcopali principum evangelicorum pactitio* Gött. 1767. *systema episcopale defendere*,

§. 7.

Sequitur secundum systema iuris sacrorum dirigendorum domini territorialis evangelici quoad ecclesias evangelicas sui territorii, quod dicitur II. SYSTEMA TERRITORIALE. Audiamus ante omnia et hic aliorum descriptionem huius systematis, et quidem trium fautorum eius THOMASII, I. H. BOEHMERI et Io. Jac. MOSERI. Primus, nimirum THOMASIVS ^{a)}, ita illud describit: „Aus diesen erhellet nun auch, daß die gemeine Lehre in iure publico, als wenn die protestirende Fürsten in Teutschland bei ihrer Regierung zwei Personen repräsentireten, nemlich eine Bischöfliche und eine Fürstliche, jene in Religionsfachen, diese in Weltlichen, aus einem irrigen principio herfließe, nemlich weil man in dem iure Canonico lehret, daß die Religionsfachen für die Bischöfe gehören. Denn wenn man betrachtet hätte, daß das Recht in Religionsfachen eben so wohl ein Stück der höchsten Maiestät sei, als andere Regalien und aus eben dem Grunde herfließe, daraus die andere kommen, würde man auf diese zwofache Betrachtung des Fürsten nicht gekommen seyn. Denn wie es ungereimt wäre, wenn man sagen wolte, daß ein Fürst in der Ausübung des Rechts Krieg zu führen eine andere Person repraesentirete, als in dem Recht Gesetze zu machen, eben so ungeschickt ist es auch, daß man dem Fürsten in Ausübung des Rechts in Religionsfachen eine andere Person affingiren

„giren und andichten wollen. Alle Rechte, die ein
 „Fürst hat in Regierung seiner Unterthanen, hat er
 „als Fürst, und hangen dieselbe unauflöslich zusam-
 „men, so daß, wenn man einige davon nehmen
 „wolte, eine unvollkommene und zur Regierung
 „der Unterthanen nicht zulängliche Maieſtat daraus
 „entstehen müſte. Vor der Reformation waren frei-
 „lich die iura Episcopalia von den iuribus Principum
 „unterschieden, weil man im Pabſtthum es für eine
 „Todſünde hielte, wenn ein Fürst sich die iura Epi-
 „scopalia, die doch in der That auf weltliche Sachen
 „giengen, anmaſſen wolte. Nach der Reformation
 „iſt es am beſten, daß man dieſen Unterſcheid weg-
 „läßt, weil er zu einigen falſchen conſuſionibus An-
 „laß giebt, davon hier nur einige berühren will etc.

Secundus, nimirum I. H. BOEHMERVS^{b)}, ait:
 „Quaeſtio potiffimum huc redit: an tale ius episco-
 „pale quod non tantum in poteſtate paſtorali, ſed
 „etiam in imperio ſacro conſiſtit, recte tribui poſſit
 „principibus proteſtantium? Negandum hoc eſſe
 „arbitror variis ex argumentis. — — — Si ius circa
 „ſacra pars eſt imperii ciuilis, ſi iure ciuilis imperii
 „exerceri debet, principes qua tales, non qua epi-
 „ſcopi, illam omnino ſibi vindicant, et minus recte
 „poteſtas haec episcopalis dicitur. Scilicet ſumma
 „imperantis poteſtas per totam rempublicam ſe diſ-
 „fundit in omnes ciuium actiones non tantum, qua-
 „tenus vt ſinguli conſiderantur, ſed etiam quatenus
 „in coetus particulares abeunt, et vnam perſonam
 „moralem ſuſtinent. Sunt eccleſiae nihil aliud, quam
 „coetus particulares, et ita quidem in republica re-
 „periuntur, vt alia collegia, ſed non ſunt pars rei-
 „publi-

„publicae, multo minus separatam rempublicam fu-
 „stinent. Id quod si verum est, vti omnino est,
 „inde per se fluit, coetui huic, vtpote societati ae-
 „quali, nullum imperium proprie dictum compete-
 „re, sed principem in eundem quoque imperium
 „exercere posse, sicuti in quaevis alia collegia, qua-
 „tenus finis reipublicae id postulat, h. e. vt pax et
 „tranquillitas reipubl. conseruetur. Finis hic cuius
 „principi, qua tali, inspectionem sedulam commit-
 „tit in omnes ciuium actiones, imo ipsa collegia et
 „coetus, vt praecaueat, ne respublica inde detri-
 „mentum capiat. Eo magis autem curae suae nego-
 „tia ecclesiastica commendata habere debet, quo fu-
 „nestius malum in rem publicam ex neglecta hac cu-
 „ra redundare potest. Quodsi Imperatores impe-
 „riosi episcopis maturius et efficacius restitissent, hie-
 „rarchia nunquam exstructa fuisset, quae tot ingen-
 „tia peperit mala. Ergo vel horum exemplo con-
 „stat, rempubl. saluam et incolumen esse non posse,
 „nisi supremam potestatem in sacra princeps exer-
 „ceat, et omnibus modis praecaueat, ne imperium
 „politicum in ecclesia emergat.

Tertium, nimirum IO IAC. MOSERVM^{c)} quod at-
 tinet, is, praemissis ex historia reformationis, quae
 in rem suam praemittenda esse putauit, tandem ad-
 dit: „Nimmt man dieses alles zusammen; so ist, zu-
 „malen nach dem von dem ganzen Corpore Euan-
 „gelicorum bei dem Reichsconvent 1641. und bei
 „denen Westphälischen Friedenstractaten behauptet-
 „ten Grundsatz unwidersprechlich: daß die Evange-
 „lische Reichstände selbst den Grund ihrer Gerech-
 „tamen in Religions- und Kirchensachen vornem-

„lich und hauptsächlich in ihrer Landeshoheit setzen,
 „und nebenher in denen daraus entspringenden,
 „oder mit hinzukommenden Rechten, welche vor-
 „mals die Bischöfe (incl. des Pabsts) in der R. Catho-
 „lischen Kirche verwaltet haben und resp. noch ver-
 „walten, über die evangelische aber nicht mehr aus-
 „üben dürfen und die daher von den evangelischen
 „Ständen *tanquam res nullius* und *derelicta* an sich
 „gezogen sind, und nur als ein Stück der Landes-
 „hoheit angesehen werden.

- a) Haec verba obuia sunt in *EIVS Recht evangelischer Für-
sten in theologischen Streitigkeiten* §. XI.
- b) His verbis is explicat systema territoriale in *Diff. de iure
episcopali principum evangelicorum* Cap. II. §. 2.
- c) Vid. *EIVS* commentatio supra §. 6. nota (b) allegata.

§. 8.

Quodsi nunc secundum mentem eorum qui sunt primarii statores et promotores systematis territorialis illud definiendum, huc redeunt, si quid video, omnia. *Systema territoriale* est systema eius doctrinae de particulari iure sacrorum dirigendorum domini territorialis evangelici quoad ecclesias evangelicas sui territorii, secundum quam is, praeter ius territoriale in ecclesiasticis, nullum aliud ius in ecclesiasticis habet, ficque totum suum ius sacrorum dirigendorum quoad ecclesias evangelicas sui territorii, est pars superioritatis territorialis quam habet dominus territorialis evangelicus quoad ecclesias evangelicas sui territorii, idque fluit ex hac superioritate territoriali. Si itaque qui hoc systema defendunt sectam constituunt, a secta Episcopalistarum (§. 5.) diuersam, indeque, vt ab iis distingui pos-

possint, mihi sub nomine *Territorialistarum* ^{a)} veniunt. Licet vero primo intuitu videatur secundum hunc conceptum systematis territorialis, illud pro systemate iuris *particularis* sacrorum dirigendorum domini territorialis evangelici non esse habendum, quale esse defendo (§. 2.), tamen, hoc dubio non obstante, in mea sententia maneo. Verum quidem est, secundum systema territoriale non dari particulare ius sacrorum a communi dominorum territorialium evangelicorum iure sacrorum dirigendorum, seu brevius, a iure territoriali in ecclesiasticis, quoad *fundamentum* ^{b)} diuersum: ast nihilominus defendi potest et hoc systema sistere ius sacrorum dirigendorum *particulare* dominorum territorialium evangelicorum a communi diuersum. Secundum hoc systema enim dantur alia iura circa sacra territorialia quae ex qualibet superioritate territoriali fluunt, alia vero quae non nisi ex superioritate territoriali domini territorialis evangelici fluunt, quoniam quoad eum per suspensionem iuris episcopalis Catholicorum impedimentum remotum est, quod adest adhuc quoad catholicum dominum territorialem. In quo praeterea systema territoriale ab episcopali differat ex nunc dicendis patebit. 1) Territorialistae nequaquam, prout Episcopalistae, duplicem personam domini territorialis evangelici, nimirum domini territorialis et Episcopi, a se inuicem distinguunt. Porro 2) Territorialistae non cum Episcopalistis defendunt ius sacrorum dirigendorum tantum coexistere superioritati territoriali, sed eius partem esse dicunt, siue D. T. *cum*, siue *ex*, siue *ratione* superioritatis territorialis eam habeant, siue superioritas territorialis

titulus, siue *causa*, siue *conditio sine qua non* sit, siue ex ea *fluat*, siue cum ea *connexa* sit ^{c)}. 3) Territorialistae non possunt non negare particularis iuris dirigendorum sacrorum fundamentum esse, vel deolutionem ab ecclesia factam, vel deuolutionem huius iuris ex suspensione iuris episcopalis catholicorum ortam: defendunt potius, suspensione iuris episcopalis Catholicorum facta, accessisse superioritati territoriali domini territorialis euangelici, quoad ecclesias euangelicas sui territorii, tanquam incrementum varia iura quoad sacra quae antea exerceri non poterant, quoniam obstabat ius episcopale Catholicorum, eo itaque per leges circa sacra fundamentales nunc cessante, reuiuixisse dicunt iura ex superioritate territoriali fluentia quae antehac quieuerant ^{d)}. E contra Episcopalista defendit vi deuolutionis ius episcopale cōexistere superioritati territoriali ^{e)}.

a) Ne quem offendat haec, quantum scio, inusitata denominatio monendum esse duco mihi deesse denominationem magis aptam et adaequatam. Licet secundum omnia systemata domino territoriali cuicunque competant sic dicta iura circa sacra maiestatica, seu potius ea iura quae ius territoriale sub se continet: ii tamen qui systema territoriale defendunt, ideo secundum excellentiam Territorialistae dici possunt, quoniam praeterea omnia iura in ecclesiasticis territorialia iura esse defendunt.

a) Hoc ita intelligendum. Omnia iura quae constituunt *commune* ius sacrorum dirigendorum dominorum territorialium in germania, pro fundamento suo habent superioritatem territorialem. Cum itaque Territorialistae defendant, sine vlla distinctione omnia iura in ecclesiasticis quae competunt domino territoriali euangelico ex hoc fonte fluere, omnino quoad fundamentum suum considerata iura domini territorialis euangelici secundum systema territoriale nihil habent, quod particulare est. Ast inde nondum sequitur nihil tale adesse, secundum

dum hoc systema quod operatur singularitatem quandam.

- c) Ita loquor ex mente MOSERI l. c. (§. 6. nota b) §. 7. quem Territorialistam esse ex superioribus constat.
- d) Licet in eo non simpliciter omnes Territorialistae conveniant, ita, prout hic dixi, concipiendum esse ortum iurium domini territorialis euangelici in ecclesiasticis secundum suum systema: plurimi tamen in eo conser-tiunt, et haec explicatio etiam cum systemate eorum optime cohaeret. MOSERVS praesertim hic turbat circulos hominum suae sectae, dum, prout modo vidimus, certum fundamentum non adsumit, licet secundum Eius verba supra §. obuia videatur eum favere occupationi.
- e) Hac de re quid sentiam, pluribus declaravi in meis commentationibus supra (§. 5. nota 1) allegatis.

§. 9.

Quod attinet historiam litterariam systematis territorialis, ea iis difficultatibus non inuoluta est, quae premunt litteraturam iuridicam quoad systema episcopale. Sunt tamen et huius systematis primae lineae ducendae, quae sunt hae. Non demum in hoc, in quo vivimus, seculo, sed iam antea in Sec. XVII, post iam introductum systema episcopale, hoc systema ortum esse, certissimum est. Si vero quaeritur: quo tempore in hoc seculo sit ortum, et quis sit is cui inventionis gloria tribuenda? dubius haereo quid respondendum. Quodsi vero, prout omnino fieri debet, hic separantur ea quae in orbe litterato acta et gesta sunt quoad ius principis circa sacra, quatenus est pars potestatis civilis reipublicae in genere, vel etiam quoad alias respublicas praeter germaniam, sicque potius pertinent ad historiam litterariam quae concernit contentionem in-

ter imperium et sacerdotium generatim (§. 1. nota c.), quam ad eam de qua hic agendum ^{a)}, de origine systematis territorialis, sic, si quid video, est sentiendum. Licet non defint acta et gesta in orbe erudito quae probant doctrinam, dominum territorialem evangelicum, non qua episcopum, sed qua talem, ius sacrorum dirigendorum quoad ecclesias euangelicas sui territorii exercere, in secunda parte Sec. XVII. ante tempora THOMASII non plane incognitum fuisse: systematis territorialis cultura talis, qualis requiritur ut dici possit nouum systema alicuius doctrinae ortum esse (§. 6.), tamen deest adhuc in Sec. XVII. ^{b)}. Quae cum ita sint, amplector communem opinionem, systema territoriale esse partum ingenii THOMASIANI ^{c)}, circa finem Sec. XVII. ab eo editum, qui tam ab eo, quam potissimum a I. H. BOEHMERO, circa initium Sec. XVIII. tam felici successu educatus, ut mox adoleuerit, tantumque robur acceperit, ut systema episcopale, quod hucusque a plurimis, si non omnibus, approbatum, successive auctoritatem suam amiserit et rariores facti sint Episcopalistae, licet non plane deleti. Audiamus hac de re ipsum THOMASIVM, qui, postquam in antecedentibus de PVFFENDORFII conatibus quaedam monuerat, ita pergit: „Dannenhhero habe ich mich „gleichfalls gewaget, die gemeinen Irrthümer bei „dem Recht des Fürsten in Kirchensachen anzufechten, „wiewohl solches nach und nach geschehen „ist. Erstlich habe ich A. 1692. in denen über das „erwehnte Büchlein des Herrn *Pufendorffs* gehaltenen lectionibus publicis dessen Lehrsatze theils erläutere, theils noch mehr bestätigt, theils aber „ge-

„gewiesen, wo dieselben noch einer Ausbesserung
 „oder weitem Untersuchung von nöthen haben.
 „Hieraus nun hat der Herr *Brenneisen* seine Inaugu-
 „ralsdissertation, von dem Rechte eines Fürsten in
 „Mitteldingen (de Iure Principis circa Adiaphora)
 „verfertigt und da der D. *Carpzov* in Leipzig wider
 „den Herrn *Brenneisen* eine Disputation hielte, von
 „dem Rechte eines Fürsten theologische Streitigkei-
 „ten zu entscheiden, (de Iure Principis decidendi
 „controuersias theologicas) so habe ich bei flüchti-
 „ger Durchlesung derselben Disputation einige An-
 „merkungen dazu gemacht, welche nunmehr auch
 „öffentlich gedruckt sind. Nachdem so hat der
 „Herr *Brenneisen* einen teutschen Tractat von eben
 „der Materie geschrieben, welchen *Stoltze* zweimal
 „angepacket, aber der Herr *Brenneisen* hat darauf
 „das erste mahl dergestalt gründlich geantwortet,
 „daß eine neue Widerlegung nicht mehr nöthig ge-
 „schienen. Nach der Zeit habe ich A. 1699. in ei-
 „ner öffentlichen Disputation die Rettung des Rechts
 „derer Fürsten in Kirchensachen, (vindicias iuris
 „circa sacra) vorgetragen, und dieselbe Dissertation
 „An. 1700 in öffentlichen Lectionibus wider dem
 „Auctorem der Apologiae Iuris Ecclesiae vertheiti-
 „get; welche Lectiones Ioh. Gottfried *Zeitler*, nebst
 „der Apologie selbst, und denen Rettungen, An.
 „1702. in teutscher Sprache herausgegeben hat.
 „Zugeschweigen derer Dissertationen, z. E. von
 „dem Laster der Ketzerei, (an Haeresis sit crimen)
 „von dem Recht Evangel. Fürsten über die Ketzer,
 „(de iure Principis circa Haereticos) it. über die So-
 „lennitäten bei Begräbnissen, (de iure Principis cir-
 ca

„ca solennia sepulturae), ingleichen derer Obseruationum selectarum Halensium aus denen Lectionibus publicis über den 1. und 2. Leg. Cod. de SS. Trinitate, und das An. 1706. herausgegebene Bedenken über die Frage, wie weit ein Prediger gegen seinen Landesherrn, welcher zugleich summus Episcopus mit ist, sich des Bündelschlüssels bedienen könne? it. die Anmerkungen zu des Hubers Tract. de Iure Ciuitatis lib. 1. Sect. 5. ^{d)}.

Sic ortum systema territoriale mox multos fautores et patronos inuenisse in parte prima Sec. XVIII, tam propter magnam celebritatem academiae Fridericianae, in qua hic partus natus et educatus est, quam propter famam et auctoritatem primorum Territorialistarum, non mirandum. Praesertim vero, prout BOEHMERI insignia merita in iurisprudentiam ecclesiasticam generatim CARPZOVII auctoritatem in iure ecclesiastico valde debilitarunt: ita et systema episcopale, quod potissimum a CARPZOVIO introductum, contra territoriale, cui fauebat BOEHMERVS, se non conseruasse, effecerunt. In prima parte nostri seculi enim, non solum inter *Protestantes* ^{e)} plerique, tam Theologi, quam ICI, hoc systema adoptarunt: sed et hodie recentiores et celebriores ICI inter *Pontificios* ^{f)}, pro aris et focis illud defendere solent, dum e re sua esse putant, secundum hoc systema potius, quam secundum episcopale, vel recentissimum collegiale, de quo in sequentibus agendum, domini territorialis euangelicius sacrorum dirigendorum definiendum et determinandum esse. Licet vero non diu post hoc systema, recentissimum systema collegiale ortum, per illud

ta-

tamen non plene deleta est Territorialistarum secta. Praesertim inter hodiernos Publicistas, venerabilis senex, IO. IAC. MOSERVS est strenuus eius defensor, et manebit, vt videtur, talis vsque ad vltimum vitae suae halitum g). Nulla enim superest spes talis retractationis, quam in scriptis BOEHMERI, quem MOSERVS Patriarcham Territorialistarum appellat, me deprehendere, dissimulare nequeo, indeque de ea quaedam addenda esse censeo. BOEHMERVS nec negare potest, nec negare vult, domino territoriali euangelico competere iura in sacris quae, si quid video, eius naturae et indolis sunt, vt ex pumice citius aquam extorquere possis, quam talia iura ex superioritate territoriali h). In his angustiis itaque constitutus, refugium quaerit in translatione iurium episcopaliū Catholicorum, tam papalium, quam strictē sic dictorum, et quasi copias auxiliatrices adducit ex systemate episcopali. Vt hoc euincam prouoco ad ipsa EIVS verba quae retractationem continent eaque adiicio. Praemissis quibusdam de systemate territoriali, cum adiecta declaratione, quod adhuc in castris Territorialistarum militet, ita pergit: „Nun
 „bleibe ich auch noch eben dieser Meinung nach wie
 „vor zugethan, iedennoch mit der Bescheidenheit,
 „dass bei denen ecclesiis inferioribus, bei dem ex-
 „ercitio iurisdictionis ecclesiasticae, Einrichtung und
 „Besetzung der geistlichen Gerichte, Verleihung
 „des freyen exercitii religionis, Concedirung eines
 „specialen priuilegii tolerantiae, Anrichtung neuer
 „Kirchen, Ein- und Auspfarrung, Publicirung al-
 „lerhand Kirchenordnungen und Constitutionen,
 „generaliter bei der allgemeinen einem ieden impe-
 „rant;

„ranti vi summi imperii zustehenden Inspection in
 „res et negotia ecclesiastica man bei der doctrina ci-
 „vili de iure circa sacra acquiesciren könne und müs-
 „se, dergestalt, daß einem evangelischen Fürsten,
 „wenn man ihm nicht qua episcopo vel papae diese
 „sublimia iura sacra zuschreibet, nichts vergeben
 „wird, sondern er eines Theils aus diesem Fonte
 „alle Macht und Gewalt, welche die Catholischen
 „Bischöfe nebst ihrem Pabste den weltlichen impe-
 „rantibus entzogen, und sich dadurch zu Kirchen-
 „regenten gemacht, in Kirchensachen vi supremi
 „imperii exerciren kan, wie solches vorhin die
 „Kaiser, und absonderlich die Fränkischen Könige
 „iure proprio, nicht papali aut episcopali, exerciret
 „haben, andern Theils man dabei alle von denen
 „Catholischen dieserwegen gemachte Vorwürfe
 „gleich decliniren und die evangelischen Fürsten
 „von denen Catholischen weltlichen Landesherrn
 „gar sehr distinguiren, und daraus ihnen am besten
 „begegnen kan, wenn die Catholische weltliche
 „Landesherren gegen die evangelische Unterthanen
 „gleiches Recht sich anmassen, und aus unsern prin-
 „cipiis (welche doch ihrer Confession und Lehre zu-
 „wider sind, cum laicus absque graui sacrilegio res
 „et causas ecclesiasticas religionisque ad se trahere,
 „nec in iis quid decernere possit) gegen die prote-
 „stirenden argumentiren wollen, wie solches die
 „voritzo auf den Reichstag en vogue seyende con-
 „trovers de iurisdictione principum catholicorum
 „mit mehrern angezeigt. Gleichwie aber bei dem
 „irregulari statu Germaniae et specialium eiusdem
 „rerumpublicarum es nicht möglich ist, daß man
 „alles

„alles und jedes nach der Regel einrichten, oder
 „eine allgemeine Regul, so auf alle und jede Parti-
 „cularfälle zu appliciren, setzen könne, welches
 „absonderlich bei dem iure publico, tum intuitu to-
 „tius Germaniae, tum singulorum territoriorum anzu-
 „treffen ist; also ist nicht zu verwundern, dass man
 „mit dieser Regul de iure sublimi principis circa sa-
 „cra, ex potestate suprema civili depromto, bei
 „allen und jeden institutis ecclesiasticis nicht auslan-
 „ge, sondern ausser dem noch aus dem iure canoni-
 „co, concordatis, und andern legibus publicis bei
 „Determinirung derer einem evangelischen Landes-
 „fürsten, absonderlich bei denen Stiftern und Clö-
 „stern zustehenden iurium vieles herholen, und dar-
 „aus behaupten muss, was sonst aus dem blossen
 „iure circa sacra weder herzuleiten, noch zu behau-
 „pten stehet, welche irregulariten nothwendig aus
 „der Reformation selbst fließen müssen, bei welcher
 „man die päbstliche Gewalt, und bisher usurpirte
 „iura nebst dem iure dioecesano et iurisdictione ec-
 „clesiastica cum omnibus suis speciebus nicht länger
 „dulden, sondern nothwendig aufheben, oder nach
 „dem instrum. pac. zu reden, suspendiren müssen i).
 Ex his abunde patet BOEHMERVM, licet magno
 feruore defendat systema territoriale, fateri tamen
 debere non omnia iura quae quoad sacra domino
 territoriali euangelico competunt, fluere ex eius su-
 perioritate territoriali, qualia iura in sequentibus
 recenset.

a) De variis scriptis quae huc faciunt, praesertim etiam
 GROTII, PUFFENDORFII etc. vid. *Bibliotheca iu-
 ris Imperantium quadripartita* Cap. II. Pos. VII. §. I —
 7. THOMASII *historia contentione inter sacerdotium et
 imperium* in Appendicis Cap. I.

b) Prouocat BOEHMERVS in *Diff. de iure episcopali princip. euang. Cap. 2. §. 2. et 9.* ad nonnullos ICTos sec. XVII. quos systema episcopale iam reprobasse putat, nec defunt alii, ad quos eodem iure prouocare potuisset, veluti ad LYNCKERVM in *Diff. de superioritate sacra Ienae 1689* et RHETIVM in *Diff. de iure statuum imperii circa sacra. Francof. 1660.* vel saltem paulo post, quaeque etiam in Eius *Diff. iuris publici Franc. 1680.* obuia est. Si vero dicendum quod res est, hoc de omnibus ad quos prouocat, vt et de LYNCKERO et RHETIO apodictice dici nequit. Per ea quae supra (§. 4.) monui enim patet, posse aliquem defendere systema episcopale, licet dicat vi superioritatis territorialis dominos territoriales ius sacrorum dirigendorum habere; imo, si quis non satis accurate loquitur, ex eo solo quod hoc ius partem superioritatis territorialis esse dicat, nondum defendi potest eum iam suo tempore reprobasse systema episcopale. Quae cum ita sint BOEHMERVS ad HVGONEM et TABOREM tuto provocare nequit, et licet recte prouocet ad HENNIGESIVM, qui omnino, loco ab eo citato, tanquam falsum reiecit systema episcopale, is tamen haec scripsit a. 1708. ICTi Sec XVII. vero quos iam oppugnasse systema episcopale certissimum est, sunt, quoad eos ad quos prouocat BOEHMERVS, vnicus Io. STRAVCHIVS in *Diff. de statutis a summo Principe §. 26.* quae cum aliis quibusdam EIVS *Diff. iunctim* prodiit Brunsv. 1662, edita vero est 1654. eique iungo FRID. AVG. LVEDECKENS cuius *Exercitatio iuris publici de potestate principis circa religionem quam sub praesidio FRID. AVG. LVECKENS I. V. D. ad d. Aug. 1694. publice tuebitur Loth. Sigm. de MINCKWITZ Wittenb. 10 pl.* hic potissimum notari meretur. Hoc scriptum est, inter ea quae Sec. XVII. prodierunt et mihi innotuerunt, primum in quo systema episcopale ex professo impugnatum est. Dolendum vero alteram partem huius exercitationis, quam auctor §. XII. promisit, in qua plena manu exequi voluit potestatem principis circa *personas sacris ministrantes et bona ecclesiastica*, quantum scio, non prodiisse. Prima pars non nisi generalia principia §. I. — XI et specialia quoad *religionem in se spectatam* §. XII. — XX. continet.

- c) Negat quidem MOSERVS l. c. (§. 6. nota b) §. 10. THOMASIVM esse auctorem systematis territorialis et disputat contra MOSHEMIVM qui in dem *allgemeinen Kirchenrecht* pag. 7. et 476. hoc affirmat. Ast disputat ex falsis principiis dum ait: *haben wir nicht oben aus dem Munde derer sämtlichen und vieler einzelner evangelischer Reichsstände vernommen, daß sie eben dieses 50. 100. und 150 Jahre vor Thomasium behauptet haben.* Ego vero hoc non percepi per ea quae dicta sunt §. 4. in fine.
- d) Haec verba obuia sunt in THOMASII *Cautelen* welche ein *Studiosus iuris* bei Erlernung der *Kirchenrechtsgelahrtheit* zu beobachten hat Cap. 17. §. 17. quibus addenda quae in *Historia contentionis* etc. in *Supplementis* Cap. 1. §. 56. adiecit. Praeterea non iniucundum erit hic legere oblectationis causa quae apud ESTOREM in den *neuen kleinen Schriften* B. 1. num. VIII. in *commentatione*: von dem grundlosen Lehrgebäude des Thomasischen angeblichen Kirchenrechts §. 1. et 2. hac de re obueniunt. Ita autem ille: „Finsternis hatte die Rechtsgelehrten der „evangelischen Kirche umfungen. Einige griffen nach „einem weltlichen Oberhaupte. Die Begeisterung trieb sie zu einem Abentheuer der Landeshoheit. Der „philosophische Irrwisch *Thomas Hobbes* wurde zum „Wegweiser ausersehen. Man zerbrach die Catheder „des Peters und bauete einen Thron für den weltlichen „Regenten, welchem man die Herrschaft über die Gewissen zuwälzen wolte. Dieses seltsame System nennt man die Cäsaro - Papie. An der Stelle eines Papstes zu Rom solten nun so viele Landesherren, als „Päbste, erscheinen. Jedoch die evangelischen Cäsaro-Papisten waren sich selbst nicht hinlänglich bewußt. Sie dachten: den zu Rom wollen wir nicht. Den „Kaiser dürfen wir dazu nur im Sinne machen. Jedoch! Er sei es! Aber ohne Kraft! Das gehet aber „an, daß wir die Landesherren des teutschen Reiches „die Stelle der Bischöfe einnehmen lassen, und ihnen „das ius episcopale zueignen. Was? spricht ein *Christian Thomasius*, den die Theologen zu Leipzig um „Leib, Ehre, Gut und Blut zu bringen gedachten: „Ihr Leipziger Männer ohne Köpfe, oder ihr Köpfe „ohne Gehirne, sondern die mit Hækkerlinge angefüllet sind, schwatztet von einem iure episcopali! Dieses
- K
- „räu-

„räumet sich durchaus nicht! Ich will euch das Geheim-
 „nis eröffnen: das Recht über die Religionsfachen ge-
 „bühret dem Landesherrn, vermöge des iuris reformatan-
 „di, Inhalts des Osnabrückischen Friedenschlusses,
 „*Thomasius* und seine Anhänger nahmen das Bild des
 „*Archimedes* an. Sie sprangen freudig in die Höhe we-
 „gen ihrer vermeintlichen Reformation der Pfafferei und
 „Unterdrückung der Achtung für einen Geistlichen.
 „Verlohren aber die Stadt, wie *Archimedes*, und
 „schmiedeten die Waffen zum Behufe ihrer Widerfa-
 „cher. Sie glichen ienem Scheibenschützen, der 80
 „Schritte neben der Scheibe einen Judenknaben er-
 „schosse.

- e) Nolo hic recensere omnes et singulos Territorialistas inter Theologos et Ictos evangelicae religionis. Interim tamen credo defendi posse, ab eo tempore quo systema territoriale ortum, vsque ad tempus quo systema collegiale inualuit, inter Ictos plurimos fuisse Territorialistas et pauciores Episcopalistas: ast inter Theologos numerum Episcopalistarum vincere numerum Territorialistarum.
- f) Vid. praeter FRANCKIVM l. c. OBERHAEVSE *Prael. can. iuxta tit. libri primi et secundi Decretalium p. 165 seqq.* Ant. SCHMIDT *Institutiones iuris ecclesiastici germaniae accommodatae §. 217 seqq.* edit. tertiae Bened. SCHMIDT *in dem geschichtsmässig Reichsgrundgesetzlichen Erweis der Kayserlichen höchsten Kirchengewalt über den in die Weltlichkeit eingerückten Protestantischen Kirchenstaat.*
- g) Huc pertinet potissimum EIVS Commentatio: *von dem Grund worauf der evangelischen Reichsstände Gerechtfame in Religionsfachen beruhen*, loco supra (§. 6. nota b) citato, vt et defensio huius commentationis contra FRICKIVM et SCHOTTVM quae EIVS Tr. *von der Landeshoheit im Geistlichen* pag. 869 seqq. adiecta.
- h) Interim tamen non defunt qui hoc efficere tentarunt, et modo laudatus LVEDECKE l. c. iam suo tempore hoc tentavit §. 7. seqq.
- i) Hic locus obuius est in EIVS *Conf. et Dec. Tom. I. P. I. Resp. XV. pag. 160. seqq.*

§. 10.

Sequitur recentioris aevi systema, nimirum
 III. SYSTEMA COLLEGIALE. Audiamus iterum,
 et de hoc systemate, aliorum descriptionem. Sit
 primus cuius ipsa verba recitanda Theologus Tubin-
 gensis *Christoph. Matthaeus* PFAFFIVS, et primus
 locus in *Eius* scriptis ^{a)} obuius praesertim notandus
 est hic: „Iura sacrorum, quibus imperantes apud
 „nos fulgent, duorum generum sunt. Vel enim
 „sunt iura Maiestatis aut superioritatis territorialis
 „siue absoluta, vel sunt iura collegii siue conuentio-
 „nalia. Illis Magistratus politicus carere nunquam
 „potest, nisi maiestate carendum ipsi sit, quo mon-
 „stro monstrosius nihil fingi potest. Haec Magistra-
 „tus, si quidem a tyrannide abstrahere manus velit,
 „nonnisi eo in casu, vbi ad conseruandam quietem
 „publicam id absolute necessarium est, sibi vindicare
 „potest, atque tum administrat, vbi vel ex benefi-
 „ciis, quae in Ecclesiam is et olim contulit et adhuc
 „confert, ius quoddam praecipuum heic sibi forma-
 „verit, vel a toto coetu consensu saltem tacito eadem
 „ipsi tradita fuerint, quod ipsum vbi aliter se habet,
 „magistratum eundem politicum, maiestate et supe-
 „rioritate sua haud diminuta vel limitata, his colle-
 „gii iuribus subinde carere conspiciamus. Iura sacro-
 „rum ex superioritate territoriali fluentia, negatiua
 „magis et generalia, quam positiua et specialia sunt
 „etc. Ab his iuribus iam differunt vel maxime iura
 „collegii. Scilicet, licet vtiq̃ue hominibus, qui in
 „societatem ciuilem coiere, pro ea etiam, quam
 „lex naturalis nulla determinat, quam et, vt salus
 „ciuitatis promoueat̃ur atque conseruetur, determi-

„nare non necessarium est, quam et si sustuleris, in
 „mentes hominum animosque nefandam tyranni-
 „dem exercueris, libertate in collegium quoddam
 „coire, ibique cultui diuino vacare atque dein circa
 „administrationem disciplinae collegialis ordinemque
 „in conuentu seruandum per modum pacti, per mo-
 „dum conuentionis, per modum confoederationis
 „leges ecclesiasticas condere, ad quas seruandas
 „omnes se sua sponte obligent poenisque etiam, quas
 „tantisper, sensu depurato, ita nuncupamus, sese
 „ita haftenus subiiciant, vt, si eas haud luere velint,
 „collegio dein exigantur, cum alias omnia sursum
 „deorsum ruitura essent. etc., Praeter hunc locum
 notari etiam merentur quae alibi ^{b)} profert, dum ait:
 „Heut zu Tage führet man das ius magistratus circa
 „sacra insgemein ex superioritate territoriali, zumal,
 „nachdem Herr D. *Böhmer* diese Meinung ausführ-
 „lich zu behaupten gesucht. Ich wende dagegen
 „ein, 1. dafs, nachdeme in den 3 ersten seculis die
 „Gemeinen und ihre Lehrer alle iura sacrorum ex-
 „ercirt, sie demnach sich schuldig gemacht hätten
 „eines recht sträflichen Einbruchs in die obrigkeit-
 „liche Rechte, welches man nicht sagen kan. 2. Dafs
 „demnach einer anderer Religion zugethaner Obrig-
 „keit als Obrigkeit die iura sacrorum über ihre in
 „der Religion dissentirende Unterthanen competiren
 „würden, welches wider die Natur der Sache lauft.
 „3. Dafs, da man eingestehet, die Kirche seye ur-
 „sprünglich ein freyes collegium, welches die Rech-
 „te habe, die ein iedes Collegium hat, nicht be-
 „greiflich, wie ihre Freyheit und ihre Rechte circa
 „sacra können stehen bleiben, wenn dem Fürsten
 „als

„als Fürsten solche vi superioritatis territorialis ge-
 „bühren, dis ist eine contradictio in terminis.
 „4. Macht man in der That hiedurch die Kirche
 „zu einer Republic, der Fürst ist imperans, und
 „die membra ecclesiae qua talia sind parentes. Nun
 „aber will man doch, daß die Ecclesia keine Res-
 „publica sey. 5. Bahnt man damit den Weg zur
 „Caesaropapia, unter welcher man eben so leiden
 „kan, als unter der Papocaesaria. Dis hat *Spener*
 „mit Wehmuth an vielen Orten seiner Consiliorum
 „geklaget, die wir in der disp. de iuribus sacrorum
 „absolutis und collegialibus angeführt haben. War-
 „um unterscheidet man nicht lieber die iura sacro-
 „rum maiestatica, die der Obrigkeit als Obrigkeit
 „gebühren, von den collegialibus, die der Kirche
 „als Kirche competiren, welches auch die Lehre
 „der articulorum Smalcaldicorum ist. Wenn man
 „diesen Weg eingehet, so contradicirt man sich
 „nicht, und komt auf einmal aus aller Verwirrung
 „der Ideen heraus. Ia ich sage, die Kirche kan
 „nimmer zu ihrem Flor kommen, wenn man ihre
 „ihre Rechte nicht läßt und sie capacitirt solche zu
 „exerciren und exerciren zu können. Iuuabit hac
 de re praeter hunc Theologum et eum Ictum au-
 dire, qui post *PFÄFFIVM* primus est inter eos qui
 hoc systema magis excoluerunt, nimirum *L. B. de*
CRAMER ^{c)} qui summam huius doctrinae ita ex-
 hibet: „Apud Protestantes Ecclesia species societa-
 „tum est, quarum plures aliae in Republica dantur: et
 „quidem societas aequalis, libera, iuxta statum suum
 „primitium: quia libere Doctrinae Christianorum
 „nomen dedere, qui primitus illi sese addixerunt, nul-

„lusque in alterum ius habuit: qualis ex gr. societas
 „Mercatorum, Doctorum est, in vnam societatem
 „libere coeuntium. Quandoquidem itaque sine su-
 „prema potestate seu maiestate nulla est respublica;
 „nec sine ea iuxta Pontificios est ecclesia; e contra-
 „rio sicut societas aequalis et libera seipsam regit, ita
 „tamen vt inspectio suprema magistratui politico
 „competat, ne quid in eadem agatur salutis publicae
 „aduersum; ita quoque ex sententia Protestantium
 „se se res habet cum Ecclesia. Vnde fluit ius circa
 „sacra, et quidem duplex, Collegiale et Maiestati-
 „cum. Ius nimirum circa sacra vocatur, quod ver-
 „satur circa Ecclesiam et quidem Collegiale, quod
 „ipsi Ecclesiae qua societati competit, Maiestaticum,
 „quod summo Imperanti vi supremae inspectionis in
 „republicam et collegia in eadem competit, ne
 „quid in iisdem agatur salutis publicae aduersum.
 „Cui consequens est 1) ius Maiestaticum circa Sacra
 „imperando exerceri, 2) summum Imperantem ius
 „Collegiale circa Sacra aeque minus ac in secularibus
 „sibi asserere posse absque conuentione saltem tacita
 „cum Ecclesia, atque sic 3) Ordinationes ecclesiasti-
 „cas, quas vi iuris Collegialis fert, conuentionales
 „esse; adeoque 4) cum Ecclesia plus iuris in ipsum
 „transferre non potuerit, quam ipsa habet, conscien-
 „tiae nullam inferre posse vim, ferendasque esse
 „5) Ecclesia quantum fieri potest, in partes vocata;
 „quemadmodum e contrario, 6) leges, quas vi iu-
 „ris maiestatici fert, inuitos ac reluctantes cogunt.
 „Quibus praemisis liquet, ius circa sacra maiestati-
 „cum partem maiestatis illius esse, ex qua superiori-
 „tas territorialis consistit. Quod ergo illud, mini-
 „me

„me autem ius circa sacra collegiale, Regale fit, qui-
libet facile perspicit.

- a) Hic locus obuius est in *EIVS originibus iuris ecclesiastici* Art II. pag. 189. edit. de a. 1756.
- b) Vide *EIVS academische Reden über das sowohl allgemeine als besondere protestantische Kirchenrecht.* Cap. 5. §. 21.
- c) In *Obs. iur. uniuersi* Tom. 1. P. 1. Obs. CCCCXVI. §. 4. 5. 6. 7.

§. II.

Quae cum ita sint, ex dictis nunc formanda genuina notio systematis collegialis. Est vero *systema collegiale* sic definiendum, quod sit systema eius doctrinae de iure particulari sacrorum dirigendorum domini territorialis euangelici quoad ecclesias euangelicas sui territorii, secundum quam is, praeter ius territoriale in ecclesiasticis, habet etiam iura circa sacra collegialia a) ecclesiarum euangelicarum sui territorii, vi translationis b) ab his ecclesiis in eum factae. Vt itaque ii qui hoc systema defendunt, ab Episcopalists et Territorialists, tanquam talibus qui alius sectae sunt, distingui possint, *Collegialistae* appellandi sunt. Monendum vero iura in ecclesiasticis, quae domino territoriali praeter iura collegialia secundum hoc systema competunt, quaeque ea sunt quae ius commune sacrorum dirigendorum omnium dominorum territorialium in germania, sicque ius territoriale in ecclesiasticis, constituunt, Collegialists sub *iuris circa sacra maiestatici* c) nomine venire, et sub hoc nomine iuribus collegialibus contradistingui. Vt etiam pateat in quo conueniant et discrepent inter se Episcopalistarum, Territorialistarum et Collegialistarum sectae, hac de re quaedam addenda.

1) Certum est etiam Collegialistas, prout Episcopalistae, diuersas personas domini territorialis a se invicem distinguere, in quo conueniunt: at discrepant inter se in eo, quod Episcopalistae personam Episcopi a persona domini territorialis distinguant (§. 5.), Collegialistae vero personam, secundum quam dominus territorii euangelicus repraesentat ecclesiam sui territorii euangelicam, quoad iura collegialia in eum translata, et dominum territorii, quoad iura circa sacra maiestatica, quae ei qua domino territorii competunt ^{d)}. 2) Conueniunt porro Collegialistae in eo cum Episcopalistis, quod a iure communi sacrorum dirigendorum plane diuersum ius particulare sacrorum dirigendorum domini territorialis euangelici admittant, quod illi appellant ius collegiale, hi vero ius episcopale, in quo itaque differunt inter se. 3) Vtraque secta, Collegialistarum tam quam Episcopalarum, defendit, superioritati territoriali domini territorialis particulare ius sacrorum dirigendorum tantum cōexistere, et nequam ex superioritate territoriali fluere; licet in eo dissentiant, vnde oriatur haec cōexistentia, dum illi defendunt eam oriri ex translatione ab ecclesia euangelica in dominum territorii euangelicum facta, hi vero, deuolutionem ex suspensione iurium episcopaliū ortam, eam operari ^{e)}. 4) Collegialistae et Territorialistae e contra non nisi in eo conueniunt inter se, quod Collegialistae non plane negent dari iura, in iure sacrorum dirigendorum domini territorialis euangelici, quoad ecclesias euangelicas sui territorii, contenta, quae fluunt ex superioritate territoriali quaeque iura circa sacra maiestatica appellant:
ast

ast negent strenue omnia iura huius generis ex superioritate territoriali fluere ^f).

- a) Vtor hoc termino tanquam recepto ab iis qui systema collegiale defendunt. Sunt tamen qui haec iura episcopalia vocant, veluti Io. Vlr. TRITSCHLERVS in libello qui sub titulo: *unpartheyische Abhandlung von dem Recht eines catholischen Landesherrn in Religions und Kirchensachen seiner protestirenden Unterthanen* Vlm. 1753. 8. prodiit. Sect. I. §. 12. p. 40. Licet vero is defendat, se his verbis alio et puriori sensu uti, ac vulgo fieri solet, fatius tamen est termino vlitato uti. Vnde tantum addo in eodem significatu AYRERV M uti hoc termino in titulo differt. cuius iam supra (§. 6. nota q) mentio facta.
- b) Dico simpliciter: *vi translationis*. An ea sit expressa, vel tacita, vel praesumta, nil interest, si non de veritate huius systematis, sed, prout hic, de genuina eius notione, disputandum.
- c) Sunt etiam qui haec iura appellant *iura sacrorum absoluta*, veluti PFAFFIVS, in Diff. *de iure sacrorum absoluto et collegiali*, quae accessit editioni nouissimae EIVS *Originum iuris ecclesiastici* pag. 328. seqq. Sunt porro qui ea appellant *iuris circa sacra* veluti HAEBERLIN in Diff. *de iure circa sacra et iure sacrorum*, Helm. 1778. cui sub *iuris circa sacra* nomine, iura circa sacra maiestatica, et sub *iuris sacrorum* nomine, iura ecclesiarum collegialia veniunt. Qua denominatione Iust. Car. WIESENHAYER vtatur ex titulis duplicis dissertationis, primae: *de iure maiestatis sacrorum dirigendorum*, et secundae: *de iure conuentionali sacrorum dirigendorum* eodem anno 1748. Lipsiae ad disceptandum propositae, patet. Me quod attinet, nullam video rationem a terminis, magis quam aliis, receptis hic, dum scribo ex aliorum mente, recedendi, licet mallem receptam esse iuris territorialis in ecclesiasticis denominationem, si loquimur de iure circa sacra maiestatico.
- d) Licet hic ad auctoritatem Collegialistae cuiusdam provocare nequeam, defendo tamen hoc assertum ideo, quoniam fuit ex systematis collegialis conceptu.
- e) Rem acu tangit Collegialistarum sectae addictus magnus ICTus pariter ac Philosophus, L. B. de CRAMER, dum in Diff. *de iure circa sacra collegiali et maiestatico*

tico §. 69. demonstrat: *iura collegialia in statibus protestantibus superioritati territoriali tantum cōexistunt, neuiquam cum ea connexa sunt.* Applica ibi obuiam demonstrationem ad ius episcopale, ita, vt substituas loco principii: *iura collegialia ex pacto expresso cum subditis fluere,* quo utitur CRAMERVS, hoc, quoad ius episcopale non minus verum principium: *ius episcopale domini territorialis euangelici fuit ex suspensione iuris episcopalis Catholicorum,* et prodibit, mutatis mutandis, eadem veritas, nimirum ius episcopale tantum cōexistere superioritati territoriali, neuiquam cum ea connexum esse. Sic euictum erit quod hic defendo.

- f) Compara definitiones systematis territorialis (§. 8.) et collegialis, vt perspicias meum assertum veritati consentaneum esse.

§. 12.

Licet systema collegiale sit recentioris aevi, non possum tamen non quin, et de eius origine et fatis, quaedam ex historia litteraria iuridica addam. Ortus eius aliquo modo dubius est ideo, quoniam sunt qui in scenam producunt PVFFENDORFIVM ^{a)} et GVNDLINGIVM ^{b)} vt taceam Vlr. HVBERVUM ^{c)} aliosque, veluti HOBRESIVM. Si hic quaestio esset de systemate doctrinae iuris naturalis de iure principis circa sacra in genere, PVFFENDORFIO forsan tribuenda esset laus, eum esse inuentorem noui systematis iuris naturalis de iure Principis circa sacra, quod itidem systema collegiale dici posset, et GVNDLINGIO, quod etiam sua symbola contulerit ad meliorem huius doctrinae culturam. Si vero, prout hic, de systemate doctrinae iuris positiui, quod concernit ius sacrorum dirigendorum talis principis euangelici, qui regit tanquam dominus territorialis in prouincia quadam germaniae, quaestio est, quara rata miscentur rotundis, si auctor vel auctores prio-

prioris et posterioris systematis, pro eodem vel iisdem, habentur. Interim tamen negari nequit, si probari posset auctori vel auctoribus systematis iuris positiui de quo hic loquor, facem praetulisse, auctorem vel auctores dicti noui systematis iuris naturalis, eorum hic tanquam talium mentionem faciendam esse, per quos semen sparsum, ex quo natum est posterioribus temporibus id nouum systema, in cuius auctorem hic inquirendum est. His rite perpensis, veritati consentaneam esse credo ESTORIS ^{d)} de auctore et primis promotoribus systematis collegialis sententiam. Ita autem ille sentit hac de re: *die Geschichte der andern Halbschid ^{e)} des XVIIIten Jahrhunderts preiset sich durch die Bemühungen des Herrn Kanzlers PFAFFENS zu Giessen glücklich, das man ein ächtes und standhaftes Lehrgebäude in den Collegialrechten der evangelischen Kirchen aufgeführt hat. Damit dieses Gebäude auch nach den Gründen der Vernunft feste stehe; so hat ISRAEL GOTTLIEB CANZ ^{g)} sich als den geschicktesten Baumeister bewiesen. Der Freiherr IOH. VLR. von CRAMER ^{h)}, ERNST SALOMO CYPRIAN ⁱ⁾, der verstorbene Superintendent LIÖRNER ^{k)} zu Zweibrücken, unter den Nahmen CHRISTIAN LIBERI, haben dies Lehrgebäude vollkommen ausgeführt. Licet vero post PFAFFIVM et CANZIVM, non minus alii ^{l)} de propagando hoc systemate solliciti fuerunt, tamen, cum hi sint primi inter eos per quos illud in orbe erudito florere cepit, etiam post fata celeberrimus Antecessor Tubingensis GODOFR. DAN. HOFFMANNVS ^{m)} recte gloriatur: magnus idemque verus Academiae Eberhardinae inde accrescit honor quod eius in gremio tota, quanta etiam sit*
iurium

iurium circa sacra collegialium et maiestaticorum, si non nata, educata tamen fuerit distinctio ⁿ). Quoad vltiora fata systematis collegialis, quae habuit ad hunc usque diem, vt breuitati studeam, non nisi hoc addendum. Licet hoc systema mox a pluribus Theologis et Iuris approbatum, per illud tamen Territorialistarum secta non deleta, sed tantum eorum numerus decreuit ita, vt parum abfuisse videatur, ipsum Patriarcham Territorialistarum I. H. BOEHMERVM sententiam suam mutasse et in castra Collegialistarum transiisse ^o): non tamen defuisse qui illud oppugnarunt, et oppugnant adhuc in his nostris diebus ^p). Interim tamen certum est, hodie numerum Collegialistarum, longe superare numerum Territorialistarum, et, prout iam supra monui, vix vnum alterumue superesse Episcopaliam.

a) Prouocare solent ad **BEYERS** notissimum tractatum sub titulo: *de habitu religionis christianae ad vitam ciuilem. Accedunt animaduersiones ad aliqua loca e Politica Adriani HOVTOYN.* Bremae 1687. 4to. Caeterum de hoc libro ipso, eiusque auctore, nihil addo, dum non solum **BEYERS** in *notitia auctorum iuridicorum Spec II Nr. XXXII pag. 119. seqq.* sed et **MEISTERVS** in *bibliotheca iuris naturae et gentium P. II. sub voce: Religio pag. 168.* quae hic dicenda forent, iam praeoccuparunt.

b) Qui putant **GVNDLINGIO** saltem ex parte gloriam inuentionis non esse denegandam, allegare solent, vel *Viam ad veritatem* P. III, vel *Ius naturae et Gentium* **GVNDLINGII**. Vnde in bibliographia iuridica, aut potius philosophica, non satis versati facile in errorem illum ducuntur, **GVNDLINGIVM** in duplici loco scriptorum suorum tradidisse ea quae huc pertinent. In vsum tyronum itaque monendum **GVNDLINGII** *Ius naturae et gentium* esse partem tertiam Eius *Viae ad veritatem* a. 1715. prima vice editae, quae ex post separatim excusa est, sub titulo *iuris naturae et gentium*.

c) *De*

- c) *De iure ciuitatis. L. 1. S. 5. C. 2. §. 1.*
- d) Vide eam obseruationem EIVS cuius supra (§. 9. nota d) mentio facta §. 17. 18.
- e) Si PFAFFIO, vt recte sentit ESTOR, debetur ortus systematis collegialis, origo eius potius cadit in primam partem Sec. XVIII. quam in secundam. Locus ex EIVS *Originibus iuris ecclesiastici* supra §. 10 obuius hoc probat, dum prima editio huius libri prodiit a. 1719.
- f) Hic prouocat ESTOR ad WALCHII *historiam ecclesiasticam recentissimam* pag 60.
- g) Quod attinet CANZIVM, is non solum in *Disciplinis moralibus* quae demum prodierunt 1739 et ab ESTORE hic allegantur, huic systemati suppetias tulit philosophando: sed et in *Positionibus de vocatione ministrorum ecclesiae demonstratiua ratione ex socialitate Christiana assertis*, quarum occasione sententia pronuntiatur de iure principum circa sacra ac decidendis fidei controuersis, quae prima vice a. 1729 tanquam scriptum anonymicum prodierunt, hoc iam praestitit. Conf. LVDOVICI *Historie der Wolfischen Philosophie* P. 1. §. 210.
- h) Sine dubio ESTOR hic in mente habuit CRAMERI *diff. de iure circa sacra collegiali et maiestatico* Marburgi 1736. defensa a Io. Frid. KIRCHENBERGERO, Helveto, S. S. theologiae studioso. Inserta est haec dissertatio *Opusculis Cramerianis* Tom. II *Diff. IV. p. 73.* Huc etiam pertinent CRAMERI *Obs. CCCCXIX. de effectibus iuris distinctionis inter ius circa sacra collegiale et maiestaticum* et *Obs. DCCCLXXXIV Vlierior effectus iuris distinctionis inter ius circa sacra collegiale et maiestaticum quoad indolem consistoriorum apud Protestantes* in EIVS *Obs. iur. vniuersi*
- i) De CYPRIANI meritis in systema collegiale mihi nihil constare fateor. Forsan ESTOR hic respexit ad EIVS *Belehrung von dem Ursprung und Wachsthum des Pabstthums*, ad aut Praefationem quae ornat frontem Io. Abr. KROMEYERI *Tr. de potestate ecclesiastica*. Gothae 1731
- k) Titulus huius scripti est: CHRISTIANI LIBERI *kurze doch gründliche Untersuchung der Conventional- und Collegialrechten der evangelischen Kirchen.* Ex prima editione 1733 et ex secunda 1742. 8.
- l) Omnes et singulos Collegialistas hic recenseri, nec operae pretium est, nec huius loci, dum hic non nisi prima

mae lineae historiae litterariae huius systematis ducenda. Plures recentent ESTOR l. c. nec non WIESENHAVER *de iure conventionali sacrorum dirigendorum Sect. 2. §. 8. et 9.*

- m) Vid. EIVS *Diff. de independentia iuris circa sacra statuum ordinumque imperii germanici euangelieorum intuitu Imperatoris et imperii sub praesidio HELFRICHII 1739. defensa §. 8. nota l.*
- n) Vnde, si tria systemata iuris sacrorum dirigendorum domini territorialis euangelici quoad ecclesias euangelicas sui territorii, secundum praecipuum locum natiuitatis denominandi, systema episcopale (§. 6.) *Lipsiense*, territoriale (§. 9.) *Hallense*, et collegiale (§. 12.) *Tubingense*, appellari possent.
- o) Cum viuent adhuc I. H. BOEHMERO systema collegiale ortum, quod EIVS systemati territoriali contrarium, licet aliis eius principiis de societatibus magis conforme quam territoriale, non mirum illud data occasione ab eo impugnatum esse, veluti in *dissert. iuris ecclesiastici ad Plinium secundum et Tertullianum Diff. XII. §. 30. et in Praeloquio ad Tom. V. I. E. P. §. II.* in quo ultimo loco tamen non nisi temperamentum subiicit, quomodo systema collegiale admitti possit. Vnde quidem, si HOFFMANNVS in *modo laudata dissert. §. VIII. nota k* ei imputat quod sibi ipsi contradixerit, nec non WIESENHAVERVS in *Diff. de iure conventionali sacrorum dirigendorum Sect. III. §. 5.* fere idem ei obiicit, cum iis facere nequeo: sed tantum defendo non plane alienum fuisse a retractatione doctrinae suae.
- p) A Pontificiis, quos fauere systemati territoriali supra (§. 9.) monui, hoc fieri inde per se patet, et praefertim FRANKIVS l. c. (§. 6. nota a) vndique conquisitis armis illud impugnat. Nostrates quod attinet, huc pertinet triplex controuersia hoc systema concernens. Prima ea est quae inter Sig lac. BAVMGARTENIVM et Io. Ern SCHROETERVM, occasione recensionis TRITSCHLERIANI libelli (§. II. not a) in *der Nachricht von merkwürdigen Büchern Vol. IV P. XXII. pag. 349. seqq* orta, dum posterior dubia in hac recensione contra systema collegiale mota refellere nititur in *Progr. sub hoc titulo Ienae 1755. edito.* De secunda controuersia inter MOSERVUM et STRVBENIVM videatur STRVBEN in *den rechtlichen Bedencken P. V. num. VI.*

VI. Tertia controuersia concernit iterum MOSERVUM ab vna, et FRICKIVM atque SCHOTTVM ab altera parte, de qua vide *die Abhandlungen* etc. (§. 5. nota 1) num. II. §. I. nota (a).

§. 13.

Si sic, prout dictum, et, si quid video, probatum est, differunt systema Episcopale, Territoriale et Collegiale, nostris temporibus, nisi me omnia fallunt, systema doctrinae de iure sacrorum dirigendorum domini territorialis euangelici quoad ecclesias euangelicas sui territorii ortum est, quod reuera nouum, et *systema ex episcopali et collegiali systemate mixtum* appellari posset. Vt vero distincte explicari possit hoc systema, praemonendum est, ius sacrorum dirigendorum Catholicorum, seu ius episcopale Catholicorum in sensu latiori sumtum, in vsum huius explicationis systematis mixti, commode reduci posse ad triplicis generis iura, quae sunt: 1) *nonnulla iura quae naturali ratione iura circa sacra maiestatica sunt, quae vero, postquam a clericis acquisita sunt, nunc ius sacrorum dirigendorum Catholicorum sub se comprehendit*; 2) *iura quae sunt naturali ratione iura ecclesiarum collegialia, ast itidem in ecclesia romano catholica sub iure sacrorum dirigendorum huius ecclesiae comprehensa sunt*; 3) *reliqua iura sub dicto iure comprehensa, quae ad neutram harum classium referri possunt, quaeque iura mere papalia et episcopalia dici possunt* ^a). Quodsi nunc ponis ius sacrorum dirigendorum particulare domini territorialis euangelici quoad ecclesias euangelicas sui territorii, sic concipi, quod sit complexus iurium quae domino territoriali euangelico in sacra externa ecclesiae

euan-

euangelicae sui territorii, vi delatae potestatis ecclesiasticae, competunt, et ad hanc delatam potestatem ecclesiasticam, praeter iura collegialia, etiam iura antehac papalia et episcopalia referuntur^{b)}, manifestum est, hanc doctrinam, nec episcopali, nec territoriali, nec collegiali systemati, omnimode convenire, licet ex parte cum episcopali, et ex parte cum collegiali, systemate conveniat. *Episcopalista* enim sic concipere nequit ius particulare sacrorum dirigendorum domini territorialis euangelici quoad ecclesias euangelicas sui territorii, quoniam, licet ei inesse iura antehac papalia et episcopalia admittat, tamen ea vi delationis adesse, systemati suo repugnat (§. 5.); indeque hoc ius ex parte quidem, at non in totum, convenit systemati episcopali et ideo ius episcopale dici nequit. Idem valet de *Collegialista*, dum systemati collegiali repugnat, praeter iura quae naturali ratione, seu originetenus, iura collegialia ecclesiarum sunt, simul vi delationis adesse iura antehac papalia et episcopalia, quae contradistinguuntur iuribus collegialibus ecclesiarum, et stricte sic dicta iura papalia et episcopalia sunt (§. 11.); indeque doctrina de qua loquor, ex parte quidem, non vero in totum, convenit systemati collegiali. Quod vero, qui dicto modo sibi concipit particulare ius sacrorum dirigendorum domini territorialis euangelici quoad ecclesias euangelicas sui territorii, plane recedat a systemate territoriali (§. 8.), per se patet.

a) Loquor hic de toto iure sacrorum dirigendorum Catholicorum generatim, sicque non speciatim de iure sacrorum dirigendorum episcoporum simplicium, et eius analysi. Caeterum nulla hic facta est mentio iurium quae dici solent *dignitatis iura*, seu *eorum quae sunt digni-*

dignitatis, ea enim ad ius sacrorum dirigendorum referri nequeunt, quippe quod tantum sub se comprehendit ea quae, in oppositione ad ea quae sunt dignitatis, *poteſtatis eſſe*, dici poſſunt.

b) Vid. G. L. BOEHMERI *Principia iuris canonici* §. 166.

§. 14.

Si nunc definiendum, quodnam ſyſtema pro vero adſumendum, illud tale eſſe neceſſe eſt, quod 1) omnia, etiam minima, iura domini territorialis euangelici, quoad ſacra ſubditorum euangelicorum ſub ſe comprehendit ^{a)}; 2) ſingula iura, quae in ſunt huic iuri, curate a ſe inuicem diſtinguit; 3) eorum qualitatem, ſecundum fixas et determinatas notiones, determinat. Secundum haec requiſita vero nullum dictorum ſyſtematum ſimpliciter admittere poſſum, licet defendam, ſyſtema episcopale, prout eſt antiquiſſimum, ita et veritati magis conſentaneum eſſe, quam reliqua ſyſtemata, indeque illud inter reliqua praerogatiuam mereri, etſi et hoc ſyſtema vario modo emendandum. Ex mea ſententia enim, verum ſyſtema doctrinae de domini territorialis euangelici toto iure ſacrorum dirigendorum quoad eccleſias euangelicas ſui territorii, hoc eſt. Totum hoc ius ſub ſe continet duas partes principales I. *Commune ius ſacrorum dirigendorum omnium dominorum territorialium ſeu ius territoriale in eccleſiaſticis.* (§. 2.) II. *Particulare ius ſacrorum dirigendorum domini territorialis euangelici quoad eccleſias euangelicas ſui territorii.* Partem poſterioreſem vero conſtituunt 1) *ius proprium ad exercitium iurium antebac*, id eſt, antequam per leges imperii circa ſacra fundamentales iuris episcopalis Catholicorum ſuſpenſio facta, tam

L

papa-

papalium, quam episcopaliaum stricte sic dictorum, et quidem, tam eorum quae sunt naturali ratione iura maiestatica, aut tamen sub iure episcopali Catholicorum comprehensa ^{b)}: quam eorum quae naturali ratione maiestatica iura circa sacra non sunt ^{c)}, siue sint iura talia quae naturali ratione collegialia iura ecclesiarum sunt, siue sint sic dicta iura mere papalia et episcopalia (§. 13.); modo non sint eius naturae et indolis, ut vel cum dogmatibus religionis euangelicae, vel cum politia ecclesiae euangelicae subsistere nequeant, quippe quae adhuc quiescunt; 2) *ius primariarum precum Caesareum, quoad fundationes ecclesiasticas mediatas in territoriis euangelicis, si Imperator d. 1. Ian. 1624. hoc ius non exercuit* ^{d)}. Est praeterea *totum* hoc ius sacrorum dirigendorum domini territorii euangelici quoad ecclesias euangelicas sui territorii, tale, quod ei competit priuatiue ^{e)}, nisi adsit qui probare potest hoc vel illud ius ipsum, vel saltem concursum ad illud, ab eo speciali titulo acquisitum esse ^{f)}. Quod vero speciatim attinet eam eius partem, quae est *particulare* ius sacrorum dirigendorum, illud est 1) quoad iura antehac papalia et episcopalia, independens ius a quacunque alia potestate, siue ciuili, siue ecclesiastica ^{g)}; 2) quoad illud dominus territorii personam Papae et Episcopi catholici, salua tamen independentia, gerit; 3) nihil quoad illud interest, siue dominus territorii euangelicus sit in sensu vulgari talis, siue in sensu iuris publici tantum ^{h)}; 4) superioritati territoriali tantum coexistit, et nec eius pars est, nec ius connexum cum ea, hocque coexistens ius vi factae suspensionis

iurium antehac papalium et episcopalium, ipso iure per deuolutionem acquisitum estⁱ).

- a) Ex hoc fundamento etiam ius primariarum precum Caesareum, quatenus competit dominis territorialibus euangelicis, omnino ad eorum ius sacrorum dirigendorum referri debere censeo; licet sit minima eius particula.
- b) En usum diuisionis iuris episcopalis Catholicorum §. praeced. explicatae. Dari vero talia iura nemo negare potest, et praesertim huc pertinet iurisdic-tio ecclesiastica supra definita (Obs. I. pag. 12. nota t.) Eam enim, et speciatim iurisdictionem ecclesiasticam stricte sic dictam, ad commune ius sacrorum dirigendorum seu superioritatem territorialem in ecclesiasticis referri debere, est error Territorialistarum ex eorum systemate fluens quam maxime periculofus. Omne ius, siue sit ius maiestaticum sua natura, siue non, quod vi suspensionis iuris episcopalis catholicorum deuolutum est quoad exercitium in dominos territoriales euangelicos, nec est, nec fieri potuit, pars superioritatis territorialis.
- c) Non nisi maioris claritatis causa horum diuersorum iurium hic mentio fit. Caeterum, ratione acquisitionis, perinde est, siue sint huius, siue illius generis iura.
- d) Vide praecedentem notam a. Caeterum de hac parte huius iuris vide meas commentationes supra (§. 5. nota l.) allegatas num. II. et III.
- e) Hinc in regula tale est, quod nec ad statuum prouincialium, nec ad cleri territorii in genere, vel etiam presbyterii, aut ministerii ciuitatis cuiusdam, consensum adstrictum est Conf. IARGOW in den Anmerkungen über Struens Discours von den Landständen p. 175. Io. Iac. PREHN Diss. An Imperantis exercitium iuris circa sacra maiestatici ad consensum Cleri (der Geistlichkeit) sit adstrictum. Butzouii 1782.
- f) Fieri facile potuit, et teste historia factum quoque est, vel iam ante legalem transitum, vel etiam post eum, alios praeter dominum territorii, veluti vrbes municipales seu potius mediatas, per expressam seu tacitam concessionem domini territorialis, vel etiam per subsequentem ratihabitionem eius, haec vel illa iura, quae pertinent ad eorum ius sacrorum dirigendorum, acquisiuisse: at tamen hoc non obstante regula et praesumptio

militat pro domino territorii. Idem valet quoad concursum statuum prouincialium.

g) Vid. HELFRICH f. Resp. God. Dan. HOFFMANN *de independetia iuris circa sacra statuum ordinumque imperii germanici euangelicorum intuitu Imperatoris et imperii*. Tub. 1739 vt et scriptum anonymicum: *Beweis- thum das die iurisdiction ecclesiastica der evangelischen Reichsfürsten und Stände independent sey*. 1738.

h) Vid. Obs. IV. pag. 67.

i) De hac acquisitione vide plura in *meis commentationibus* supra not. l. ad §. 5. allegatis num. IV. §. 8.

§. 15.

Caeterum ex dictis patet, doctrinam de iuribus collegialibus ecclesiarum euangelicarum; eorum re- ditu legali ad ecclesias euangelicas; translatione ab iis in dominos territoriales euangelicos facta, ad suauius somnia referri debere ^{a)}, et ex iurisprudencia ecclesiastica positiua Germanorum ^{b)} plane eliminan- dam esse. Haec omnia enim non cohaerent cum principiis, quibus domini territorialis euangelici ius sacrorum dirigendorum innititur, nec cum ipsa praxi conueniunt. E contra vero contrariam doctrinam ipsa praxis vbique confirmat, quod vt luculenter pateat, in vsum tyronum coronidis loco, sequentia BECKERI ^{c)}, cum quibus fere conueniunt quae apud MOSHEMIVM ^{d)} obueniunt, verba, adiicio, licet ideo non concedam, haec omnia ex asse con- venire cum vero systemate doctrinae de iure sacro- rum dirigendorum domini territorialis euangelici quoad ecclesias euangelicas sui territorii. Ita autem ille: „Unsere evangelische Fürsten treten in Anse- hung der ihnen zustehenden Kirchengewalt blos an die Stelle der Catholischen Bischöfe. Wir werden „sol-

„solches am besten einsehen können, wenn wir, so
 „wohl die *Form*, als das *Obiect* des denen evange-
 „lischen Fürsten zukommenden Kirchenrechtes, nur
 „in einige Erwägung ziehen. In Ansehung der
 „äusserlichen *Form* erhielt von der Zeit der aufge-
 „richteten Consistorien das evangelische Kirchen-
 „recht folgende Gestalt: Die Fürsten behielten die
 „alte Einrichtung aus dem Pabstthum bei, und wir
 „haben nur die Namen und die Personen geändert.
 „In der römischen Kirche über der Pabst, und die
 „Bischöfe, das Kirchenrecht. In unserer Kirchen
 „sind die evangelischen Fürsten an ihre Stelle getre-
 „ten. Anstatt derer bischöflichen Gerichte sind die
 „Consistoria verordnet. Die Officialität bei denen
 „Pabsten heisst bei uns das Consistorium. Die Offi-
 „ciales sind halb geistliche, halb weltliche Personen.
 „Eben so ist es in unsern Consistoriis. Diese ent-
 „scheiden alle geistliche Dinge, die Sachen der Geist-
 „lichkeit, und die Ehesachen, welches auch die
 „Officiales thun. Die Officialität kan niemanden
 „zum Tode verurtheilen, *ecclesia non fitit sangui-*
 „nem. Eben so verfahren unsere Consistoria. Sie
 „haben *forum cognitionis*, ist aber die Sache klar,
 „und es soll etwas Peinliches erkannt werden, so
 „gehöret es für die weltlichen Gerichte. Von der
 „Officialität appelliret man an den Pabst, von un-
 „sern Consistoriis an den Fürsten, oder an dessen
 „höchstes Appellationsgerichte, so den Fürsten vor-
 „stellet. Der ganze Unterscheid bestehet darinnen:
 „in denen katholischen Officialitätsgerichten ist der
 „Bischof Präses, und in unsern Consistoriis der Lan-
 „desherr. In denen katholischen Kirchen hat ein

„ieder Bischof Archidiaconos unter sich, das sind
„bei uns die Superintendenten. Unter denen Archi-
„diakonen stehen in der römischen Kirche die Dia-
„coni rurales, dieses sind bei uns die Praepositi. Es
„sind daher unsere Landesherren an die Stelle derer
„Bischöfe getreten, nur mit dem Unterschiede, daß
„die Bischöfe einen Gewissenszwang üben, unsere
„Fürsten aber das Gewissen nicht beschweren, son-
„dern die Rechte der Kirchen, nach der Natur un-
„serer Religion, handhaben lassen. Was das *Ob-*
„*jekt* hingegen der Kirchengewalt und Kirchenrechts
„betrifft, so sind wir sehr weit von der römischen
„Kirche abgegangen. Es behaupten einige, daß
„mit Aufrichtung derer Konsistorien unsere Fürsten
„alle Rechte der Kirchen an sich gezogen. Dieses
„ist aber falsch. Denn erstlich haben die Fürsten
„nicht einmal alle die Rechte an sich gezogen, die
„sie hätten an sich ziehen können, und ihnen natür-
„licher Weise zukommen. Sie hätten denen Geist-
„lichen viele Stücke nehmen können; allein sie ha-
„ben ihnen solche gelassen. Ja, unsere Geistliche
„haben zum Theil mehrere und grössere Rechte,
„als sie in vielen andern Ländern haben. Unsere
„Fürsten hätten das forum ecclesiasticum völlig ab-
„schaffen, und die Geistlichen unter die ordentliche
„Jurisdiktion ziehen können. Ein Geistlicher blei-
„bet allemal ein Unterthan, und, wenn ein Fürst
„will, so gehöret er unter die ordentliche Jurisdik-
„tion. Allein, die Fürsten haben das geistliche fo-
„rum privilegiarum gelassen. Unsere Fürsten hätten
„ferner die Geistlichen unter die Contributionem
„ordinariam ziehen können, sie haben es aber nicht
gethan.

„gethan. Selbsten aber auch, in Ansehung derer
 „übrigen Kirchengerechtsame, sind einige veräußer-
 „liche, andere unveräußerliche. Die zwote Art
 „derer Rechte der Kirchen ist stets von denen evan-
 „gelischen Kirchen beibehalten worden, und niema-
 „len haben die evangelischen Fürsten den Vorsatz
 „gehabt, die Gewissen zu binden, und die Religion
 „nach Gefallen einzurichten. In dem Osnabrüggi-
 „schen Frieden Art. V. werden denen Gemeinden
 „ihre unveräußerlichen Rechte ungehindert verspro-
 „chen. Die veräußerlichen Rechte aber haben mei-
 „stentheils die evangelischen Fürsten an sich genom-
 „men. Allein, von diesen veräußerlichen Rechten
 „sind doch bei den Gemeinden noch einige überge-
 „blieben. Die meisten Gemeinden haben wenig-
 „stens ein Votum negativum, und werden bei Be-
 „stellung derer Prediger, und andern Dingen, die
 „in das Gewissen einschlagen können, gehöret, wenn
 „sie gegründete Beschwerden beibringen können.
 „Kein Fürst zwingt die Gemeinde einen Lehrer an-
 „zunehmen, bei denen Kirchenrechnungen, bei
 „gottesdienstlichen Gebräuchen, wird allezeit, wenn
 „eine Aenderung vorgenommen werden soll, vor-
 „hero die Gemeinde unterrichtet, und sie darf ihr
 „Gutachten äußern. MOSHEIM in seinen *Anfangs-*
 „gründen des protestantischen Kirchenrechts führet
 „noch das Beispiel aus Dännemark an, da, wie man
 „den Exorcismus bei der Taufe abschaffen wolte,
 „man erst die Vorstellung ieder Gemeinde gehöret;
 „so gar denen Gemeinden, die ihn gerne bei-
 „behalten wissen wolten, es nicht verwehrt hat.

„Eben so, wenn neue Gesangbücher, Katechismi,
„u. s. w. gemacht werden sollen.“

a) Ita esse euincere studui in den *Anmerkungen über die Kirchengewalt der evangelischen Landesherren* etc. quae sub num. IV obueniunt in den *Abhandlungen* etc. ad quae saepius prouocaui.

b) Quoad iurisprudentiam naturalem ecclesiasticam aliter sentiendum, dum hae doctrinae, non solum quoad alias ecclesias praeter ecclesiam euangelicam in germania, omnino usum non contemnendum habeant: sed et praeterea principia naturalia, de iuribus circa sacra maiestaticis et collegialibus, quae in *Systemate iurisprudentiae naturalis* § 1479 seqq. Ed. IV. explicavi, insignem usum praestent in studio iuris positiui ecclesiastici Germanorum.

c) l. c. (§. I. nota d.) pag. 507. seqq.

d) Vid. *Eius allgemeines Kirchenrecht* Hauptst. IV. *Von dem Kirchenrecht der Lutherischen Gemeinaen.*



VII.

DE

GENVINA NOTIONE
SPONSALIVM
DE PRAESENTI
ET DE FUTURO.

NOTION DE LA VIE

DE LA VIE

DE LA VIE

DE LA VIE

DE LA VIE

DE LA VIE

DE LA VIE

DE LA VIE

DE LA VIE

DE LA VIE

DE LA VIE

DE LA VIE

DE LA VIE

DE LA VIE

DE LA VIE

DE LA VIE

DE LA VIE

DE LA VIE

DE LA VIE

DE LA VIE

DE LA VIE

§. 1.

Duplex concipi potest consensus qui matrimonium concernit, quorum altero declaramus, nos matrimonium imposterum inire velle; altero vero, nos matrimonium iam actu inchoare velle. Consensus matrimonium concernit, si eo tendit nos velle, adhibita forma in legibus praescripta, vires ad sobolis procreationem obtinendam coniungere (*per def. matrimonii*). At enim vero aliud est consentire hoc imposterum, aliud hoc nunc, faciendum esse (*per notoria*). Potest itaque dictus duplex consensus, qui vterque matrimonium concernit, concipi.

§. 2.

*Consensus sponsaliti*us dicitur, quo mas et foemina declarant, se velle imposterum inire matrimonium. *Consensus matrimonialis* vero is est per quem declarant, se iam actu matrimonium inchoare velle.

§. 3.

*Consensus sponsaliti*us inuoluit tale quid quod praesens est, et simul promissionem in futurum matrimonium conceptam. Per consensum sponsalitiu[m] mas et foemina declarant, se velle aliquando inire matrimonium (§. 2.). Quamuis itaque id quod promittitur in futurum promineat, ipsa promissio tamen est actus qui de praesenti fit. Ergo.

§. 4.

Consensus matrimonialis nihil quod futurum est, sed tantum tale quid quod praesens est, inuoluit. Per consen-

sensum matrimonialem mas et foemina declarant, se iam actu matrimonium inchoare velle (§. 2.). Cum itaque talis declaratio non concernat futurum matrimonium, sed potius, prout ipsa declaratio, de praesenti fit, ita et id quod declaratur in praesens concipiatur: consensus matrimonialis, non nisi tale quid quo praesens iam est, inuoluit.

§. 5

*Verbis praesentis temporis tam consensus sponsaliti-
tius, quam matrimonialis declarari potest; verbis fu-
turi temporis vero solus consensus sponsaliti-
tius.* Cum tam consensus sponsaliti-
tius, quam matrimonialis, tale
quid quod praesens est contineant (§. 3. 4.), praesens
vero verbis praesentis temporis exprimatur; tam
consensus sponsaliti-
tius, quam matrimonialis, verbis
praesentis temporis declarari potest. *Quod erat
unum.*

At enim vero consensus matrimonialis non nisi ta-
le quid quod in praesens, nimirum matrimonium, con-
ceptum, inuoluit (§. 4.), consensus sponsaliti-
tius vero in-
voluit promissionem in futurum matrimonium conce-
ptam (§. 3.). Cum itaque non nisi is consensus ver-
bis futuri temporis declarari possit, qui promissio-
nem in futurum conceptam continet, solus consen-
sus sponsaliti-
tius verbis futuri temporis declarari potest.
Quod erat alterum.

§. 6.

*Quoties verba praesentis temporis adhibentur, ea-
que in praesens matrimonium diriguntur; toties non
consensus sponsaliti-
tius sed matrimonialis declaratur.*
Quam-

Quamuis verba praesentis temporis per se nondum efficiant consensum matrimoniale declaratum esse (§ 8.): tamen, si in praesens matrimonium diriguntur, qui iis vtuntur, se iam actu matrimonium inchoare velle, declarant. Haec declaratio vero inuoluit consensum matrimoniale (§. 2.). E. quoties verba praesentis temporis adhibentur, eaque in praesens matrimonium diriguntur, toties non consensus sponsalitiis, sed matrimonialis, declaratur.

§. 7.

Matrimonium dicitur *initiatum*, quando non nisi consensus sponsalitiis declaratus est; *contractum*, quando consensus matrimonialis declaratus est; *consummatum*, quando omnia ea peracta, quae requiruntur, vt finis matrimonii obtineri possit. *ESPEN Iur. Eccl. T. 12. c. 1. n. 3.*

§. 8.

Declarato consensu sponsalitiis, sicque matrimonio initiato, ad matrimonium consummandum requiritur accedere: 1) declarationem consensus matrimonialis; 2) copulam carnalem. Consensus matrimonialis declaratio vero fit, vel modo ordinario, si, praeuia proclamatione eorum qui consensum sponsalitiis declararunt e suggestu facta, inter solennia benedictionis sacerdotalis, coram sacerdote ad eius interrogationem, expresse fit: vel modo extraordinario, si alio modo, siue expresse, siue tacite fit, veluti si in priori casu fit, vel praesente sacerdote et testibus quidem, ast non inter solennia benedictionis sacerdotalis, vel nequidem coram sacerdote et testibus. Etenim finis matrimonii prius obtine-
ri

ri nequit, quam personae, quae matrimonium inire volunt, declararunt, se iam actu matrimonium inchoare velle, quod per se patet. Iam vero in declaratione huius consensus consistit consensus matrimonialis (§. 2.), et matrimonium consummatum esse dici nequit, si nondum omnia ea peracta, quae requiruntur, ut finis matrimonii obtineri possit (§. 7.); ad matrimonium, declarato consensu sponsalicio, consummandum requiritur itaque declaratio consensus matrimonialis. *Quod erat primum.*

Sic etiam porro, cum finis matrimonii sit sobolis procreatio, soboles vero sine copula carnali procreari nequeat, et ea quae ad finem matrimonii obtinendum necessaria prius debeant esse impleta, quam matrimonium consummatum dici possit (§. 7.); ad matrimonium consummandum requiritur copula carnalis. *Quod erat secundum.*

Hos ipsos actus, uti ex data demonstratione satis paret, ius naturae requirit. Quae vero de modo ordinario et extraordinario declarandi consensum matrimonialem adieci, redolent leges positivas Germanorum, nec indigent ulteriori probatione, cum hic tantum de possibilitate mihi sermo sit, quae praeter tacitam declarationem consensus matrimonialis, de qua infra, in aprico iacet. Caeterum quod *copulam carnalem* attinet, quam secundum Ius Naturae ad matrimonium consummandum necessariam esse vidimus, quaestio hic oritur: *An etiam secundum ius positivum Germanorum ipsa corporalis coniunctio necessaria?* Distinguendum hic inter ius commune et iura particularia. Ius commune cum iure naturali hic conspirare certum est, id quod tandiu defendo, donec producantur textus, ex quibus probari possit, iura positiva a iure naturali discedere. Illud iuris Romani: *Non coitus, sed consensus facit nuptias*, huc trahi haud posse, iam dudum alii docuerunt, qui non verba legum, sed vim et potestatem earum, respiciunt. Quod vero

vero iura particularia attinet, sunt quae cum iure naturali conueniunt, sunt etiam quae ab illo deflectunt. Sic enim ipsam corporalem coniunctionem requirit *Ref. Francof. P. 2. T. 3. § 5.* ubi dicitur: *dass beide Ehegemaahl öffentlich zu Kirchen gehen NB. ehelich beilegen etc.* Similiter etiam *Jure Wurtembergico* successio demum tribuitur nach dem Bettsprung, prout verba *Iur. Prov. P. IV. T. II. et IV.* se habent. *Ius Lubecense* e contra non praecise requirit ipsam copulam carnalem, sed nuda thori consensio sufficit; id quod, contra *MEVIVM*, qui nequidem consensionem thori secundum ius Lubecense necessariam esse putat, sed solum benedictionem sacerdotalem sufficere credit, solidis argumentis euicit, *CHRISTIANVS L. B. de NETTELBLADT* in *Diss. de portione statutaria Iur. Lubecensis C. IV. §. XXIV.* Similiter etiam secundum *Ius Saxonicum Elect* thalamum concensum esse sufficit, prout latius probauit *RIVINVS* in *Diss. de consensione thori ad obtinendam successionem coniugum Iur. Sax. Elect. necessaria §. XVII.* Nec sine ratione sufficiente iura provincialia Lub. et Sax iuri naturali aliquid detrahunt. Constat enim ex theoria naturali LL. positiuarum, illas ita condendas esse, ut facile possint applicari. Facilior vero est applicatio, si matrimonium iam pro consummato habetur, modo thalamus sit consensus, nec praecise requiritur, ut ipsa copula carnalis insuper accedat. Prius enim facilius probari potest, quam posterius; nec decet, ut ait *SCHOEPPFERVS* in *Diss. de matrimonio per substitutum contracto C. 3. n. 8*, adeo curiose inquirere, an ad rem et ultimam veneris limam peruenerint. Adest praeterea praesumptio fortissima, thalamo consenso subsequutam esse copulam carnalem. Solus cum sola enim non praesumitur orare pater noster.

§. 9.

Declarato consensu sponsalizio, non simul declaratus est consensus matrimonialis. Declarato vero consensu matrimoniali, simul declaratus est consensus sponsalitijs. Per consensum sponsalitium declaramus, nos velle inire matrimonium, per consensum matrimonialem vero nos iam actu matrimonium inchoare velle

velle (§. 2.). Enimvero, cum consensus, quo declaramus, nos velle inire matrimonium, differat ab eo, quo declaramus, nos matrimonium iam actu inchoare velle (§. 1.), per se possibile est, consensum priorem absque posteriori declarari, et nemo dubitabit, ex eo, quod declaratus sit consensus, nos velle inire matrimonium, minime sequi, nos iam actu matrimonium inchoare velle; declarato itaque consensu sponsalitio, non simul declaratus est consensus matrimonialis. *Quod erat unum.*

Per consensus matrimonialis declarationem unus eorum actuum, qui ad matrimonium consummandum necessarii sunt, quidem absoluitur, reliqui actus vero ad illud consummandum necessarii per huius consensus declarationem non accedunt (§. 2. et 8.): at tamen, dum declaramus consensum matrimonialem, simul declaramus nos etiam reliquos actus ad matrimonium consummandum necessarios addere velle, quoniam inde, quod per consensus matrimonialis declarationem declaretur nos nunc matrimonium actu inchoare velle (§. 2.), hoc sequitur. At enim vero, in declaratione huius consensus consistit consensus sponsalitiis (§. 2.); declarato itaque consensu matrimoniali, simul declaratus est consensus sponsalitiis. *Quod erat alterum.*

§. 10.

Si personae, quae declararunt consensum sponsalitiis, concubitus anticipant, eas ipso hoc facto declarasse consensum matrimonialem, probabile est. Etenim dum dictae personae concubitus anticipant, declarationi consensus sponsalitiis addunt actum ad matrimonium.

monium consummandum necessarium (§. 8.). Personas vero quae declararunt consensum sponsalitium, postea actum quendam ad matrimonium consummandum necessarium addere, est requisitum ad veritatem matrimonium iam actu inchoare velle, sicque hoc probabile est, et talis consensus, quo declaramus, nos matrimonium iam actu inchoare velle, dicitur matrimonialis (§. 2.). Si itaque personae, quae declararunt consensum sponsalitium, concubitus anticipant, ipso hoc facto declarasse consensum matrimonialem, probabile est.

Copula carnalis, vel tanquam actus ad matrimonium consummandum necessarius, vel tanquam solius libidinis explendae causa susceptus, considerari potest. Vnde etiam in genere a concubitu ad consensum sponsalitium, ne quidem probabiliter, concludi potest; multo minus ad consensum matrimonialem. Sub hac hypothesei vero, quod personae, quae concubitus celebrarunt, iam antea declarauerint consensum sponsalitium, et postea accesserit concubitus, qui in specie dicitur anticipatus, omnino probabile est, per concubitus declarasse consensum matrimonialem; prout ex principiis doctrinae de probabilitate facile demonstrari posset, si studium breuitatis permitteret in has ambages descendere.

§. II.

Si personae, quae declararunt consensum sponsalitium, concubitus anticipant, hoc facto declarasse consensum matrimonialem, praesumendum est, et haec praesumptio est praesumptio iuris et de iure. Ait Pontifex c. 30. X. de spons. „Is, qui fidem dedit mulieri „super matrimonio contrahendo, copula carnali subsequuta, etsi in facie ecclesiae ducat aliam, et cognoscat, ad primam redire tenerur; quia, licet praesumptum primum matrimonium videatur, contra

M

prae-

„praesumptionem tamen huiusmodi non est probatio
 „admittenda.,, Loquitur hic Pontifex de muliere,
 cui quis fidem dedit de matrimonio contrahendo,
 istiusmodi fides vero inuoluit consensum sponsali-
 tium (§. 2.); Pontifex itaque hic loquitur de istius-
 modi personis, quae declararunt consensum sponsa-
 litium. Cumque addat, copulam carnalem esse sub-
 sequutam, et contextus neminem dubitare sinat per
 copulam carnalem, vel quod idem est, concubitum
 hic intelligi concubitum anticipatum, Pontifex de
 istiusmodi personis loquitur, quae declararunt con-
 sensum sponsalitium et concubitum anticiparunt.
 Vnde patet, hypothesein huius textus cum hypothesei
 propositionis conuenire. Iam vero Papa istiusmodi
 declarationem consensus sponsalitii, cui accessit con-
 cubitus anticipatus, matrimonium praesumptum esse,
 ait: quorum verborum sensus, si rite euoluitur, nul-
 lus alius esse potest, quam hic, quod praesumen-
 dum sit, personas, quae declararunt consensum spon-
 salitium, et anticiparunt concubitum, declarasse con-
 sensum matrimonialem ipso hoc facto. Hoc enim
 probabile (§. 15.), probabilia vero praesumuntur, uti
 ex ipsa praesumptionis definitione patet. Secundum
 hanc praesumptionem vero Pontifex causam propo-
 sitam dirimit, illamque talem esse addit, quae non
 admittit probationem in contrarium, qualis prae-
 sumptio dicitur iuris et de iure. Patet itaque prae-
 sumptionem, personas, quae declararunt consensum
 sponsalitium, et concubitum anticiparunt, hoc ipso
 facto declarasse consensum matrimonialem, esse prae-
 sumptionem iuris et de iure. Sic itaque tandem ex
 his riuulis pleno, ut aiunt, amne fluit conclusio: si
 perso-

personae, quae declararunt consensum sponsalitium, concubitus anticiparunt, eas ipso hoc facto declarasse consensum matrimonialem praesumendum est, et haec praesumptio est praesumptio iuris et de iure.

§. 12.

Sponsalia sunt pactum, quod declarando consensum sponsalitium initur.

Optime conspirat cum hac nostra illa Florentini definitio; qui *L. 1. ff. de spons. Sponsalia sunt, inquit, mentio et repromissio futurarum nuptiarum.* Modo notes velim, hanc realem, nostram verò nominalem esse.

§. 13.

Sponsalia de futuro dicuntur, quae ita ineuntur, ut solus consensus sponsalitus declaretur.

§. 14.

Sponsalia de praesenti dicuntur, quae ita ineuntur, ut declaretur consensus matrimonialis.

Nolo aliorum definitiones sponsaliorum de praesenti et de futuro hic adducere, illasque examinare; adduxisse enim et examinasse, quid iuvabit? Nolo anxie circumspicere, an inuenire possim mecum consentientem; sufficit enim, datas definitiones menti Canonistarum esse conformes. Nolo etiam inquirere in occasionem, auctorem, et fata huius divisionis, et an illa, ut probare voluit GYNDLINGIVS in *Gundlingianis P. X n. 1.* Romanis iam fuerit cognita, an vero non; hic enim iamdudum alii otium mihi fecerunt, inter quos vnicum I. H. BOEHMERVM, qui in *I. E. P. L. IV. T. I. §. II et XV. seqq* de his latius egit, nominasse sufficiat. Hoc tamen, quin moneam, non possum non, magisterialem hanc esse diuisionem, nec vllum existare textum, in quo ea quoad ipsa verba obvenit, quoad sensum vero eam ubique obuiam esse, prout iam annotauit PERTSCHIVS *Elem. Iur. Can. et Prot. Ecc. L. II. T. XIII §. DCCXIII. n. **

§. 15.

Cum declarato consensu matrimoniali simul declaratus sit consensus sponsalitiis (§. 9.), in sponsalibus de praesenti vero declaretur consensus matrimonialis (§. 14.); *in sponsalibus de praesenti praeter consensum matrimonialem etiam declaratus est consensus sponsalitiis.*

§. 16.

Porro, cum in sponsalibus de futuro solus consensus sponsalitiis declaretur (§. 13.), quo declarato nondum statim declaratus est consensus matrimonialis (§. 9.), vterque consensus vero in sponsalibus de praesenti declaratus (§. 15.): *sponsalia de praesenti, et sponsalia de futuro, in eo conueniunt quod in utraque specie sponsalium consensus sponsalitiis sit declaratus: at differunt in eo inter se, quod in sponsalibus de praesenti, consensus sponsalitiis tam, quam consensus matrimonialis, in sponsalibus de futuro vero solus consensus sponsalitiis, declaratus sit.*

§. 17.

Nec minus sponsalia de praesenti, cum illis initis actus quidam ad matrimonium declarato consensu sponsalitiis consummandum necessarius, iam accesserit (§. 14. 8.), *in eo differunt a sponsalibus de futuro, quod in sponsalibus de praesenti unus actus, ad matrimonium declarato consensu sponsalitiis consummandum necessarius, iam accesserit, in sponsalibus de futuro vero nullus.*

§. 18.

§. 18.

Tractatus sponsalitii sunt declarationes eorum qui sponsalia inire volunt, eo fine factae, ut in eo, quod sponsalia inire velint, conueniant.

§. 19.

Sponsalia de futuro differunt a tractatibus sponsalitiis; et sponsalia de praesenti ab ipso matrimonio. Initis sponsalibus de futuro iam declaratus est consensus sponsalitiis (§. 13.), hincque iam adest mutuus consensus, et per consequens ipsum pactum. Is mutuus consensus vero, et per consequens ipsum pactum, per tractatus sponsalitiis tantum intenditur, nec quamdiu in tractatibus subsistunt qui sponsalia inire volunt, ipsum pactum adest (§. 18.). Patet itaque sponsalia de futuro a tractatibus sponsalitiis differre. *Quod erat unum.*

In sponsalibus de praesenti vnus actus, ad matrimonium declarato consensu sponsalitiis consummandum necessarius, quidem iam accessit (§. 17.), sed tamen adhuc plures supersunt, qui etiam consummandi, priusquam ipsum matrimonium adesse dici possit (§. 8.). Sponsalia de praesenti itaque ab ipso matrimonio differunt. *Quod erat alterum.*

Ipsas differentias inter sponsalia de praesenti et ipsum matrimonium latius exposuit FRIESIVS in Diss. de vera sponsalium de praesenti et nuptiarum differentia.

§. 20.

Interim tamen, cum declarato consensu matrimoniali iam adsit matrimonium contractum (§. 7.), neutiquam vero consummatum (§. cit.) matrimonium, hic consensus vero initis sponsalibus

de praesenti declaratus (§. 14.); *sponsalia de praesenti quidem matrimonium sunt, sed contractum, neutiquam consummatum.*

Inde facile dari potest ratio, cur in iure Canonico haec sponsalia nonnunquam matrimonium appellentur, veluti c. 14. X. de Conuers. coniug. c. 31. X. de spons.

§. 21.

Pactum futurorum sponsaliorum, siue *pactum sponsalitium*, dicitur, quod declarando consensum de declarando consensu sponsalitio initum: vel, quod idem est, quod continet promissionem de ineundis sponsalibus.

Meam hic facio pacti sponsalitii notionem, quam suam fecit WERNHERVS in Diss. de obligatione ex pactis futurorum sponsaliorum vulgo: *la - Wort* §. 2. In omnia alia vero abit THOMASIVS in Diss. de pactis futurorum sponsaliorum, qui §. VII. est igitur, inquit, *pactum de sponsalibus conuentio mutua futuri sponsi et sponsae, qua praecedente communiter sollicitatione ex parte sponsi, vel per se vel per alios, parentes sponsae, et ipsa etiam sponsa annuntiant eius desiderio, et annulos, aut alias arrhas mutuo sibi tradunt, ea intentione, ut utraque pars contrahentium subsequuta honesta conuersatione de alterius moribus certior fiat, vel etiam ut tractent de pactis dotalibus, quae regulariter sponsalia antecedere debent, et tum si constiterit de morum ad societatem indissolubilem necessaria conuenientia, vel etiam, si de pactis dotalibus conuenerint partes, ut sponsalibus rite celebratis sibi inuicem fidem conjugalem suo tempore benedictione sacerdotali et concubitu carnali consummandam, solemniter promittant.* THOMASIVS enim, uti ex hac ad nauseam usque verbosa definitione patet, pactum futurorum sponsaliorum appellat tale pactum, quo se desponsaturi promittunt, quod tractatus sponsalitios suscipere velint. Hinc non potuit non, huic pacto omnem ad matrimonium ineundum obligationem dene-gare: WERNHERVS e contra secundum suam huius pacti definitionem non potuit non, hoc pactum, et ipsa sponsalia, inter se non differre, defendere. Vnde etiam

etiam patet, controuerfiam, WERNHERVM inter et THOMASIVM, quorum ille cauffam fuam egit in Diff. iam allegata, et altera eam fubquuta *qua fententiam de obligatione ex pacto fponfalitio*, defendit: hic vero nonfolum in Diff. cuius iam mentio facta, fed et in libello, quem *Anhang zu denen Thomafifchen gemifchten Händeln* infcripfit, fuper obligatione ex hoc pacto ortam, in logomachiam abire. Interim tamen WERNHERIANA huius pacti notio, vtpote vfui loquendi communi conuenientior, THOMASIANA E praeferenda omnino; quamuis, fi dicendum quod res eft, ipfo hoc termino tuto carere poffemus, nifi ICTi per eius vfum magis turbauerint fatis iam turbatam de fponfalibus doctrinam.

§. 22.

Sponfalia de futuro in eo differunt a pacto futurorum fponfaliorum, quod pacto futurorum fponfaliorum inito ipfa fponfalia nondum inita, quod tamen iam factum fponfalibus de futuro initis. Qui futurorum fponfaliorum pactum inierunt, quod fponfalia demum contrahere velint, promiferunt (§. 21.), ab iis vero qui fponfalia de futuro celebrarunt, ipfa fponfalia iam funt contracta (§. 13.); quod itaque dicto modo differant dicta pacta manifeflum eft.

§. 23.

Pactum futurorum fponfaliorum et fponfalia de futuro quoad obligationem ad ineundum matrimonium non differunt. Cum obligatio quae ex pacto futurorum fponfaliorum resultat, fit haec, quod illud ineuntes fe obligent ad ineunda fponfalia (§. 21.), quique ad hoc obligati, eo ipfo etiam obligati fint ad ineundum matrimonium (§. 12.), et haec obligatio fit ea quae oritur ex fponfalibus de futuro (§. 13.); pacta futurorum fponfaliorum et fponfalia de futuro,

quoad obligationem ad ineundum matrimonium, non differunt.

§. 24.

Sponsalia conditionata dicuntur, quae adiecta conditione contracta: *pura* vero, quae sine adiecta conditione contracta.

§. 25.

Sponsalia de futuro sunt vel pura, vel conditionata; omnia sponsalia de praesenti vero sunt pura. Sponsalia de futuro ita ineuntur, ut declaretur solus consensus sponsalitiis (§. 13.), per quem mas et femina promittunt, se matrimonium inire velle (§. 2.). Cum itaque haec promissio vel ita fieri possit, ut certa adiiciatur conditio, vel sine adiecta conditione, et in priori casu sponsalia sint conditionata (§. 24.), in posteriori vero pura (§. 24.); quod sponsalia de futuro vel pura vel conditionata sint, in aprico iacet. *Quod erat unum.*

At enimvero sponsalia de praesenti ita ineuntur, ut declaretur consensus matrimonialis (§. 14.), per quem mas et femina promittunt, se iam matrimonium actu inchoare velle (§. 2.), cui promisso conditio adiici nequit, quoniam conditio dicitur id a quo aliquid suspenditur, declarare vero actu matrimonium esse inchoandum, et tamen adiicere aliquid a quo suspenditur obligatio ineundi matrimonium, manifesto implicat. Sunt itaque omnia sponsalia de praesenti sponsalia pura (§. 24.). *Quod erat alterum.*

Confirmat idem Pontifex, dum ait: *praeterea hi, qui de matrimonio contrahendo pure et sine omni conditione fidem dederunt etc.* c. 2. X. de spons. Loquitur hic de sponsalibus

salibus de futuro (§. 13.) et addit, sine conditione inita esse; unde patet, etiam sub conditione iniri posse, sicque vel pura vel conditionata esse posse (§. 24.).

§. 26.

Fluit hinc: diuisionem in sponsalia de praesenti et de futuro, et in sponsalia pura et conditionata, toto coelo differre, et omnia sponsalia de futuro esse sponsalia conditionata, falsissimum esse.

§. 27.

Sponsalia de praesenti et de futuro sunt species sponsalium. Etenim sponsalia sunt pactum, quod declarando consensum sponsalitium initur (§. 12.), et tam in sponsalibus de praesenti (§. 15.), quam in sponsalibus de futuro (§. 13.), consensus sponsalitiis declaratur. Sunt itaque sponsalia genus, quod, cum consensus sponsalitiis, vel solus, vel vna cum consensu matrimoniali declarari possit (§. 9.), et per has determinationes generi superaccedant differentiae specificae, unde in priori casu sponsalia sponsalia de praesenti (§. 14.), in posteriori vero sponsalia de futuro (§. 13.) oriuntur, sponsalia de praesenti et futuro tanquam species sub se continet.

§. 28.

Sunt itaque tam sponsalio de praesenti, quam sponsalia de futuro, vera sponsalia.

Communis est doctrina, de iure Canonico sponsalia de praesenti esse sponsalia impropria et sola sponsalia de futuro sponsalia proprie sic dicta, quam et ipsi Romanae ecclesiae Doctores defendunt, veluti CORVINUS in *Aphor. iur. Can. L. II. Tit. 12. §. 3. 4.* ESPENIUS in *Iur. Ecc. P. II. L. 12. c. 1.* Contrarium euincitur in hac propositione, quae tam sponsalia de praesenti, quam

de futuro, vera, vel quod idem est, propria sponsalia esse docet. Deceperunt D. D. textus, in quibus sponsalia de praesenti matrimonium appellantur. Quod vero non obstante hac denominatione, sponsalia de praesenti proprie sic dicta sponsalia maneant, patet per ea, quae supra (not. ad §. 20.) iam annotauimus.

§. 29.

Verbis praesentis temporis tam sponsalia de futuro quam de praesenti iniri possunt, nisi verba dirigantur in praesens matrimonium. Si vero hoc fit, sola sponsalia de praesenti verbis praesentis temporis, verbis futuri temporis vero sola sponsalia de futuro, iniri possunt. Tam consensus sponsalitiis, quam consensus matrimonialis, verbis praesentis temporis declarari potest (§. 5.). Enimvero declarato consensu sponsalitiis, sponsalia de futuro (§. 13.), declarato vero consensu matrimoniali, sponsalia de praesenti (§. 14.) celebrata sunt. Tam sponsalia de futuro itaque, quam sponsalia de praesenti, verbis praesentis temporis iniri possunt, nisi verba praesentis temporis dirigantur in praesens matrimonium; si enim hoc fit, sola sponsalia de praesenti verbis praesentis temporis iniri possunt. Quotiescunque enim verba praesentis temporis adhibentur, illaque diriguntur in praesens matrimonium, non consensus sponsalitiis sed matrimonialis declaratur (§. 6.). Declarato vero consensu matrimoniali adfunt sponsalia de praesenti (§. 14.). *Quod erat unum.*

At enim vero solus consensus sponsalitiis verbis futuri temporis declarari potest (§. 5.). Declarato autem consensu sponsalitiis sponsalia de futuro celebrata sunt (§. 13.). Verbis futuri temporis itaque
non

non nisi sponsalia de futuro iniri possunt. *Quod erat alterum.*

§. 30.

Hinc, cum verba praesentis temporis non simpliciter, sed tum demum, si in praesens matrimonium diriguntur, sponsalia de praesenti faciant (§. 29.), *non verba praesentis temporis, sed sensum verborum, facere sponsalia de praesenti, patet.*

§. 31.

Porro cum tam sponsalia de praesenti, quam sponsalia de futuro, verbis praesentis temporis iniri possint (§. 29.); *an sponsalia de futuro, an vero sponsalia de praesenti celebrata sint, ex nudis verborum formulis diiudicari nequit.*

Sic enim si quis e. g. hac loquendi formula uteretur: *Fidem tibi do de futuro matrimonio*, et iudicaturus an sponsalia de praesenti, an vero de futuro, inita, nudis formulis verborum inhaereret, sponsalia de praesenti celebrata esse pronuntiaret. Hoc vero oppido falsum esse, quilibet qui sensum horum verborum respicit, statim videt.

§. 32.

Cum vero, si verba praesentis temporis adhibita, et illa in specie in praesens matrimonium directa, non nisi sponsalia de praesenti verbis praesentis temporis, in genere vero verbis futuri temporis non nisi sponsalia de futuro iniri possunt (§. 29.); *ex verbis praesentis temporis, si in praesens matrimonium directa, colligi potest sponsalia de praesenti; simpliciter vero ex verbis futuri temporis, sponsalia de futuro, celebrata esse.*

Recte proin STRYKIVS de *Dissens. spons. Sect. I. §. 20.* monet, hic omnino distinguendum esse, inter consensum praesentem in nuptias, et consensum praesentem in sponsalia. Vnde eleganter paullo post ita concludit: *Quotiescunque ergo verba (nimirum praesentis temporis) non diriguntur in praesens matrimonium, toties non adsunt sponsalia de praesenti.*

§. 33.

Formula: ego te in meam accipio, et ego te in meum accipio (subintellige uxorem vel maritum) qualis occurrit c. 31. X. de spons. et c. 3. X. de sponsa duorum; ut et haec: duco te in uxorem, duco te in maritum, sponsalia de praesenti: formula vero: ducam te in uxorem, et ducam te in maritum, sponsalia de futuro celebrata esse, indicant. In formulis prioribus enim adhibita sunt verba praesentis temporis, illaque in praesens matrimonium sunt directa; in posterioribus vero adhibita sunt verba futuri temporis. Iam vero ex verbis praesentis temporis, si in praesens matrimonium directa, colligi potest sponsalia de praesenti, simpliciter vero ex verbis futuri temporis, sponsalia de futuro, celebrata esse (§. 32.); formulae itaque priores sponsalia de praesenti, posteriores vero sponsalia de futuro celebrata esse, indicant.

§. 34.

Sponsalia de praesenti sine verbis contrahi possunt, modo adsint facta, ex quibus declaratio consensus matrimonialis colligi potest. Etenim ipsa verba non efficiunt, sponsalia esse sponsalia de praesenti, sed potius omnia eo redeunt, secundum verborum sensum per illa consensum matrimonialem declarari (§. 30.).

Ast

Ast declaratio huius consensus non verbis solum, sed etiam factis, ex quibus talis consensus colligi potest, fieri potest, quale factum concubitus anticipatum esse supra vidimus (§. 10. 11.); hinc et sine verbis sponsalia de praesenti contrahi possunt, modo adsint facta ex quibus declaratio consensus matrimonialis colligi potest.

§. 35.

Sed istiusmodi facti, ex quo consensum matrimoniale declaratum esse colligi potest, veluti concubitus anticipati (§. 11.), etiam mutus auctor esse potest; *hinc mutus sponsalia de praesenti inire potest.*

Et ita respondet Pontifex c. 23. X. de spons. addens hanc rationem: *cum quod verbis non potest, signis valeat declarare.* Comprobatur idem per c. 25. l. c. in quo solo consensu legitimo contrahi matrimonium adfirmatur, et exemplo muti illustratur. En tibi verba: *Postulasti, utrum ex solis verbis, et ex quibus matrimonium contrahatur. Nos igitur inquisitioni tuae taliter respondemus, quod matrimonium in veritate contrahitur per legitimum viri et mulieris consensum, sed necessaria sunt, quantum ad ecclesiam verba consensum exprimentia de praesenti: Nam surdi et muti possunt contrahere matrimonium per consensum mutuum sine verbis.* Non quidem defendo, allegata capitula de sponsalibus de praesenti loqui; sed potius concedo, in illis tantum in genere, matrimonium sine verbis contrahi posse, nec mutum a matrimonio repellendum, disponi: sed quis non videt, inde fluere, non solum in genere sine verbis sponsalia de praesenti iniri posse, verum etiam in specie mutum talia inire posse; sicque tam hanc, quam praecedentem propositionem allegata capitula corroborare. Ut enim matrimonium contrahi possit, necesse est, declarari consensum matrimoniale. Si itaque matrimonium in genere sine verbis et in specie a muto contrahi potest, etiam consensum matrimoniale sine verbis, et in specie a muto declarari posse, neces.

neceſſe eſt. Declaratio huius conſenſus vero facit ſponſalia de praefenti (§. 19.). Caeterum, quod etiam ſponſalia de futuro ſine verbis, indeque etiam a muto contrahi poſſint, nulla indiget probatione, poſtquam de ſponſalibus de praefenti hoc iam demonſtrauimus.

§. 36.

Pontificios in discernendis ſponſalibus de praefenti et futuro nudis verborum formulis inhaeſiſſe, falſum eſt. Admiſerunt ſponſalia de praefenti ſine verbis (§. 34.), immo a muto (§. 35.), iniri poſſe; id quod etiam valet de ſponſalibus de futuro (*nota ad §. 35.*). Falſum itaque eſt, Pontificios in discernendis ſponſalibus de praefenti et futuro nudis verborum formulis inhaeſiſſe.

Praeter meritum noſtrates Pontificiis hanc abſurdam ſententiam imputant, vti iam docuit, I. H. BOEHMERVS I. E. P. Lib. IV. T. I. §. XII. Auſtor huius falſae imputationis eſt LUTHERVS in libello von Eheſachen, quem ſequuti ſunt Iſti. Hoc quidem negari nequit, Pontificios certas formulas adhibuiſſe, quarum ſupra iam mentionem iniiecimus (§. 33.); inde vero nondum fluit, ſimpliciter his verborum formulis inhaeſiſſe, ita, vt quotieſcunque verba praefentis temporis adhibita, ſponſalia de praefenti celebrata eſſe iudicauerint. Vt enim taceam, formulas illas exempli tantum cauſſa adductas, illae tales ſunt, quarum ſenſus, ſponſalia de praefenti, vel etiam de futuro celebrata eſſe, docet. Aſt, quid multis Sufficit ipſos Pontifices expreſſe declaraffe ad ſenſum potius verborum, quam ipſa verba reſpiciendum eſſe. Euoluatur e. pen. X. de ſponſ. vbi Pontifex, poſtquam formulam: ego te in meam accipio et ego te accipio in meum, tanquam conſenſum de praefenti declarantem adduxit, expreſſe addit: *vel alia verba conſenſum exprimentia de praefenti.*

§. 37.

Secundum dogmata Pontificiorum matrimonium eſt ſacramentum, unionem Chriſti cum eccleſia indiſſolubi-

lubilem repraesentans. Forma huius sacramenti vero consistit in verbis, vel signis, consensum matrimonialem exprimentibus. Vid. COVARRUVIAS de Matrimonio P. 2. C. 1. §. 8. SANCHEZ de Matr. L. 2. Disp. 5. n. 6. BELLARM. de Matrim. sacrament. L. 1. Cap. 6. vers. Forma autem.

Hoc dogma theologiae pontificiae hic tanquam hypothesis sine vlla probatione adsumitur: siue enim verum, siue falsum sit, hic perinde est. Vtimur nimirum istiusmodi propositionibus, vt placita iuris Canonici, quae a principiis theologiae pontificiae dependent, distincte explicare et ad ista principia reuocare possimus. Haec reuocatio vero necessaria est, vt non solum verum intellectum Iuris Canonici eruere, sed etiam iurisprudentiam ecclesiasticam papizantem ab hoc malo liberare possimus. Cum autem haec reuocatio tum fieri debeat, si iurisprudentia ecclesiastica methodo scientifica pertractanda, insignis huius methodi etiam in hac iurisprudentiae parte vsus patet. Quamuis vero forma huius sacramenti, quod per matrimonium contrahitur, consistat in declaratione consensus matrimonialis; ipsius sacramenti perfectio tamen quaeritur in commixtione corporum. c. 16. 17. C. 27. qu. 2, c. 5. X. de bigam. non ord.

§. 38.

Sponsalia de praesenti iam sunt sacramentum; non vero sponsalia de futuro. Initis sponsalibus de praesenti iam declaratus est consensus matrimonialis (§. 14.) non vero initis sponsalibus de futuro (§. 13.). At enim vero verba vel signa consensum matrimonialem exprimentia continent formam sacramenti matrimonii (§. 37.); sponsalia de praesenti itaque iam sunt sacramentum, non vero sponsalia de futuro.

Prout vero matrimonium declarato consensu matrimoniali nondum consummatum, sed demum per reliquos actus consummandum (§. 7. 8.); ita etiam sacramentum initis spon

sponsalibus de praesenti nondum est consummatum, sed demum per copulam carnalem consummandum. (*not. ad §. 37.*).

§. 39.

Diuisio sponsalium in sponsalia de praesenti et sponsalia de futuro non solum realis est, verum etiam non sine ratione sufficiente a Pontificiis formata. Et enim sponsalia de praesenti et futuro sunt species sponsaliorum in genere (§. 27.). Diuisionem vero per quam genus in suas species diuiditur, realem esse, nemo negabit. Est itaque haec diuisio realis. *Quod erat unum.*

Sed et haec diuisio talis est, vt membris diuisionis competant diuersa praedicata, prout iam ex eo patet, quoniam sponsalia de praesenti iam sunt sacramentum, non vero sponsalia de futuro (§. 38.), et praeterea cum realis sit (*per dem. n. 1.*), vera inter membra diuisionis est differentia. His positis vero diuisionem formari principia logica iubent. Diuisionem sponsalium in sponsalia de praesenti et futuro itaque non sine ratione sufficiente a Pontificiis formatam esse, abunde patet. *Quod erat alterum.*

Prout vero ipsa haec diuisio non sine ratione sufficiente formata; ita nec sine ratione egerunt, qui potius sponsalia de praesenti quam de futuro celebrarunt. Sponsalia de praesenti enim arctius obligabant, quam sponsalia de futuro. Hinc pater puellae, de quo loquitur *c. 15. X. de spons.* vicinum suum, quem in vno lecto cum filia sua inueniebat, cogebat, vt illam per verba de praesenti desponsaret.

§. 40.

Sponsalia de futuro per concubitum transeunt in sponsalia de praesenti. Si enim sponsalibus de futuro
acce-

accedit concubitus, personae quae sibi inuicem declararunt consensum sponsalitium concubitum anticipant (§. 13.). At enim vero quando istiusmodi personae concubitum anticipant, ipso hoc facto consensum matrimonialem declarant (§. 11.), et declarato consensu matrimoniali adsunt sponsalia de de praesenti (§. 14.); sponsalia de futuro itaque per concubitum transeunt in sponsalia de praesenti.

§. 41.

Notiones sponsalium de praesenti et de futuro §. 13. et 14. exhibitae sunt genuinae.

c. 2. X. de spons.

„Praeterea hi qui de matrimonio contrahendo
„pure et sine omni conditione fidem dederunt, com-
„monendi sunt, et modis omnibus inducendi, vt
„praestitam fidem obseruent. Si autem se ad inui-
„cem admittere nolunt: ne forte deterius inde con-
„tingat, vt talem scilicet ducat, quam odio habet:
„videtur, quod ad instar eorum, qui societatem inter-
„positione fidei contrahunt, et postea eandem sibi
„remittunt, hoc possit in patientia tolerari.

c. 9. X. de spons.

„Ex parte mulieris nobis intimatum est, quod
„Andreas iuramentum praestiterit, quod eam ab eo
„tempore pro coniuge haberet, et ei sic ut vxori suae
„fidem seruaret. Ipsa quoque eidem Andreae iura-
„vit, se illum pro marito habituram, et fidem ei tan-
„quam viro proprio seruaturam: quo facto praeno-
„minatus A. reliquit eandem etc.

c. 31. X. de spons.

„Si inter virum et mulierem legitimus consen-
„sus interueniat de praesenti, ita, quod vnus alterum
„mutuo consensu verbis consuetis expresso recipiat

„viroque dicente: Ego te in meam accipio, et ego
 „te accipio in meum: vel alia verba consensum ex-
 „primentia de praesenti, siue sit iuramentum inter-
 „positum, sine non, licet alteri ad alia vota tran-
 „sire: quod si fecerit, secundum matrimonium de-
 „facto contractum (etiamsi sit copula carnalis subse-
 „quuta) separari debet, et primum in sua firmitate
 „manere. Verum si inter ipsos accessit tantummo-
 „do promissio de futuro viroque dicente alteri:
 „Ego te recipiam in meam, et ego te in meum, si-
 „ve verba similia: si alius mulierem illam per verba
 „de praesenti desponsauerit, etiamsi inter ipsam et
 „primum iuramentum interuenerit, sicuti diximus,
 „de futuro, huiusmodi desponsationis intuitu secun-
 „dum matrimonium non potuit separari, sed eis
 „est de violatione fidei poenitentia iniungenda.

In hoc ultimo textu duplex desponsatio sibi in-
 vicem opponitur, ea nimirum, quae ita inita, vt
 inter virum et mulierem legitimus consensus inter-
 veniat de praesenti, et ea, cui accessit tantummodo
 promissio de futuro. Consensus de praesenti et de
 futuro differentia itidem in hoc textu dilucide satis
 per exempla adiecta declarata. Consensum de prae-
 senti enim interuenisse dicitur, si se recipiunt viro-
 que dicente: *Ego te in meam accipio, et ego te acci-
 pio in meum*, consensum de futuro vero viroque di-
 cente alteri: *Ego te recipiam in meam, et ego te in
 meum*. Quod si iam reflectis ad differentiam huius
 diuersi consensus his diuersis verbis declarati, hanc-
 que distincta et determinata notione comprehendere
 vis, in eo obuiam esse deprehendes, quod, qui
 dicunt, ego te in meam accipio, et ego te accipio
 in meum, declarent consensum quod actu matrimo-
 nium

nium inchoare velint: quodque, qui dicunt ego te recipiam in meam, et ego te in meum, non nisi consensum, quod matrimonium inire velint, declarent. Praeterea hanc differentiam, veram differentiam esse, corroborant duo priores textus. In primo eorum enim consensus, qui consensus de futuro appellatur in hoc ultimo textu, describitur per consensum quo fides de matrimonio contrahendo data; in secundo vero, consensus qui in hoc ultimo textu consensus de praesenti appellatur, describitur per consensum, quo mas declaravit, se foeminam a tempore declarati consensus pro coniuge tenere, et sicut vxori fidem seruare velle, et foemina se marem pro marito habituram, et fidem ei tanquam viro proprio servaturam. Cum itaque secundum hanc differentiam, quam ipsi textus iuris canonici insinuant, notiones sponsalium de praesenti et de futuro §. 13. et 14. exhibitae sint formatae, eas genuinas esse negari nequit.

§. 42.

Haec sufficiant de genuina sponsalium de praesenti et de futuro notione secundum ius canonicum. Quod attinet Concilium Tridentinum: *per illud quidem notiones horum sponsalium non sunt mutatae: ast tamen, quoad sponsalia de praesenti, haec facta est mutatio, ea pro matrimonio contracto non esse habenda, nisi declaratio consensus matrimonialis, si modo extraordinario fit (§. 8.), coram proprio paroco et coram duobus vel tribus testibus, facta.*

CONCIL. TRID. Sess. XXIV.

de reformat. matrimonii Cap. I.

„Qui aliter, quam praesente paroco, vel alio sacerdote de ipsius parochi vel ordinarii licen-

„tia, et duobus vel tribus testibus, matrimonium
 „contrahere attentiabunt: eos sancta synodus ad sic
 „contrahendum omnino inhabiles reddit: et istius-
 „modi contractus irritos et nullos esse decernit, prout
 „eos praesenti decreto irritos facit, et annullat.

§. 42.

Dari etiam apud protestantes, tam sponsalia de praesenti, quam sponsalia de futuro, non est impossibile. Si declaratus est solus consensus sponsaliti-
 us, sponsalia de futuro (§. 13.), si declaratus est consen-
 sus matrimonialis, sponsalia de praesenti (§. 14.)
 sunt inita. Cum vero nullam inuoluat contradic-
 tionem apud protestantes, vel solum consensum spon-
 salitium declarando, vel consensum matrimonialem
 declarando, sponsalia iniri; dari apud eos, tam spon-
 salia de praesenti, quam de futuro, non est impossibile.

§. 43.

*Matrimonium apud protestantes consummari ne-
 quit nisi initis antea sponsalibus de praesenti.* Actus
 ad matrimonium consummandum necessarius est sa-
 cerdotalis copulatio (§. 8.). Cum vero copulatio
 sacerdotalis sit actus, quo desponsati consensum ma-
 trimonialem coram sacerdote, adhibitis precibus
 et benedictione facta, declarant, et consensus ma-
 trimonialis declaratio sponsalia de praesenti effi-
 ciat (§. 14.); matrimonium apud protestantes con-
 summari nequit nisi initis antea sponsalibus de
 praesenti.

Tantum itaque abest, ut apud protestantes non dentur
 sponsalia de praesenti in sensu iuris Canonici, ut po-
 tius apud eos nullum matrimonium sine iis consumma-
 ri possit. Hoc interim negari nequit, apud eos vix
 alia occurrere sponsalia de praesenti, quam illa, quae
 in

in ipso copulationis sacerdotalis actu ineuntur, quaeque ex anticipato concubitu oriuntur. Ideo vero apud eos vix alia sponsalia de praesenti ineuntur, quoniam apud eos non fortius obligant quam sponsalia de futuro, quod secus est apud Pontificios. (not. ad §. 39.).

§. 44.

Sponsalia de futuro etiam apud protestantes per concubitum anticipatum transeunt in sponsalia de praesenti. Dum principia ex quibus haec propositio (§. 40.) demonstrata, etiam apud protestantes locum habeant, nec ipsa haec iuris canonici dispositio a protestantibus reiici potest. Sic itaque etiam apud eos per concubitum anticipatum transeunt sponsalia de futuro in sponsalia de praesenti.

Caue tamen existimes, ideo etiam ea, quae in iure canonico de sponsalibus de futuro concubitu confirmatis praedicantur, in foris protestantium ad istiusmodi sponsalia adplicari posse. Manifesto falsa enim est, si quid video, argumentatio: apud protestantes sponsalia de futuro per concubitum confirmata transeunt in sponsalia de praesenti, ergo decisiones iuris Canonici sponsalia de praesenti tangentes in hoc casu in foris eorum adplicari possunt. Rectius forsan ita argumentari possem: si sponsalia protestantium, quamvis sint sponsalia de praesenti, tamen ideo de matrimonii sacramento non participant, de quo tamen secundum principia Pontificiorum participant (§. 38.), et decisiones iuris canonici sponsalia de praesenti tangentes, ab illo principio, quod sint sacramentum, dependent; in nullo casu ad sponsalia protestantium, quamvis etiam sint sponsalia de praesenti, decisiones iuris Canonici sponsalia de praesenti tangentes adplicari possunt, hincque nec in eo si sponsalia concubitu confirmata. Sed manum de tabula. Non enim in praesenti de usu doctrinae iuris canonici de sponsalibus de praesenti et de futuro agendum.

§. 45.

Apud protestantes sponsalia pura non sunt sponsalia de praesenti in sensu iuris canonici: prout nec tra-

Etatus sponsalitii, nec pacta futurorum sponsalium apud eos sponsalia de futuro in sensu iuris Canonici sunt. Cum apud protestantes sponsalia pura, tractatus sponsalitii, pacta futurorum sponsalium, notiones ab iis, quae supra (§. 18. 21. 24) exhibuimus, diversas, non admittant, secundum illas notiones vero demonstratum, omnino sponsalia pura sponsalia de praesenti (§. 26.), ut et sponsalia de futuro et pacta futurorum sponsalium et tractatus sponsalitios, differre (§. 19, 22.); apud protestantes sponsalia pura non sunt sponsalia de praesenti in sensu iuris Canonici, prout nec tractatus sponsalitii, nec pacta futurorum sponsalium, apud eos sponsalia de futuro in sensu iuris canonici sunt.

Sufficiant haec de genuina sponsalium de praesenti et de futuro notione. Possem iam, his principiis iactis, ulterius progredi, et ipsam doctrinam iuris Canonici de sponsalibus de praesenti et de futuro ex his principiis facili negotio, methodo scientiis propria, deducere, quo facto et de praxi huius doctrinae in foris nostris, quae haud raro incongrua satis, agendum esset. Sed ne limites, quas mihi posui, ipse transiliam, hic subsisto, et tantum, ut tamen constet quae sit mea de usu huius doctrinae in foris protestantium sententia, illam determinatae propositioni inclusam absque demonstratione, quae ob defectum principiorum hic dari nequit, corollarii instar addo. *Quae in iure Canonico de sponsalibus de praesenti praedicantur secundum ius ecclesiasticum protestantium, nullo casu ad eorum sponsalia adplicari possunt, etsi etiam sint concubitu confirmata. E contra, quae in iure Canonico de sponsalibus de futuro in genere praedicantur, ad protestantium sponsalia, siue sint pura, siue conditionata, immo etiam ad pacta futurorum sponsaliorum, non vero ad tractatus sponsalitios, adplicari possunt: ast, quae de sponsalibus de futuro sub illa hypothese, si concubitu confirmata, in iure Canonico praedicantur, ad sponsalia protestantium adplicari nequeunt.*

VIII.

SCHEMA DOCTRINAE

DE

GRADIBVS PROHIBITIS

SECUNDVM

IVS DIVINVM, ROMANVM

ET CANONICVM.

VIII.

SCHEMA DOCTRINAE

DE

GRADIBUS PROHIBITIS

SECUNDUM

IUS DIVINUM ROMANUM

ET CANONICUM



In doctrina de impedimento matrimonii ob cognationem, seu de gradibus prohibitis, ab impedimento publicae honestatis diuerso, distinguendum est inter varias cognationis species, quae sunt cognatio *naturalis*, *spiritualis* et *ciuilis*, et prioris species, quae sunt *consanguinitas* et *affinitas*. Secundum has diuersas species cognationis itaque definiendum, quatenus cognatio impediat matrimonium, dum nulla alia cognationis diuersitas hic attendenda. Unde perinde est, siue cognatio naturalis sit legitima vel illegitima; siue sit vnilateralis vel bilateralis: siue sit agnatio vel cognatio stricte sic dicta; nisi quod, quoad affinitatem, inter antecedentem et subsequentem affinitatem, et quoad priorem, inter legitimam et illegitimam, distinguendum sit.

I.

GRADVS PROHIBITI OB COGNATIONEM
NATVRALEM

I) CONSANGVINITATEM

Ob consanguinitatem in linea

I. RECTA secundum

1. *Diuinum* ius

Matrimonium prohibitum est in infinitum.

Lev. XVIII. v. 7. *Du solt deines Vaters und deiner Mutter Scham nicht blößen: es ist deine Mutter, darum solt du ihre Scham nicht blößen.*

— v. 10. *Du solt deines Sohns oder deiner Tochter Scham nicht blößen: denn es ist deine Scham.*

2. *Romanum* et *Canonicum* ius

Matrimonium itidem prohibitum est in infinitum.

§. 1. I. de nupt. *Inter eas personas quae parentum liberorumue locum obtinent, contrahi nuptiae non possunt; veluti inter patrem et filiam, vel avum et neptem, vel matrem et filium, vel avum et neptem, vel matrem et filium, vel aviam et nepotem et usque in infinitum.*

c. 18. C. XXXV. Q. 1. et 2. *In copulatione fidelium, generationis numerum non definimus, sed id statuimus ut nulli christiano liceat de propria consanguinitate seu cognatione uxorem accipere, usque dum generatio recordatur, cognoscitur, aut memoria retinetur.*

II. COLLATERALI, si

1. adest respectus parentelae, secundum

A. Diuinum ius

Prohibitio restricta est ad 1) patris, aui etc. fororem, sicque amitam et amitam magnam etc.; 2) matris, auiae etc. fororem, sicque materteram, materteram magnam etc. E contra non est prohibitum matrimonium inter 1) feminam et patris, aui etc. fratrem, id est, patruum, patruum magnum etc. seu, quod idem est, inter masculum et fratris filiam, neptem etc.; 2) feminam et matris, auiae etc. fratrem, id est, auunculum, auunculum magnum, seu, quod idem est, inter masculum et sororis filiam, neptem etc. Vnde generatim dicendum: quoties inter personas inter quas est respectus parentelae, personae

sona superior est femina, matrimonium est prohibitum: quoties vero est masculus, prohibitum non est.

Lev. XVIII. v. 12. *Du solt deines Vaters Schwester Scham nicht blößen: denn es ist deines Vaters nächste Blutsfreundin.*

— v. 13. *Du solt deiner Mutter Schwester Scham nicht blößen: denn es ist deiner Mutter nächste Blutsfreundin.*

B. *Romanum et Canonicum ius*

Matrimonium in infinitum prohibitum est. Vnde prohibitio non solum quoad parentum nostrorum fratres et sorores: sed et quoad eorum liberos locum habet, et haec prohibitio adest licet tantum adsit vinculum vnilaterale. Sic matrimonium prohibitum est inter me et sororis consanguineae filiam, vt et patris sororem vterinam etc.

§. 3. I. de nupt. *Fratri vero vel sororis filiam uxorem ducere non licet: sed nec neptem fratris vel sororis quis ducere potest, quamuis quarto gradu sint.*

§. 5. I. de nuptiis. *Item amitam licet adoptivam ducere non licet: item nec materteram: quia parentum loco habentur. Qua ratione verum est, magnam quoque amitam, et materteram magnam prohiberi uxorem ducere.*

c. 8. X. de consanguin. et affinit. *Cum prohibitiones de coniugio in secundo et tertio genere affinitatis minime contrahendo — — — et difficultatem frequenter inducant et periculum pariant animarum; cum cessante prohibitionem cesset effectus: constitutiones super hoc editas, sacri approbatione concilii reuocantes, praesenti constitutione decernimus, vt sic contrahentes*

tes de caetero libere copulentur. Prohibitio quoque copulae coniugalis quartum consanguinitatis et affinitatis gradum de caetero non excedat: quoniam in ulterioribus gradibus iam non potest absque graui dispendio huiusmodi prohibitio generaliter obseruari.

2. *Non adest respectus parentelae, secundum*

A. *Diuinum ius*

Prohibitio restricta est ad matrimonium inter fratrem et sororem cuiuscunque generis. E contra matrimonium nec inter consobrinos (Geschwister Kinder), nec inter compriuignos (zusammen gebrachte Kinder), est prohibitum.

Lev. XVIII. v. 9. Du solt deiner Schwester Scham, die deines Vaters oder deiner Mutter Tochter ist, daheim oder draussen gebohren, nicht blößen.

— v. 11. Du solt der Tochter deines Vaters Weibes, die deinem Vater gebohren ist, und deine Schwester ist, Scham nicht blößen.

B. *Romanum ius*

Eadem obtinet prohibitio quae secundum ius diuinum locum habet, et, nec secundum ius romanum recentius, matrimonium consobrinorum, olim a THEODOSIO prohibitum, pro prohibitio habendum.

§. 2. I. de nuptiis. Sane inter fratrem sororemque nuptiae prohibita sunt, siue ab eodem patre eademque matre nati fuerint, siue ab alio eorum.

§. 4. ibidem. *Duorum autem fratrum vel sororum liberi, vel fratris et sororis coniungi possunt.*

l. 19. C. de nuptiis. *Celebrandis inter consobrinos matrimoniis licentia legis huius salubritate indulta est etc.*

C. *Canonicum ius*

Prohibitionem olim magis extensam, INNOCENTIVS III. ad lineae collateralis aequalis quartum gradum computationis canonicae retraxit; sicque matrimonium his consanguineis, in quarto aut proximiori aliquo gradu coniunctis, prohibitum, et demum in quinto gradu lineae collateralis inaequalis illud inire licet.

c. 18. C. XXXV. Q. 1. et 2. (vide supra).

c. 8. X. de consang. et affin. (vid. supra).

2) AFFINITATEM ANTECEDENTEM

A) LEGITIMAM

a) PRIMI GENERIS

Ob affinitatem antecedentem primi generis in linea

I. RECTA secundum

1. *Diuinum ius*

Matrimonium, prout in consanguinitate, in infinitum est prohibitum; modo sint reuera affines primi generis qui matrimonium inire volunt. Sic priuignus ducere nequit nouercam: ast ducere potest nouercae matrem. Similiter focer ducere nequit
O nu-

nurum: ast ducere potest nurus filiam ex alio marito.

Lev. XVIII. v. 8. *Du solt' deines Vaters Weibes Scham nicht blößen: denn sie ist deines Vaters Scham.*

— v. 15. *Du solt' deiner Schnur Scham nicht blößen: denn sie ist deines Sohnes Weib, darum solt' du ihre Scham nicht blößen.*

— v. 17. *Du solt' deines Weibes samt ihrer Tochter Scham nicht blößen, noch ihres Sohns Tochter, oder Tochter Tochter nehmen, ihre Scham zu blößen: denn es ist deine nächste Blutsfreundin, und ist ein Laster.*

2. *Romanum et Canonicum ius*

Matrimonium itidem, prout in consanguinitate, inter veros affines in infinitum est prohibitum: utpote inter priuignam et vitricum; inter priuignum et nouercam; inter focerum et nurum; inter focrum et generum.

§. 6. I. de nupt. *Affinitatis quoque ratione a quarundam nuptiis abstinere necesse est: ut ecce, priuignam aut nurum uxorem ducere non licet*

c. 8. X. de consang. et affin. (vid. supra)

II. COLLATERALI, si

2. *adest respectus parentelae, secundum*

A. *Diuinum ius*

Matrimonium non nisi inter masculum et eius patruī uxorem secundum sensum litteralem prohibitum est. Ast ex mente iuris diuini haec prohibitio extendenda est ad patruī ma-

gni

gni etc. vxorem; nec non ad auunculi tam, quam auunculi magni etc. vxorem; vt et ad foceri vel focrus fororem. Generatim itaque dicendum: inter affines collaterales primi generis, inter quos est respectus parentelae, toties, quoties persona superior est femina, matrimonium est prohibitum; quoties vero persona superior est persona mascula, matrimonium non est prohibitum. Vnde secundum ius diuinum prohibitum non est matrimonium cum amitae viduo; materterae viduo; foceri fratre; focrus fratre.

Lev. XVIII. v. 14. *Du solt keines Vaters Bruders Scham nicht blößen, daß du sein Weib nimmest: denn sie ist deine Waise.*

B. *Romanum et Canonicum ius*

Eadem obtinet prohibitio, quae secundum vtrumque hoc ius locum habet in consanguinitate in linea collateralis, si adest respectus parentelae; sicque matrimonium inter cognatos huius generis itidem in infinitum est prohibitum.

2. *non adest respectus parentelae, secundum*

A. *Diuinum ius*

Prohibitio restricta est ad duos casus, dum ducere non licet 1) fratris adhuc viuentis vxorem; 2) vxoris adhuc

huc viuentis sororem. Vnde fratris viduam, et defunctae vxoris sororem, secundum ius diuinum ducere licet, imo praecipit vt Leuir viduam ducat.

Lev. XVIII. v. 16. *Du solt deines Bruders Weibes נִשְׂאָ (Eschet) Scham nicht blößen: denn sie ist deines Bruders Scham.*

— v. 18. *Du solt auch deines Weibes Schwester nicht nehmen neben ihr, ihre Scham zu blößen, ihr zuwider, weil sie noch lebet.*

B. Romanum et Canonicum ius

Eadem prohibitio quae in consanguinitate inter collaterales, si non adest respectus parentelae, obtinet secundum vtrumque hoc ius, et hic locum habet.

l. 5. C. de incestis nupt. *Fratris uxorem ducendi, vel duabus sororibus coniungendi penitus licentiam sum mouemus, nec dissoluto quocunque modo coniugio.*

b) SECUNDI ET TERTII GENERIS

Ob affinitatem secundi et tertii generis, tam in linea recta, quam in linea collateraliali, secundum ius diuinum, romanum et canonicum cessat omnis prohibitio matrimonii.

c. 8. X. de cons. et affin. Vid. supra.

Sunt tamen qui defendunt, etiam in secundo affinitatis genere in linea

I. *recta*, secundum

1. *Romanum ius*

Pro-

Prohibitum esse matrimonium vitrici cum 1) priuigni vxore; 2) priuignae mariti nouerca

l. 15. ff. de ritu nupt. *Vxorem quondam priuigni coniungi matrimonio vitrici non oportet: nec in matrimonium conuenire nouercam eius, qui priuignae maritus fuit.*

2. *Canonicum ius*

Matrimonium non solum prohibitum esse in dictis casibus, in quibus secundum ius romanum expressis verbis prohibitum: sed et in similibus casibus; veluti matrimonium cum vitrici secunda vxore; nouercae secundo marito; generis secunda vxore; nurus secundo marito.

II. *collaterali,*

Matrimonium secundum ius canonicum prohibitum esse inter tales qui sibi parentum et liberorum loco sunt; veluti cum amitae vel materterae mariti secunda vxore; cum patru vel auunculi vxoris secundo marito.

B. ILLEGITIMAM

Quoad cognationem, quae est affinitas antecedens illegitima, non nisi hoc speciatim notandum:

Licet secundum ius canonicum, prout ex dictis patet, eadem prohibitio quae in consanguinitate, etiam in affinitate, locum habeat: concilium Tridentinum tamen

quoad illegitimam affinitatem in primo et secundo gradu subsistere.

Conc. Trid. Sess. XXIV. c. 4. *Praeterea sancta synodus — — — — impedimentum quod propter affinitatem ex fornicatione contractam inducitur, et matrimonium postea factum dirimit, ad eos tantum qui in primo et secundo gradu coniunguntur, restringit: in ulterioribus vero gradibus statuit, huiusmodi affinitatem matrimonium postea contractum non dirimere.*

II.

GRADVS PROHIBITI OB COGNATIONEM SPIRITVALEM

Triplex cognatio huius generis, nimirum ex 1) *baptismo*, quae est, vel *compaternitas* inter susceptorem et parentes baptizati, vel *paternitas*, inter baptizantem et susceptorem, cum baptizato et suscepto; vel *fraternitas*, inter liberos baptizantis vel suscipientis, et liberos eius qui suscipitur; 2) *confirmatione*, quae itidem, prout cognatio ex baptismo, triplex est; 3) *confessione priuata* seu *auriculari*: non nisi eatenus impedimentum matrimonii est, quod secundum

I. *Romanum ius*

Matrimonium ob eam cognationis spiritalis ex baptismo speciem, quae dicitur paternitas, sit prohibitum.

L. 26. C. de nuptiis. *Si quis alumnam suam libertate donauerit, et in matrimonio suo collocauerit: dubitabatur apud antiquos, vtrumne huiusmodi nuptiae legitimae esse videantur, an non? Nos itaque vetustam ambiguitatem decidentes, non esse vetitum matrimonium censemus: si enim ex affectu omnes introducuntur nuptiae, et nihil impium, nec legibus contrarium in tali copula expectamus: quare praedictas nuptias inhibendas existimemus? nec enim homo sic impius inuenitur, ut quam ab initio loco filiae*

liae habuit, eam postea in suo collocet matrimonio: sed ei credendum est, quia eam et ab initio non ut filiam educauit, et libertate donauit, et dignam esse postea suo putauit matrimonio. Ea videlicet persona omnimodo ad nuptias venire prohibenda, quam aliquis, siue alumna sit, siue non, a sacro-sancto suscepit baptismo: cum nihil aliud sic inducere potest paternam affectionem, et iustam nuptiarum prohibitionem, quam huiusmodi nexus, per quem Deo mediante animae eorum copulatae sunt.

II. *Canonicum ius*

Matrimonium quidem ob dictas cognationis spiritualis species olim prohibitum fuerit: at tamen haec prohibitio secundum *Conc. Trid.* restricta, ad cognationem ex baptismo et confirmatione eam, quae est vel *compaternitas*, vel *paternitas*.

Conc. Trid. Sess. 24. c. 2. ibi: Sancta Synodus statuit, ut unus tantum siue vir siue mulier — de baptismo suscipiat, inter quos et baptizatum ipsum et illius patrem et matrem, nec non inter baptizantem et baptizatum, baptizatique patrem et matrem tantum spiritualis cognatio contrahatur — — — Ea quoque cognatio quae ex confirmatione contrahitur confirmantem et confirmatum illiusque patrem et matrem ac tenentem non egrediatur etc.

III.

GRADVS PROHIBITI OB COGNATIONEM CIVILEM.

Ob cognationem civilem secundum ius romanum et canonicum in linea quasi

I. *recta*, sicque ob eam cognationem civilem quae oritur ex adoptione inter patrem adoptantem

et filiam adoptatam, imo generaliter omnes personas quae per adoptionem liberorum et parentum loco sunt,

Matrimonium tam stante, quam dissoluta patria potestate est prohibitum.

§. 1. I. de nuptiis. ibi: *et haec adeo vera sunt ut quamvis per adoptionem parentum liberorumve loco sibi esse coeperint, non possint inter se matrimonio iungi: in tantum ut etiam dissoluta adoptione, idem iuris maneat. Itaque eam, quae tibi per adoptionem filia vel neptis esse coeperit, non poteris uxorem ducere, quamvis eam emancipaveris.*

II. *collaterali*, sicque ob eam cognationem civilem quae oritur ex adoptione inter veros liberos adoptantis et adoptiuos liberos.

Matrimonium non nisi stante patria potestate est prohibitum: ea vero dissoluta cessat hoc impedimentum.

§. 2. I. de nuptiis. ibi: *Sed si qua per adoptionem soror tibi esse coeperit, quamdiu quidem constat adoptio, sane inter te et eam nuptiae consistere non possunt: cum vero per emancipationem adoptio sit dissoluta, poteris eam uxorem ducere: sed et si tu emancipatus fueris nihil est impedimento nuptiis.*

c. vnic. X. de cognat. legali. *Si qua per adoptionem mihi soror esse coeperit: quamdiu durat adoptio inter me et ipsam, nuptiae consistere non possunt.*



Nettelblatt, Daniel

Observationes iuris ecclesiastici

Hala Salic. 1783

J.can.p. 698#Beibd.1

urn:nbn:de:bvb:12-bsb10545937-4

VD18 14515539-001